

T.C
MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANABİLİM DALI

Yuksek Lisans Tezi

DESCARTES'IN EPİSTEMOLOJİSİNİN METAFİZİK
TEMELLERİ

DANIŞMAN
Doç. Dr. Yunus CENGİZ

HAZIRLAYAN
Seher ORAL

MARDİN 2019

T.C.
MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüz Felsefe Anabilim Dalı 13755007 numaralı öğrencisi Seher ORAL'ın hazırladığı **“Descartes’in Epistemolojisinin Metafizik Temelleri”** başlıklı yüksek lisans tezi ile ilgili Tez Savunma Sınavı, Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 28/03/2019 Perşembe günü saat 15:00'te yapılmış, tezin onayına oy çokluğu/oybirliğiyle karar verilmiştir.

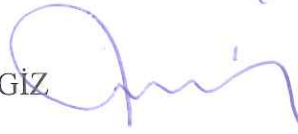
Üye :Doç. Dr. Mehmet GÜNENÇ

Üye :Dr. Öğr. Üyesi Kamuran GÖKDAĞ

Danışman :Doç. Dr. Yunus CENGİZ

ONAY:

Bu tezin kabulü, Enstitü Yönetim Kurulu'nun/...../2019 tarih ve/..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

...../...../2019

Enstitü Müdürü

Doç. Dr. Ömer BOZKURT

ÖNSÖZ

Bilim üzerine yapılan çalışmaların ve bilimin geçirdiği süreçlerin tarihsel bir gelişimi vardır. Buna bağlı olarak bilimde ortaya çıkan yeni gelişmeler de bilim üzerine yapılan çalışmalara yoğunluk kazandırmıştır. Descartes'ın yaşadığı dönem de bu türden bir dönemdir. Descartes'ın düşünce tarihine kazandırdığı en önemli katkılardan biri özneyi merkeze alıp evren-insan anlayışındaki düşünce seyrini, insan evren ilişkisi yönünde değiştirmesidir. Daha sonrasında Descartes'ta felsefi bir düzlemden hareketle metafizik alan Tanrı ile doldurularak, epistemoloji akıl gerekçesinden kabul gerekçesine doğru yol olarak açıklık-seçiklik, ide, özne üzerinden varolmanın temel koşulu haline dönüştürülmüştür. Düşünüyorum dolayısıyla, düşünmem var olduğumu, var olmam Tanrıyı, Tanrı ise güveni, iyiyi, doğruyu ve açıklık düşüncemi beslemektedir. Modern epistemoloji böylece katı bilimci bir eksenden daha esnek ve kabul edilebilir bir toplumsal koşullanmaya doğru sevk edilmiştir. Modern epistemoloji Descartes sayesinde ontolojik bir zemin kaybına uğramadan metafiziğe de bir felsefi yörünge kazandırmıştır.

Buradan hareketle, Descartes'ın epistemolojisini kurarken kendisine kaynak teşkil ettiği metafiziksel öğelerden (cogito, varlık, Tanrı, cevher, ruh-beden vs) hareketle, tezimizin konusu olan “Descartes Epistemolojisinin Metafizik Temelleri”ni açıklanmaya çalışacağız.

Bu çalışmamda bana yardımcı olan ve desteklerini benden esirgemeyen değerli hocam Doç. Dr. Yunus Cengiz'e ve aileme teşekkür ediyorum.

Mardin 2019

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Descartes'ın Epistemolojisinin Metafizik Temelleri

Seher Oral

Mardin Artuklu Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Felsefe Ana Bilim Dalı

2019: 89

Bu çalışmada, Descartes'ın kesin ve güvenilir bilgiye ulaşmak için izlediği yol ve bu yolda Tanrı'ya vermiş olduğu yer söz konusu edilecektir. Böylece Descartes'ın epistemolojisinden hareketle ontolojisini nasıl kurduğuna değineceğiz.

Descartes'a göre kesin ve güvenilir bir bilgi vardır. Descartes, bu kesin bilgiye ulaşmak için kuşkuculuğu ön plana almıştır. Dolayısıyla Descartes, epistemolojisini kuşkuluculuktan yola çıkarak oluşturmuştur. Descartes, bu yöntemle doğruluğundan asla şüphe edilemeyecek bir bilgiye ulaşmıştır o da: “düşünme”ya da “cogito”dur. Ona göre, biz düşündüğümüz sürece varız. Onun bu düşüncesinin temelinde ruh ve beden ayrımı yatmaktadır. Düşünmeye sezgi ile ulaşan Descartes, Tanrı'nın bilgisine de bu yolla ulaşmaya çalışır. Ona göre, Tanrı, en yetkin varlıktır. Böylece Descartes, Tanrı'yı epistemolojisinin en başına yerleştirmiştir. Ona göre, Tanrı, bilinmedikçe başka hiçbir şey hakkında kesin bir bilgi elde edilemez.

Anahtar Kelimeler: Descartes, Cogito, Epistemoloji, Metafizik

ABSTRACT

Master Thesis

Metaphysical Foundations of Descartes's Epistemology

Seher Oral

Mardin Artuklu University

Institute of Social Sciences

Philosophy of Educational Science

2019: 89

In this study, it will be mentioned about the road which Descartes follows to get the certain and reliable knowledge and the importance given to God by him. Thence, it will be stated how Descartes establishes ontology in the light of his epistemology.

According to Descartes there is accurate knowledge. Descartes give priority to skepticism to access this knowledge. Therefore he establishes his epistemology in the light of skepticism. With this method, he accesses the knowledge that he never will suspect of its accuracy. It is "thinking" or "cogito". He proves his presence with this "thinking". According to him, we exist as long as we think. On the basis of his thought there is a separation of spirit and body. Descartes, who accesses the thought intuitively tries to access the knowledge of God with the same method. According to Descartes God is the most competent being. He regards God above all beings and the epistemology. According to it, it can not be accessed any information without knowing God.

KeyWords: Descartes, cogito, epistemology, metaphysics

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
GİRİŞ.....	1
Araştırmanın Konusu.....	7
Araştırmanın Amacı.....	8
Araştırmanın Önemi.....	10
Araştırmanın Sınırlılıkları.....	10
Araştırmanın yöntemi.....	11
Literatür Değerlendirmesi.....	11
1. DESCARTES EPİSTEMOLOJİSİNİN SOYKÜTÜĞÜ	
1.1. Felsefeye Köken Aramak.....	14
1.2. Epistemik Uyanış Ya Da Descartes’ın Şüphesi.....	21
2. METAFİZİKTE EPİSTEMOLOJİYE: AKLIN İKİZ KARAKTERİ	
2.1. Descartes’ta Yönteme Giden Yol: Bilgi Araçları.....	28
2.2. Hiperbolik Kuşku Ya Da Gazali Şüphesi.....	33
2.3. Düşünceye “Varlık” Eklemlenmek: CogitoErgoSum.....	48
3. METAFİZİĞİN FELSEFİ YÖRÜNGESİ: DESCARTES EPİSTEMOLOJİSİ	
3.1. Epistemolojik Yörünge	54

3.2. Modern Epistemoloji Ya Da Metafiziğin Descartesçı Dili.....	68
SONUÇ.....	83
KAYNAKÇA.....	86

GİRİŞ

Düşünüyor olmanın felsefi bir izlek yarattığı antik zamanlardan, var olmanın akışkan, saydam ve bir o kadar taşınabilir aparatlara dönüştüğü modern/postmodern dönemlere varıncaya kadar peşinde olduğumuz, sorusunu her an gündeme getirdiğimiz temel ontolojik problemlerle yaşamaktayız: Felsefenin bilgisi ya da bilmenin felsefesini nasıl temellendirebiliriz? Varlık, zihinsel bir tasarı mıdır yoksa düşünsel bir imkân mıdır? Sezgi, epistemolojinin konusu olabilir mi? Metafizik paradigma, dünyayı ne tür tinsel ağlarla sarmaktadır? Tanrı ontolojinin mi epistemolojinin mi konusudur? Şüphe, metafizik alanı olağan ağırlığı ile dolduran Tanrıyı epistemolojinin konusu haline getirebilir mi? Bir bilginin doğruluğunu, açıklığını ve kesinliğini belirleyen düşünce türü teolojik, metafizik ya da epistemolojik alanlarla mı inşa edilmelidir?

Bu temel sorular felsefe tarihi boyunca hep tartışıl gelmiş ve düşünce paradigmalarını derinden etkilemiştir. Öyle ki bilgi felsefesinin yani epistemolojinin temel problemleri, çok eskilere dayanmasına rağmen bu problemler, modern felsefenin başlangıcına kadar sistemli bir şekilde ele alınıp incelenmemiştir. Modern felsefe ile birlikte epistemoloji, felsefenin temel konusu olmuştur. Modern felsefe aslında 15. yüzyıldan başlayıp 20. yüzyıla kadar devam eden bir süreci ifade etmektedir. Modernlik, içinde bulunduğu çağın ve kendinden önceki çağın özelliklerini karşılaştırarak ortaya koyar. Bu yüzden modern felsefe, kendi özelliklerini ortaçağın özellikleriyle karşılaştırır.

Ortaçağ felsefesinde, epistemolojik problemlerin dışında metafizik, mantık ve teolojinin doğası ile ilgili konular ön plandaydı. Bunun nedeni ise teolojinin felsefeyle olan yakınlığı ve her iki alanda da Tanrı'nın varlığının, aksiyomatik hale gelmesi gösterilebilir (Darıcı,2014:34). Ortaçağda evreni yaratan, onu yöneten ve evrende tüm olup bitenlerin açıklayıcısı olarak görünen bir Tanrı anlayışı vardı. Modern felsefe de ise, evrenin Tanrı ile olan bağı daha esnek bir hale getirilmiştir. Böylece evren, doğa yasaları tarafından yönetilip, matematik ve fizik kavramları ile anlaşılabilen maddi bir özellik kazanmıştır. Matematik ve fizik yasalarıyla

açıklanabilen bu yeni evren anlayışında, artık doğanın bilinçdışı, mekanik ve sistematik bir düzeni vardır.

Ortaçağdan Modern çağa geçişi belirleyen, bilimde gerçekleşen bu devrim niteliğinde özellik olmuştur. Bu dönemde artık bilim, dinin yerini almış ve evren üzerinde otorite haline gelmiştir. Böylece ilkçağ ve ortaçağ felsefesinde ön planda olan klasik evren anlayışı ya da teolojik evren anlayışı yıkılmıştır.

Bu yeni doğa bilimini en iyi açıklayan filozoflara baktığımız zaman karşımıza Francis Bacon ve Rene Descartes çıkar. Her iki düşünür de doğru bilginin var olabileceğine inanır ve doğru bilgiye ulaşmak için kesinlikle doğru bir yöntemin uygulanması gerektiğini söylerler. Bu da modern felsefe açısından oldukça önemlidir. Öyle ki Bacon yeni doğa anlayışını “bilgi güç içindir” temel tezi ile bilgiyi doğaya egemen olacak şekilde kurar (Cevizci, 2009: 445). Buna göre bilimin amacı, insanın doğaya egemen olmasıdır. Çünkü bilgi, insan tarafından kurulur, dolayısıyla artık bilgi, nesnesi bakımından değil öznesi bakımından ele alınacaktır.

Modern felsefenin kurucusu olarak bilinen Descartes da modern felsefeyi, açık ve seçik bilginin üzerine kurma çabası içine girmiş bunu yaparken de özneyi ön plana çıkarmıştır. Tulin Bumin, Hegel’in, Descartes için uzun ve tehlikeli bir yolculuktan sonra varılan bir ada gibisöz ettiğinden bahseder. Bumin’e göre, Descartes 17.yüzyıla damgasını vuran bir filozoftur. Hatta bütün bu yüzyılın Kartezyen olarak nitelendirildiğini ifade eder Bumin. Yani o dönemde herkes ya Descartesçi olmuş ya da Descartes’a karşı olmuştur. Descartes’ın açık seçik idelerinden çok yöntem, metafizik ve fizik anlayışı tartışmalara neden olmuştur. Bazı Descartes yorumcularına göre, Descartes’ı diğer teologlardan ayıran kısım, onun teolojisinin fizik için düşünülmüş ve ona hizmet eden bir teoloji olmasıdır. Ancak eskiden fizik teolojiye hizmet etmekteydi. Buna karşındığer bazı Descartes yorumcuları ise Descartes’ın fiziğini metafizik olarak temellendirebilmek için Tanrı’yaihtiyaç duyduğunu düşünürler. Descartes’a göre Tanrı, insanı özünde yayılım olan bir makine olarak dünyaya yerleştirmiş. Bu öz ise dünyanınkinden daha üstün derecede olan düşüncedir. Böylece insan, ereksellikten ve niyetten arınmış bu dünyayı ve yine bir mekanizma olan kendi bedenini, aynı zamanda düşünen bir ruh olarak yönetecektir. Yani Descartes’a göre bilim, Hristiyanlığın “hayır” ilkesine

uymak ve Tanrı'ya hizmet etmek olacaktır (Bumin, 2010). Tüm bunlardan yola çıkarak diyebiliriz ki Descartes'ı asıl tartışma odağı yapan şey onun bilimi ve nesnel dünya ile ilgili ontolojisi. Descartes'ın epistemolojisinde birden çok metafiziksel bağlam yer almaktadır. Öncelikle düşüncenin varlığını, ilk ilke olarak kabul edip kendi ben'ini ortaya koyan Descartes'ın, metafiziksel bağlamda buna dayanak olarak Tanrı'yı göstermesidir. Daha sonra Descartes'ın kendi beni'nden hareketle Tanrı'nın varlığını kanıtlamaya gitmesi, yine a priori ve a posteriori kanıtlarla Tanrı'nın aldatıcı olamayacağını ifade etmesidir. Sonrasında ruh ve bedeni birbirinden ayırması, epistemolojisine ontolojik bir zemin kurduğunun bir göstergesi olmakla birlikte onu, daha sonraları olumlu olumsuz birçok tartışmanın odağı haline getirmiştir. Örneğin; Descartes'ın yarattığı ruh ve beden dualizmi Spinoza'da teke indirilir. Spinoza'ya göre ruh, Tanrı ve madde özdeşdir. Ancak Spinoza, yöntem konusunda Descartes'tan etkilenmiştir. Descartes'ın dış dünyanın bilgisine ulaşmak için ortaya çıkardığı ve bizi aldatmaz dediği Tanrı'yı Spinoza da kendi sisteminin merkezine yerleştirmiştir. Spinoza'ya göre, Tanrı bütün varolanları kendi özünden ve bir düzene göre yaratmış, bütün var olanların kaynağı da idesi de Tanrı'dadır; o halde Tanrı'nın bilinmesi ontolojik olarak bütün varlıkların bilinmesi demektir (Durmaz, 2015). Yine Hollanda'daki en iyi üniversitelerin birinde teoloji profesörü olan Revius ve Triglandius, kendi derslerinde Descartes'ın görüşlerine saldırmışlardır. Revius, Descartes'ın metodik şüphesini "kişi Tanrı'nın varlığından şüphe etmelidir... ve bir süre için Tanrı'nın var olduğunu kesin olarak inkar edebilir" şeklinde ifade etmiştir. Triglandius ise Descartes'ın Tanrı'yı bir düzenbaz gibi gösterdiğini ve kendi özgür irademizin Tanrı'dan üstün olduğunu iddia ederek suçladığını dile getirmiştir (Jolley, 1997: 254-256). Oysa Descartes'ın metodik şüphesinde Tanrı'yı şüphe alanına çekmesi, Tanrı'nın mutlaklığının şüphe edilebilir olması ya da Tanrı'nın mutlaklığının kesin olarak inkâr edilebilir olması değildi. Aksine Descartes'ın yapmaya çalıştığı şey, kesin olarak bildiği Tanrı'nın mutlaklığını şüpheyne yer bırakmayacak şekilde ispatlamaktır. Ayrıca Descartes, nesnel dünyanın bilgisini elde etmek için Tanrı'nın bir aldatıcı olmadığını hemen hemen her eserinde dile getirirken, sonlu ve eksik bir varlık olan insanın sonsuz ve tam bir varlık olan Tanrı karşısında üstün olmadığını da her fırsatta ortaya koymaktaydı. Descartes'ın, dualist töz anlayışına karşılık Leibniz, evrende sonsuz sayıda tözün olduğunu söyler. Ona

göre, bu tözler monad'lardır. Monadlar, sayıca sonsuz tekliklerden ibarettir. Sayıca sonsuz olan bu monadların her biri, bölünemez bir birliktir. Ancak monadlar, kendi içlerinde kapalı oldukları için birbirlerini etkileyemezler. Leibniz, burada Descartes'ta ruh ve bedenin birbirini etkilediği anlayışına karşı çıkmaktadır (Dölek, 2010: 217-218). Devam edecek olursak Gassendi de Descartes'ı eleştirenler arasında yer alan önemli bir düşünürdür. Descartes'ın "düşünüyorum"dan "düşünceyim"i çıkarsaması demek, öznenin edimi ile doğasını birbirine karıştırması demektir. Gassendi'ye göre, Descartes şeylerin iç doğasını ortaya çıkardığını iddia eder, ancak ona bu bilginin kaynağı sorulduğunda açık seçik idelerin güvenilirliğine başvurur, bu açık seçik idelerin güvenilirliğinin kaynağı sorulduğunda ise aldatmayan bir Tanrı'yı kaynak olarak gösterir ki, yapılan bu çıkarım döngüseldir (Jolley, 1997). Descartes, "düşünüyorum"dan "düşünceyim"i çıkarırken öznenin edimi ile doğasını birbirine karıştırmamıştır. Şöyle ki Descartes "düşünüyorum o halde varım"dan yola çıkarak öznenin doğasına ait olan düşünce'yi buna bağlı olarak da kendi ben'ini ortaya koymuştur. Böylece düşünce bir varlığa tekabül ederken düşünüyor olmak ise bu varlığın bir edimi olarak kendini göstermektedir. Yine Descartes'ın bal mumu örneğinde olduğu gibi şeylerin doğasını ortaya çıkardığı doğrudur. Bunu açık seçik idelerle ispatlamaya çalışmıştır. Ancak Descartes'a göre, açık seçik ideleri zihnimize Tanrı yerleştirmiştir ve en son sınırdaki Descartes'ın, bütün var olanların kaynağı olarak Tanrı'yı göstermesi, yaptığı çıkarımın döngüsel olduğunu göstermez; çünkü Descartes sisteminin en başına Tanrı'yı yerleştirmiş, tüm sisteminin hem varış hem de çıkış noktası olarak Tanrı'yı göstermektedir. Ortaya koyduğu bilgilerin kesinliğinin son noktada yine Tanrı'ya dayanması bu yüzdendir. Tezimizin ilerleyen bölümlerinde bu olumlu olumsuz eleştirilere daha ayrıntılı bir şekilde değinilecektir. Ancak burada ele aldıklarımızdan yola çıkarak şunu söyleyebiliriz ki, Descartes'ın kendi epistemolojisini kurmaya çalışırken düşünce, akıl, ruh, sezgi, Tanrı gibi metafiziğin temel konularından hareket edip, sisteminin en başına Tanrı'yı yerleştirmesi, metafiziksel zeminden hareketle epistemolojisini kurmaya çalışmasının bir göstergesidir. Bu bağlamda Descartes'ın sistemini destekleyen ve onun öğretisini vesilecilik bağlamında geliştirenler de yok değildir. Vesileciliğe göre, bir bedenin başka bir beden üzerindeki etkisi sonucunda meydana gelen değişimler, bir bedenin zihin üzerinde çeşitli hisler oluşturmaları sonucunda ortaya çıkan değişimler ya da bir

zihnin beden üzerinde istemli durumlar meydana getirmesi sonucunda ortaya çıkan değişimler; doğrudan Tanrı'nın eseridir. Böylece tüm hareketler aslında Tanrı'nın kendi eylemini gerçekleştirmesi için bir vesiledir (Garber, 2001: 203). Kartezyen düşünürler arasında yer alan Malebranche, Descartes'tan oldukça etkilenen bir düşünürdür. Malebranche'a göre, beden ile ruh arasında var olan etkileşim sorunu ancak Tanrı'nın yardımı ile açıklanabilir. Tanrı, iradelerimizden her biri vesilesiyle, ruhun doğrudan bedene veremediği hareketi ona veriyor ve cisimsel her duyum vesilesiyle, ruhta buna karşılık olan algıyı belirliyor (Weber, 1998: 224). Sonuç olarak Malebranche, Descartes'ın ruh ve beden noktasında yarattığı zayıflıkları gidermeye çalışmıştır. Descartes'ın sisteminin en başına yerleştirdiği üç töz anlayışı (Tanrı, ruh ve beden), her ne kadar tartışma konusu olmuşsa da, felsefi bağlamda değerlendirdiğimizde metafiziğin temel problemlerindendir. Bu bağlamda diyebiliriz ki Descartes, sistemini metafiziksel bir temelden hareketle kurmaya çalışmıştır.

Kuşkusuz Descartes, felsefe tarihinde çok önemli bir rol oynamıştır. Descartes'tan önce doğa, Tanrı'dan hareketle açıklanmaya çalışılırken, Descartes'tan sonra bu anlayış yerini öznenin hareketle doğanın açıklanmasına bırakmıştır. Bu durum o dönemi Descartesçı ya da Descartes karşıtları olarak ikiye bölmüştür ve günümüzde bile hala Descartes üzerine birçok çalışma yapılmaktadır. Descartes'ın önemi, kendinden önceki bütün varsayımları bir kenara bırakarak varlığı yeni, herkesin anlayabileceği bir biçimde, basit önermelerle açıklayarak ve bunu düşüncenin karşıtı olarak onun karşısına yerleştirmesidir. Descartes, her şeye baştan başlayıp felsefenin temellerini yeniden kurmaya çalışmıştır. Descartes'ın kendisinden yola çıkarak ortaya attığı sabit belirlenimleri vardır. Ancak bunlar sadece düşüncenin belirlenimleridir. Bu da Descartes zamanında uygulanan yöntemdir. Fransızların sağın bilim olarak nitelendirdikleri kesinlik anlayışına sahip bilimler, bu çağda ortaya çıkmıştı. Ancak felsefe ve sağın bilimler Descartes döneminde birbirinden ayrılmamıştı. Bu ayrılık daha sonra gerçekleşti (Hegel, 1997: 135).Descartes, kendisinden önceki geleneksel bilim anlayışını reddederek onların yerine, doğanın yasalarını matematiğe indirgeyen yepyeni bir bilim anlayışının mücadelesini verir. Artık Galileo gibi Descartes için de doğanın dili matematiksel bir dil olacaktır. Descartes'a göre, matematiksel dil, sadece gözlem verilerini

algılamakta değil; gerçekliğe ulaşmakta da tek yoldur. Descartes'ın amacı, bütünüyle aklı temele alan, şüphe götürmez, apaçık ilkelere dayanan doğru önermeler sistemi, her bir parçası ile organik ilişkiler içerisinde olan yepyeni bir sistem ya da bilgi ağacı oluşturmaktır. Descartes da bilgi ağacının temel özelliği, ele aldığı bilgi türlerini ve bilimler sınıflamasını hiyerarşik bir düzen içerisinde vermesidir. Bu Descartes için önemlidir. Çünkü Descartes'ın amacı, birbiriyle sürekli karşılıklı olarak ilişkili hakikatlerden oluşan bir bilgi sistemi kurmaktır. Bu bilgi ağacı benzetmesinde, Descartes'a göre, bilgi metafizikle başlar, metafizik de benlikle başlar. Daha sonra Descartes, benlikten Tanrı'ya, Tanrı'dan da dış dünyanın bilgisine ulaşacağını ifade eder.

Özneyi merkeze alan yepyeni bir bilim anlayışı ortaya koymaya çalışan Descartes, bilgi ağacının farklı dallarına ulaşabilmek için önce yöntem konusu ile ilgilenir. Descartes matematikten yola çıkarak yeni bir yöntem önerir. Skolâstik felsefede bilgi, bilinen nesnenin yapısına göre farklı türlere ayrılır. Bu görüşe karşı çıkan Descartes, “bilgide temel olan şey doğru yöntemdir”(Descartes, 2004: 23-25) der ve bilginin yöntem açısından birliğini savunur. Dolayısıyla Descartes'a göre, önce aklımızın sahip olduğu potansiyelin farkında olup, bu potansiyeli en iyi şekilde kullanabilecek kuralları ve yöntemleri belirlemeliyiz (Keha, 2016: 125-127). Bu bağlamda Descartes, matematiğe başvurur. Descartes'ın matematiğe başvurmasının sebebi, matematiksel kanıtlamaların kesinliği ve matematiksel akıl yürütmelerin sağlamlığı olmuştur.

Descartes'a göre, açık ve seçik bilgi vardır; Descartes için açıklık, bir kavramın zihnimize doğrudan verilmesi yani onun farkında; bilincinde olmamız iken, seçiklik; bu kavramı zihnimizdeki diğer idelerden ayırt edebilmemiz, sınırını çizebilmemizdir. İnsanı bu açık seçik bilgiye ulaştıracak iki temel yol vardır: sezgi ve tümdengelim. Descartes için, insan zihni birtakım doğruları apaçık bir şekilde bilebilme yetisine sahiptir (sezgi). İnsan aklı bildiği bazı doğrulardan yola çıkarak düzenli bir şekilde ilerlerse, bu doğrulardan daha bilmediği bazı doğrular da türetebilir (tümdengelim). Dolayısıyla biz, sezgi yoluyla bazı doğruları açık ve seçik bir şekilde algılayabilirken, tümdengelim yoluyla ise bu doğrulardan hareket edip bilmediğimiz başka doğrulara erişebiliriz (Descartes, 2014: 7). Bu bağlamda

Descartes'ın sezgiyi düşünceye temel teşkil ettiğini söyleyebiliriz. Daha sonra ayrıntılı bir şekilde değineceğimiz üzere Descartes için şüphe etmek, bir tür düşünmedir ve düşünme ile kendi bilincine varan Descartes, bunun varlık sebebi olarak Tanrı'yı göstermektedir. Eğer düşünme ile bilince varıyorsak ve sezgi ile açık seçik düşüncelere ulaşabiliyorsak buradan hareketle diyebiliriz ki Descartes, mutlak bilgi yolunda metafizik temelli bir epistemolojiden hareket etmiştir.

Modern dönemin düşünürleri, epistemoloji üzerine yoğunlaşarak insan bilgisinin olanaklarını, neyi bilip bilmeyeceği ve nasıl doğru bilgi elde edileceği üzerine araştırmalara yönelmişlerdir. Araştırma yöntemlerinin yeni baştan oluşturulduğu bu çağda Descartes, bilimlere bir temel kazandırmayı ve ruh ile bedeni, tinsel olanla fiziki olanı, geleneksel dini öğretilerle de yeni bilim görüşünü uzlaştırmaya çalışmış, çağının bilimlerini yeni baştan inşa etmeyi kendisine bir amaç olarak belirlemiş ve bu yolda ilerlemek için, bilgiyi felsefesine temel yapmıştır.

Araştırmanın Konusu

Bu araştırmanın konusu, “Descartes'ın epistemolojisinin metafizik temelleri”dir. Descartes'a göre, açık seçik, doğruluğundan asla şüphe etmeyeceğimiz, mutlak bir bilgi vardır. Descartes, bu mutlak bilgiye ulaşmak için, o güne kadar sahip olduğu bütün bilgileri bir kenara bırakır ve her şeyden şüphe etmeye başlar. Her şeyden şüphe ettiği sırada şüphe ettiğinin bilincine varan Descartes, şüphe etmenin bir tür düşünme olduğunu söyleyerek o meşhur önermesine: *Düşünüyorum O Halde Varımya* da *Cogito Ergo Sum*'a ulaşır. Bu önerme Descartes için, ulaşmak istediği mutlak bilginin ilk ilkesi yani ulaştığı ilk mutlak bilgiydi. Daha sonra Descartes'ın, bu bilgide yani Cogito'da sıkışıp kalmamak, dış dünyanın bilgisine ulaşmak ve solipsist bir düşünür olarak nitelendirilmemek için başka bir yol bulması gerekiyordu. Descartes'a göre, onu düşünceden, dış dünyaya açacak tek yol Tanrı'dır. Çünkü Tanrı'nın varolduğu ve onun asla aldatan bir varlık olmadığı ispatlanmadığı sürece Descartes'ın zihnindeki idelerinin kaynağı olan dış dünyadan ve maddeden söz etmesi mümkün değildir. Böylece Descartes, Cogito'yu ortaya koyduktan sonra, Cogito'nun ve doğru bilginin teminatı olarak Tanrı'nın varlığını kanıtlamaya geçer. Bu bağlamda Descartes'ın

epistemolojik bir düzleme dayanak olarak metafiziksel zemini nasıl inşa ettiği konu edilecektir.

Araştırmanın Amacı

Descartes'ın birçok kişi tarafından modern çağın kurucusu olarak görülmesinin nedeni özne'yi merkeze alan bir bilgi anlayışı ortaya koymasıdır. Gerçektende baktığımız zaman Descartes'tan önce, evrene bağlı bir insan anlayışı söz konusu iken Descartes'tan sonra insana bağlı bir evren anlayışının ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Ancak evrene bağlı insan anlayışının, insana bağlı evren anlayışına dönüşümünün metafizik bir temel gerektirdiğini de unutmamamız gerekir. Şöyle ki metafizik, yüzyıllar boyunca bütün düşünsel alanları etkisi altına almıştır. Epistemolojik alan da, tinsel bir dünyanın en dış sınırına ulaşınca kadar ontoloji ile doldurulmuştur. Tanrı ise bu ontolojinin temel zeminini oluşturur. Descartes aklı, metafizik alana taşıyarak, şüphe ve varlık ilişkisini temel düşünme parametresi haline dönüştürmüştür. Böylece Descartes, önce özneyi, epistemenin merkezi haline getirip daha sonra epistemedeki Tanrıyı, bu yörüngenin çekim alanına yerleştirmiştir. Descartes'ın genel bir kanı olan epistemolojiden hareketle ontolojisini kurduğu anlayışı söz konusudur. Örneğin; Şeniz Yıldırım, "İbn Sînâ ve Descartes'ın Bilgi Anlayışları Bakımından Karşılaştırılması-II" adlı makalesinde Descartes'ın epistemolojiden hareket eden bir bilgi filozofu olduğunu ve Descartes'ta Tanrı'nın, insan aklı karşısında sınırlandırıldığını söyler (Yıldırım; 2013: 27). Yine Naciye Atış, "Descartes Felsefesinde Öznenin Epistemolojik olarak Konumlandırılışı" adlı makalesinde, insanın düşünme edimine sahip olmasının onu, hem doğa hem de Tanrı karşısında bağımsız yaptığını ve insanın bu dünyanın epistemolojik öznesi olduğunu Tanrı'nın ise ontolojik nedeni olduğunu söyleyerek, Descartes'ın amacının epistemolojik öznenin hareketle doğaya egemen olan bir bilgi felsefesi oluşturmak olduğunu söyler (Atış, 2008: 11). Butür ifadeler genel kanılara örnek olarak gösterilebilir. Descartes için "Düşünüyorum" demek zorunlu olarak "Ben" in varlığını gerektirir, "*Daha kesin konuşmak gerekirse, ben artık yalnızca düşünen bir şeyim, yani bir zihin, bir ruh, akıl ya da mantık*" (Descartes, 2013: 43). Böylece Descartes için ben demek, düşündürmektir; düşünmek bir tür akıl, ruh, ya da zihindir. Descartes için, Descartes, bu varlığın yaratıcı nedeni olarak Tanrı'yı göstermektedir.

Descartes Tanrı'yı felsefesinin en başına yerleştirmiştir; çünkü Descartes'ta Tanrı olmadan nesnel bir dünyadan söz edilemez. Descartes'a göre, duyular yoluyla elde ettiğimiz bilgiler bizi yanıltabilir, dış dünyanın varlığı bir hayalden ibaret olabilir. Tam da bu nokta da fiziksel bir dünyadan bahsedebilmek için Tanrı'ya ihtiyacımız vardır (Altuner, 2012: 33). Peki, bu Tanrı fikri zihnimize nereden gelmiştir? Descartes'a göre, bizim zihnimizde en yetkin, en mükemmel, sonsuz diye nitelendirdiğimiz bir kavram vardır, Descartes, bu kavramın nereden geldiğini düşünmeye başladığında kendi zihnine döner. Descartes'a göre, kendi varlığından bile kuşku duyan zihin, bu kadar yetkin bir varlığın idesini kendisinde taşıyamaz. Yani eksik ve sonlu olan zihne bu ideyi, ancak sonsuz olan bir varlık yerleştirmiştir; o da Tanrı'dır (Descartes, 2013: 89). Yukarda Yıldırım'er'den söz etmiştik. Yıldırım'er, Descartes'ta Tanrı'nın insan aklı karşısında sınırlandırıldığını ifade etmiştir. Burada sorulması gereken temel soru şudur: Nasıl oluyor da tam ve sonsuz bir varlık, sonlu ve eksik bir varlık tarafından sınırlandırılabilir; üstelik bu sonlu ve eksik olan varlık, tam ve sonsuz olan varlık tarafından yaratılmışken? Ayrıca Atıf'ın, insanın düşünme edimine sahip olması onu hem doğa hem de Tanrı karşısında bağımsız yapar ifadesini, Descartes'ın özgürlük ve irade kavramlarıyla açıklayarak yine tersi yönde bir ispata gidebiliriz. Descartes'a göre, insanın en yetkin özelliği özgür bir iradeye sahip olmasıdır. İnsana Tanrı tarafından özgür irade yetisi verilmiştir. Özgür irade, bir şeye inanıp inanmama yetimizdir. Descartes'a göre, yanlışlarımızın iki farklı nedeni vardır: bilme ve seçme. Bilme, akılla ilgili iken seçme ise özgür irade ile ilgilidir. Descartes'a göre, akıl tek başına bir şeyi ne kabul edebilir ne de inkâr edebilir ancak özgür iradeyle biz, bir şeyi kabule ya da inkâra gidebiliriz, çünkü inanç aklın değil özgür iradenin bir edimidir. Özgür irade, bizi kuşkulu şeylere inanmaktan alı koyar bu yüzden Descartes'a göre, aldanmalarımızın sebebi özgür iradenin kullanılmayıştır (Descartes, 2013:115-125). Tanrı'da iki tür irade vardır: küllî irade ve cüz'î irade. Tanrı'nın iradesi küllîdir ve cüz'î iradeyi de içine alır, Onun iradesi olmadan hiçbir şey meydana gelmez. Descartes'a göre, cüz'î irade, Tanrı'nın sonsuz gücüne karşı özgür değildir. Descartes için, Tanrı'nın iradesi her şeyin üstündedir. Tanrı'nın kendisinden bağımsız bir özgür iradede söz edilemez (Altuner, 2012: 46-47). Bu bağlamda Tanrı'ya bağlı bir özgür iradenin varlığı, insanın Tanrı karşısında bağımsız olmadığını göstermektedir. Descartes,

aslında her şeyin varlık sebebi olarak Tanrı'yı göstererek bir şekilde kuşkudan kurtulmaya çalışmaktadır ve Descartes'ın bu çabası onun metafizik bir zeminden hareket ettiğini göstermektedir. Bu bağlamda amacımız, Descartes'ın "Cogito Ergo Sum"unun Tanrı ekseninde nasıl bir metafizik temele göndermede bulunduğunu ve buna bağlı olarak Descartes'ın metafizik bir temelden hareket edip epistemolojisini nasıl kurduğunu açıklamak olacaktır.

Araştırmanın Önemi

Felsefe yapmanın imkân ve sınırları çoğu zaman neyi problem ettiği ve ne tür epistemik ufuklar yarattığı ile yakından ilgiliyken bilim yapmanın toplumsal zeminini ne kadar geliştirdiği ile de sıkı bağ içerisindedir. Felsefi paradigma ne yönde işlerse ortaya çıkacak olan yaşam biçimleri, teolojik argümanlar, toplumsal kabuller ve en nihayetinde düşünce eksenleri de ona göre şekillenecektir. Düşünceye eksen olma ya da felsefeyi varolmanın temel koşulu ile eşleştiren bir filozofun epistemesi üzerine yürüttüğümüz bu çalışma, modern yaşam biçimlerini oluşturmada temel bilimsel alt yapı oluşturması bakımından hayli önemlidir. Öyle ki modern düşünme, çağdaş yorumlama ya da bilimsel bilginin toplumsal zemini Descartes felsefesi ile mümkün olmuştur. Bu felsefenin kurucu unsurları olan ontoloji, episteme, teoloji ve Tanrı kavramsallaştırmaları arasındaki bilişsel olduğu kadar yaşamsal bağın derinliği, araştırmamızın önemini teşkil etmektedir. Descartes felsefesinin epistemolojik temelleri ile ontolojik güvenlik alanı olarak metafizik arasındaki bu yeni tür ilişkiyi açığa çıkarmaya çalışarak esasında felsefenin gündemine teolojik dayanakları dasunmuş olacağız.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Bugüne kadar Descartes üzerine yapılan pek çok çalışma olmuştur. Descartes'ın epistemolojisi, metafiziği, Tanrı anlayışı vb. üzerine birçok farklı çalışma bulunmaktadır. Descartes'ın Epistemolojisinin Metafizik Temelleri adlı çalışmamızda Descartes'ın epistemolojisini ve metafiziğini bir arada değerlendirip onun hangi tarihsel süreçlerden geçerek kesinlik arayışına girdiğini, kesin bilgiyi ararken hangi yöntemden hareket ettiğini, kesin bilgiyi elde ederken hangi metafiziksel bağlamlardan yararlandığını açıklamaya çalışmakla birlikte bu süreçte

karşılaştığı eleştirilere değinilecektir. Bu çalışmamızda sadece Türkçe literatürden yararlanmamız tezimizin sınırlılığıdır.

Araştırmanın Yöntemi

Tezimizi üç bölüm halinde uyguladık. Birinci bölümde Descartes Epistemolojisinin Soykütüğünü işledik. Bu bölüm, Descartes'ın Epistemolojisini kurmaya çalışırken hangi süreçlerden geçtiğini anlama noktasında, bize yardımcı olacaktır. İkinci bölümde Metafizikten Epistemolojiye: Aklın İkiz Karakteri'ni işledik. Bu bölümde Descartes'ın doğru bilgiye ulaşmak için hangi yöntemi, nasıl kullandığını ve daha sonrasında Descartes için ilk ilke olacak Cogito'ya nasıl ulaştığını, Cogito'nun ne olduğunu, nasıl bir varlığa dönüştüğünü ve buna kaynaklık eden Metafizik temel konu edilmiştir. Son bölümümüz olan üçüncü bölümde ise Metafiziğin Felsefi Yörüngesi: Descartes Epistemolojisi ele alınmıştır. Bu bölüm tezimizin asıl çalışması olan Descartes epistemolojisinin nasıl bir metafizik temele dayandığı, metafizik ile epistemolojinin içiçeliği konu edilmiştir.

Literatür Değerlendirmesi

Descartes ile ilgili daha önce birçok çalışma yapılmıştır. Ancak tezimizin temel konusu olan Descartes'ın epistemolojisinin metafizik temelleri üzerine daha önce bir çalışma olmamakla birlikte, çalışmamda bana kaynaklık eden başta Descartes'ın kendi kitapları olmak üzere birçok kitap makale, dergi ve tezden faydalandım. Bunlardan bir kaçına değinecek olursak: Frederick Copleston: Modern Felsefe: Descartes'tan Leibniz'e adlı eseri, tezimiz açısından önemli bir kaynaktır. Şöyle ki, bizim için, modern felsefe dönemini, Descartes'ın bu döneme yapmış olduğu katkıları ve Descartes'ın felsefesini anlamamız noktası önemli bir kaynak olmuştur. Naciye Atış'ın 2015'te Beytulhikme dergisinde yazmış olduğu, "Descartes Felsefesinde Cogito ve Tanrı Konumunun Bilgi ve İnanç Konusuna Etkisi" adlı makalesi, Descartes'ın cogito, Tanrı, bilgi ve inanç konusuna tezimizin genel iddiasından farklı bir bakış açısı sunmuştur. Şöyle ki, bu makalede Düşünen varlık ile Descartes'ın, metafiziğinin hareket noktasının her şeyin yaratıcı nedeni olan Tanrı'nın kanıtlanması değil de ilk ilke olan sonlu ruhun yani ben'in kanıtı olduğunu göstermeye çalıştığını ifade eder. Metafizik burada Tanrısal hakikati kanıtlamanın

bilimi değil de insan için gerekli olan mutlak bilginin ilkelerini kanıtlayan bilim olur. Böylece metafizik, düşünme ile Ben'in Tanrı'nın varlığından önce kanıtlanmasına neden olur. Bu durum Descartes'ın, felsefe yapma amacı doğrultusunda metafizik yapma amacının Ortaçağ metafiziğinden farkını ortaya koyar. Aralarındaki fark, Descartes metafiziğinin hem öznesi hem de konusunun değişmesidir. Descartes metafiziğinin konusu, ontolojik hakikatin değil epistemolojik hakikatin ilkelerini ispatlamak olur. Metafiziğin öznesi olan insan da inanmak için değil bilmek için düşünür (Atış, 2015: 13). Descartes'ın felsefe yapma amacı doğrultusunda ortaya koymuş olduğu metafiziğinin ortaçağın metafiziğinden farklı olduğu doğrudur. Şöyle ki ortaçağda Tanrı'dan yola çıkan evren anlayışı Descartes ile öznenen yola çıkan evren anlayışına dönüşmüştür. Ancak bizim amacımız burada Atış'ın dediği gibi Descartes metafiziğinin konusu, ontolojik hakikatin değil epistemolojik hakikatlerin ilkelerini kanıtlamak olduğu anlayışının aksine, Descartes'ın metafiziğin hakikatlerinden yola çıkarak epistemolojik bir anlayış kurmaya çalıştığını göstermektir. Yine Ülker Öktem'in, "Descartes Epistemolojisinde Tanrı'nın Yeri" adlı makalesi de tezimiz için önemli bir kaynak niteliğinde olmuştur. Şöyle ki tezimizin genel iddiasına en yakın makale olduğunu söyleyebiliriz. Öktem, Descartes'ın açık seçik idelerinden yola çıkarak, Descartes'ta açık seçikliğin garantisi olarak Tanrı'dan söz eder ve Descartes'ta, Tanrı bilinmedikçe hiçbir şeyin bilinmeyeceği anlayışından hareketle Descartes epistemolojisinin temelinde Tanrı kavramı olduğunu ifade eder. Bu makale, Descartes epistemolojisinin sadece Tanrı kavramından yola çıkarak açıklanması bakımından sınırlıdır. Oysa biz tezimizde cogitodan, Tanrıdan, doğruluk ve yanlışlık ilkesinden, beden ve ruhtan, yola çıkarak Descartes epistemolojisinin metafizik temellerini değerlendirdik. Ayrıca Descartes'ın hangi felsefi süreçlerden geçtiğini, ne tür eleştirilere maruz kaldığını, kimlerden etkilendiğini açıklamaya çalışarak Descartes'ta daha geniş bir perspektiften yaklaşmış olmaktayız. Yararlandığımız bir diğer kaynak da 1997 yılında yayımlanan "Cogito, Öyleyse Descartes" adlı üç aylık Cogito dergisi. Bu dergide Gülnihal Küken'in, "Gazali, Descartes ve Cogito" adlı makalesi, tezimizde Gazali ve Descartes karşılaştırması bakımından bize kaynaklık etti. Bu makalede amacımız özellikle Descartes'ın kendi sistemini kurarken Gazali'den hangi noktalarda etkilendiğini ve hangi noktalarda ayrıldığını göstermekti. Descartes'ın epistemolojisi kurma

yolundaki süreçlerine değinmek bakımından bize yararlı olan bu makalede, asıl amacımız olan Descartes'ın epistemolojisini kurarken hangi metafiziksel bağlamlardan yararlandığına değinilmemiştir. Yine aynı dergide yer alan Nicholas Jolley'in, "Descartes Felsefesinin Kabul Edilmesi"adlı makalesi de tezimizde bize önemli ölçüde yararlı olmuştur. Şöyleki Descartes'ın içinde bulunduğu dönem bir yandan skolastik geleneğin etkilerinin hâlâ devam ettiği diğer yandan Rönesans'ın etkisiyle birlikte yeni bilim anlayışlarının ortaya konmak istediği bir ara geçiş dönemine denk gelmekteydi. Bu dönemde Descartes'ın her söylediği, hem dinin etkisinde olanları hem de din karşıtlarını olumlu ya da olumsuz bir şekilde etkilemiş ve bu etkilenimler Descartes'ın kurmak istediği sistemini de bir şekilde etkilemiştir. Bu makale Descartes üzerine yapılan eleştirileri görme bakımından yararlı olmakla birlikte tezimizin ana iddiasını ortaya koyma bakımından tezimizde farklı bir amaca matuf olarak planlanmıştır. Tezimizde Descartes'ın,felsefesi sistemini ortaya koyarken karşılaştığı bu eleştirilerin haklı haksız yönlerine değinmeye çalışacağız.

1. DESCARTES EPİSTEMOLOJİSİNİN SOYKÜTÜĞÜ

Kuşkusuz Descartes, felsefe tarihi içerisinde büyük bir rol oynamıştır. Onun en büyük rolü ise skolâstik felsefe anlayışından modern felsefe anlayışına geçişi sağlayan bilginin dönüşümüne olan etkisidir. Bildiğimiz üzere skolâstik dönemde her türlü bilgi, evrene bağlı açıklanmaya çalışılırken, Descartes ile birlikte artık her türlü bilgi insan merkezli açıklanmaya çalışılmıştır. Ancak gerek Descartes'tan önce var olan geleneksel bilgi anlayışının hala etkisinin devam etmesi gerekse Descartes'ın içinde bulunduğu dönemde ortaya çıkan yeni bilgi anlayışlarının sistemsizliği, dağınıklığı ve karmaşıklığı Descartes'ı farklı arayışlara yöneltmiş ve Descartes'ın birçok şeyi sorgulamasına sebep olmuştur. Bu bağlamdan hareketle Descartes'ın temel amacı olan mutlak bilgiye ulaşmada nasıl bir soykütüğe sahip olduğunu bilmek yerinde olacaktır. Descartes epistemolojisinin soykütüğü demek, Descartes'ın epistemolojisini kurarken hangi koşullardan ya da tarihsel süreçlerden geçtiğini, felsefesini ortaya koyarken hangi düşünsel bağlamlardan yararlandığını bilmek demektir. Böylece Descartes'ın, metafiziksel bir zeminden hareketle epistemolojisini kurarken ne tür süreçlerden geçtiğini ifade etmeye çalışacağız.

1.1.Felsefeye Köken Aramak

Hangi felsefî gerekçe ya da ne tür tinsel dayanak Descartes epistemolojisini kurmuştur? sorusu felsefe tarihçileri arasında tartışılacaktır. Descartes'ın felsefî kökenden hareketle açıklık ve seçiklik ilkesinin metodik şüphe referanslarını bilgi düzleminde kurması göz alıcılığını hâlâ korumaktadır. Şüphe, esasında felsefî bir problem olarak epistemolojik bir girişim olup temelde Tanrı fikrini metafizik zeminden bilme düzeyine çıkarma sezgisi olarak işler. Nihayetinde Tanrı fikri, var olmanın zorunlu kuralı ve doğru düşünmenin temel mihengi olarak Descartes felsefesinde epistemenin de temel sağlayıcılarından biridir. Şüphe duyma, bilgi alanında iken Tanrı fikri, aynı şüphenin metafizik kaynağı haline gelerek düşüncecinin de varlıkla eşleşmesini mümkün hale getirir. “Düşünüyorum o halde varım” demek, varlığın düşünce ve şüphe ile Tanrı fikrinin metafizik temellerine göndermede

bulunmaktadır. Dolayısıyla her epistemoloji çabası, metafizik bir açıklık ve seçiklik ilkesini şüpheyeye oradan da düşünceye bağlar. Böylece episteme, şüphe ile felsefi bir köken arayışındayken düşünme, Tanrı fikri ile açıklık ve seçiklik ilkesi ile buluşur. Zaten Descartes Batı felsefe tarihi içinde modern felsefenin kurucusu olarak bilinir, öyle ki şüphe ve bilgi arasındaki ilişkiyi ontolojik zemine yani Tanrı fikrine bağlayarak düşünceyi de metafiziğe bağlayarak temel felsefi tartışmaları, akıl eksenine oturtur. Akıl ve rasyonel düşünce fikri, her ne kadar sonraları postmodern filozoflar tarafından delilik, rüya ve hata ekseninde eleştirilse de esasında mantıklı düşünme fikrinin kurucularından sayılır. Foucault onu, deliliği akıl dışı tutarak varlığı düşünmeye bağlarken yakalayıp suçlu ilan etse de esasında asıl suçlunun Batı felsefe tarihi olduğunu da dile getirir (Foucault, 2000). Descartes, her epistemoloji kurma girişiminde bulunduğu aynı zamanda beden, ruh, Tanrı, varlık ve ontoloji kavramsallaştırmalarını da tartışmaya açarak dünyayı metafizik alandan nesnel alana kaydırmış olmaktadır. Şöyle ki, metafiziğin temel konusu olan Tanrı, Descartes için nesnel dünyanın bilgisini elde edebilmenin tek koşuludur. Bedenin ruhtan sıyrılması demek tinselliğin şüphe ile akıldan sıyrılması anlamına gelmektedir. Ruh, tinselliğin alanını inşa ederken beden ile birlikte akıl, artık toplumsal rasyonel episteme ekseninde kuşatmakta ve örmektedir. Her felsefi girişim, varlığı ya da doğayı, yeniden düşünsel coğrafyalara ayırma teşebbüsü olmuştur Descartes için. Şüphe her zaman için Descartes felsefesinde açıklık ve kesinlik bilgisinin bir yöntemi olarak tasarlanmıştır. Yöntemin kendisi bir süre sonra epistemolojisi haline gelerek akıl, rasyonellik ve metafizik alanları temellendirmesine yardımcı olmuştur.

Epistemolojiye felsefi bir tarih ya da köken ararken temelde bilimsel bilginin çerçevesinin de tarihsel koşullar ve sosyolojik gerekçeleri de kapsadığı bilinen bir gerçektir. Bilgi üretildiği zaman ve mekân dilimi ile birlikte, bir soyutlama içerir çoğu zaman. Bu bağlamda bilim tarihinin geçtiği süreçler, Descartes felsefesinin hem belirleyicisi hem de konusu olmuştur. Vurgulamak gerekir ki; bilimin tarih içerisinde geçirdiği süreçlerin yanında, bilim üzerine yapılan çalışmaların da tarihsel bir gelişimi vardır. Buna bağlı olarak bilimde ortaya çıkan yeni gelişmeler, bilimi inceleme konusu yapan çalışmalara yoğunluk kazandırmıştır. Descartes'ın yaşadığı dönem de bu türden bir dönemdir. Yani onun bilimsel yöntem üzerine yaptığı

alışmalar tarihsel bir öneme sahiptir (Darıcı, 2014:28).Bu bağlamda modern felsefeyi daha doğrusu Descartes'ı, daha iyi anlayabilmek için modern düşüncenin ortaya çıkmasına olanak veren, modern felsefe ve skolâstik felsefe arasında bir geçiş görevi gören Rönesans dönemine değinmemiz gerekir.

Modern döneme geçmeden önce toplumsal, siyasi ve ekonomik alanda yavaş yavaş yeni gelişmeler ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan bu yeni değişimler Batı dünyasını, hem kültürel hem de düşünsel anlamda etkilemiştir. Batı dünyasında fark edilir şekilde geçmişten kopuş ve moderniteye geçiş söz konusu olmuştur. Bunun nedenlerine baktığımız zaman ise karşımıza o dönemde yapılan keşif hareketleri, Rönesans ve Reformasyon hareketleri çıkar. Bu üç olay ortaçağ ile modern ağ arasında bir köprü gibidir.

“Keşiflerin ve diğer toplumsal gelişmelerin sonucunda Rönesans entelektellerinde oluşan sosyal kimlik hissi, tarihe merak duymaya ve özellikle kendini Antik Roma ve Antik Yunan'ın ihtiyaına entelektüel varis görmeye sevk etmiştir. Kendilerine Hümanistler adı verilen bir grup, “insan şerefi”ni kaygı edindiklerinden “fiili hayat”ın (vita activa) nemini vurguladılar, geleneksel Skolâstik eğitimde methedilen “tefekkr hayatı”ndan (vita contemplative) ahlaken daha üstün gördükleri “toplum için iyi” (pro bono publico) adına yaşadılar. Ve Antik felsefenin ve matematiğin eserleriyle ilgilendiler”(Henry, 2009: 10-11).

Bu pasajdan da anlaşılacağı üzere bu yeni keşiflerle birlikte insanların ufukları genişlemiş ve insanlar o güne kadar kendilerine öğretilen birçok şeyi sorgulama fırsatı bulmuşlardır. Tıpkı Antik felsefe eserlerinin ve matematiğin incelenmesiyle beraber ortaçağda tek otorite olarak kabul edilen Aristoteles felsefesinin yıkıma uğraması gibi.Bu dönemde ortaya çıkarılan bu eserlerin keşfiyle beraber Aristoteles dışında da seçeneklerin olduğu algısı oluşmaya başlanmış. Bu da yeni bir entelektüel akımın doğmasına neden olmuştur. Bu akım, otoriteye başkaldırarak skolâstik felsefeyi zlmeye mahkm etmiş. Yani ortaçağda doğruya ulaşmak için var olan tek otorite yerine artık birçok farklı yolun ya da görüşün olabileceği anlaşılmış. Bu farklı görüşlerin birleştiği ortak nokta skolâstik anlayışı reddetme olmuştur. Bu da dönemin en büyük başarılarından biri olarak kabul edilebilir (Koyre, 1989: 39). Böylece Rönesans döneminde, doğaya ilişkin bilgilerimizde, ahlaki inanışlarımızda ve siyasi düşüncelerimizde ortaya çıkan değişiklikler, dini otoritelerden ve geleneksel inanışlardan şüphe edilmesine yol açmıştır. Bunun sonucunda ortaya

çıkan köklü değişim, doğruya ulaşmanın, kişinin kendi tecrübe ve çabalarının sonucu olacağı anlayışını doğurmuştur. Rönesans'ın ortaya çıkardığı bu yeni anlayış biçimi Katolik kilisenin dünya görüşünü tam anlamıyla yıkmasa da sekteye uğratmıştır (Darıcı, 2014:28-29). Kısacası insanlar üzerindeki Kilise baskısı ve Aristoteles otoritesi yıkıma uğramıştır. Böylece bilgi alanında katı düşüncelerden daha esnek düşüncelere geçiş süreci başlamıştır.

Ortaçağ'ın savunduğu değerler sisteminin yavaş yavaş kaybolmaya başladığı Rönesans döneminde, her türlü baskıdan uzak düşünebilme, anlayabilme ve açıklayabilme çabası gözlenmiştir. Rönesans dinsel bağınazlığın egemenliğini kırmış ve bilimin gelişmesine katkıda bulunmuştur. Bu dönemin özelliğine bakacak olursak, Fransız tarihçi Michelet Rönesans'ı, "*dünyayı ve insanı keşfetme*" şeklinde yorumlar. Yani Rönesans dini sorunlarla ya da öte dünyayla ilgilenmek yerine, gözlerini gerçek dünyaya çevirmiştir. İnsanın başka bir dünyadaki geleceğiyle değil, içinde yaşadığı dünyayla ilişkisini araştırmış ve sorgulamıştır (Yıldırım, 2005: 78). Dolayısıyla teoloji ve onun hizmeti altında olan skolâstik felsefe, yerini gerçeklere, özgür araştırmalara ve öğrenme çabasına bırakmıştır.

Ancak Rönesans dönemini bilim açısından yeniden doğuş saymak yanlış bir tespit olur. Çünkü sanat ve edebiyat açısından çok canlı ve yaratıcı bir dönem olan Rönesans, bilim açısından bir durgunluk dönemidir diyebiliriz. Rönesans, iki dönem arasında kalmış yeni bir harekettir diyebiliriz. Şöyle ki, birinci dönem, on birinci yüzyılın ikinci yarısında başlar ve on üçüncü yüzyılda doruk noktasına ulaşır. İkinci dönem, on altıncı yüzyılın sonlarında başlayan ve bir yandan deneye öbür yandan matematiğe dayanan modern bilim dönemidir. Birinci dönem, antik bilim ve düşünceyle ilişki kurma biçiminde ortaya çıkmış ve bilimde ilerleme kaydetmekten çok eldeki bilgileri kullanma ve sindirme biçiminde bir özellik göstermiştir. Ancak on yedinci yüzyılda ortaya çıkan ikinci dönem, gerçek bir atılım yapmış doğaya yönelik yeni bir bakış açısı ve yaratıcı bir yaklaşım göstermiştir. İşte Rönesans, bu iki dönem arasında, ortaçağın çözülüşü niteliğinde bir harekettir (Yıldırım, 2005: 78). Başka bir deyişle Rönesans dönemi, sanattan tekniğe, ticari hayattan felsefi düşünceye, teorik ve pratik bütün alanlarda yenilik çabalarının gözlemlendiği bir dönem olsa da aynı zamanda Rönesans, Hristiyanlığa uyarlanmış Aristoteles fiziğinin terk

edilmesiyle ve on yedinci yüzyılda matematiksel fiziğin ortaya çıkması arasında kalan bir arayış dönemidir (Darıcı, 2014:30). Denilebilir ki Rönesans, Skolâstik dönemde gözlenen doğanın işleyişi üzerine düşünmenin yasaklandığı ve her şeyin skolâstik düşünceye göre açıklandığı ve bu düşüncelerin insanlara zorla kabul ettirildiği dönemi aşan bir ara dönemdir.

On altıncı yüzyılın sonlarına doğru, bilimsel gelişmelerdeki hızlanma göze çarpar niteliktedir. Buna rağmen uzun bir süre bilimsel düşünce ve araştırma yöntemi üzerindeki düşünceler dağınık olmaktan ileri geçememiştir. Bu dönem uygulama teknikleriyle teorik bilgilerin kaynaştığı dönemdir ve bilimsel yöntem bu kaynaşmadan doğmuştur. Doğayı dağınık bir şekilde araştırmaya çalışan Rönesans anlayışına karşın, 17. yüzyıl felsefesi güvenilir bir yöntem bulma arayışına girmiştir. Çünkü yöntem bu dönemde bilimsel çalışmaların zorunlu ilk koşulu olarak düşünülmekteydi. Yöntemsiz bir bilimsel çalışma yapmak, hiçbir bilimsel çalışma yapmaktan daha kötüydü (Descartes, 2014: 29). Descartes'ın kesin bir şekilde ortaya koymuş olduğu bilen özne anlayışı ve bilen öznenin tasarımı olarak dünya kavramlarının oluşturulması henüz Rönesans döneminde açık bir şekilde ortaya çıkmamıştır. Bunu açık bir şekilde ortaya koyacak olanlar ise 17. yüzyıl düşünürleri olacaktır. 17. yüzyıl düşünürleriyle birlikte artık geleneksel öğretilerden uzak yeni bir bilgi anlayışı oluşturulmuştur. Şöyle ki artık insan bilgisinin sınırlarından çok insanın eyleme gücü ya da potansiyel başarıları göz önünde bulundurulmuştur. Bu dönemde elde edilen bulgular ne bir dine dayandırılmış ne de bir otoriteyle uzlaştırılmaya çalışılmıştır. Bu durum ise doğru bilginin elde edilmesi yolunda, ilk temellerden başlama ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bu durum da modern bilgi anlayışının ilk kez açık bir şekilde formüle edildiği anlamına gelmektedir. Doğru bilgiyi elde etme yolunda ortaya çıkan bu yeni anlayış, matematiğin daha fazla kullanılması, gözlem ve deneyimin merkeze alınması doğanın daha yararlı olması gerektiği algısını yaygınlaştırmıştır. Bu da bilgide yeni bir yöntem arayışını doğurmuştur. Doğa artık Rönesans'ta olduğu gibi gizil güçlerle değil, matematiğin ve geometrinin ifadeleriyle açıklanmaya çalışılmıştır. Bu da mekanik bilim ve felsefenin temellerinin atılmasına neden olmuştur (Darıcı, 2014: 31-32). Gerek matematiğin sahip olduğu kesinlik gerekse geometride var olan kıyaslar mantığının

sistematikliği, bilgide ortaya çıkan yeni yöntem anlayışının merkezine yerleşmelerine neden olmuştur.

17.yüzyıl dşnrlерinin önemli isimlerinden biri olan Galileo ve Galileo'nin eylemsizlik ilkesinin yeni bir madde anlayışını oluşturmadaki etkisi hem modern dönemin yeni bilgi anlayışını anlamada hem de Descartes epistemolojisinin felsefi kökenlerini aydınlatılmasında bize yardımcı olacaktır.

Aristoteles'te maddenin hareketi söz konusu olduğunda amaçlılık (gaye) ilkesi devreye giriyordu.Şöyle ki, Aristoteles'e göre, hareket etme bir yerden başka bir yere mesafe kat etmekten ziyade bir amaca ulaşmak için vardır. Böylece Aristoteles'te hareket, varlığın içinden dışına doğru bir eylemdir (Gnen, 2012:149). Ancak Galileo'ye baktığımız zaman onun eylemsizlik ilkesine göre, maddenin hareketi, dıştan içe doğrudur, bu da maddenin cansızlaştırılması anlamına gelmektedir. Eğer madde hareket halindeyse sürekli hareket etmeye devam edecektir ancak madde hareket etmiyorsa başka bir madde ona çarpmadığı sürece durmaya devam edecektir.Bu Galileo'nin maddenin hareketini, bir eylemsizlik hali ve çarpmaya bağlı mekanik bir biçimde açıkladığı anlamına gelir. Böylece hareket, maddenin özüyle ilgili olmadığı için, maddenin değişimi ve gelişiminden de söz etmek yersizdir. Yani madde, eylemsizlik ilkesi ile bir amacı olmayan mekanik ve cansız bir yapıya indirgenmiştir. Galileo'ye göre madde, hareket etmez ettirilir. Yani bir cisim hareket halinde ise hareketine durma halinde ise durmaya devam edecektir. Maddenin nasıl hareket edeceğini belirleyen ise matematiktir(Gnen, 2012: 149).Yani hareket maddede bir değişiklik yapmaz. Hareket bir durumdur, bir noktadan başka bir noktaya geometrik bir geçiştir. Durma ise harekete karşı başka bir durumu ifade eder. Durma için her hangi bir kuvvete ihtiyaç yotur, sadece hareketin hızın değişmesi için kuvvete ihtiyaç vardır. Gelileo'ye göre eylemsizlik, içinde yaşadığımız evrende gözlemlenecek bir şey değildir. Ancak ideal koşullar altında gerçekleşebilir. Galileo'ye göre, gerçek dünya matematik bağlantıların olduğu dünyadır. Böylece matematik, mekanik bilimin temelini oluşturmuştur.

Bu bilimsel yaklaşıma felsefi temellerini veren, bilimi sistematik bir şekilde anlama ve anlatma girişiminde bulunan ilk dřnrlер Francis Bacon ve Rene Descartes'tır. Gelileo'nin, doğa olayları ile ilgili yaptığı bu araştırmalar, Aristotelesçi

felsefesinin yanlışlarının anlaşılmasını sağlamıştır. Aristoteles'in yönteminin zayıflıklarını anlaşıldıktan sonra bunun yerine daha sağlam bir yöntemin gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu sağlam yöntemi ortaya koyacak düşünürler ise Francis Bacon ve Rene Descartes olacaktır. Bacon'ın amacı, bilimi anlamak, doğru bilgiyi elde etmenin güvenilir yolunu belirlemektir. Bacon'a göre, bilgi demek, güç demektir. Bu yüzden Bacon'ın en karşı olduğu şey bilgisizliktir. Dolayısıyla Bacon bilgiyi, insanlığın ilerlemesini bilim üzerine temellendirip bilimi, yaşamın her alanına yerleştirmiştir (Bacon, 2004: 225). Ona göre, kendi zamanına kadar sürüp gelen bilgisizliğin ve insanoğlunun doğa karşısındaki zavallılığının sebebi, insan aklının yetersizliği ya da doğanın anlaşılacak kadar karmaşık olması değil, doğru bir yöntemin kullanılmamasıdır. Bacon'a göre doğru yöntem, induksiyon (tümevarım) yani tüm yargılarımızı, gözlem ve deneyle elde etmiş olduğumuz olgusal bilgilere dayandırmaktır. Bacon, doğru bilgiyi elde etme yolunda ampirik bilimlerin yöntem ve anlamı üzerinde durur (Yıldırım, 2005: 95). Descartes de Bacon gibi doğa bilimlerinin yöntemi üzerinde ince çözümlemeler yapmak istemektedir. Ancak Descartes, yöntem konusunda Bacon'ın öne sürdüğü düşünciyi beğenmez. Descartes'a göre, Bacon, ampirik olguları başa almakla soruna ters yönden yaklaşmıştır. Çünkü Descartes'a göre, doğru olan dedüktif çıkarımlarımıza temel olacak genel ilkeleri saptamaktır. Bu ilkelerin doğrulukları ise sezgisel olarak açık, seçik ve hiçbir kuşkuyla yer vermeyecek şekilde kesin olmalıdır. Dolayısıyla Descartes, matematiği temele alan bir yöntem kurmak ister. Descartes'a göre, matematikte ulaşılan kesinliğe aynı yoldan gidilirse doğa bilimlerinde de ulaşılabilecektir (Yıldırım, 2005: 97). Descartes'a göre, matematikte ortaya konulan bilgiler, açıkseçik ve güvenilirdir. Aristoteles'e ve bütün ortaçağ bilim adamlarına göre matematikteki bu kesinliğin sebebi matematiğin formel olmasıdır. Ancak Descartes, matematiği araştırırken matematiğin inceleme alanına aldığı şeylerin yalnızca düzen ve ölçü olduğunu görmüştür. Bu yüzden Descartes'a göre, bu ölçüyü sayılarda, seslerde, yıldızlarda veya başka şeylerde aramak gereksizdir. Düzen ve ölçü bağlamında çıkabilecek her problemi açıklayabilecek genel bir bilim gereklidir. Bu da Descartes için Evrensel Matematiktir (Topdemir, 1996: 41). Aristoteles'in doğa felsefesinin temel noktasını oluşturan cisimlerin doğuştan getirdiği davranış eğimlerine göndermede bulunan anlayışa karşı çıkan Descartes (Keha, 2016: 124).

her şeyin tek bir yöntemle yani matematikle araştırılması gerektiğini söyleyerek de Aristoteles ile bu anlamda benzer yönlerini ortaya koymaktadır (Yıldırım, 2005:100). Descartes, bütün bilim dallarına tek bir yöntemin uygulanabileceği görüşünü benimsemiştir. Bu noktada Galileo'nin deDescartes üzerindeki etkisi açıkça görülmektedir. Şöyle ki Bacon ve Descartes'ta gördüğümüz gibi, Galileo'de da yöntem sorunu, kesin ve evrensel hakikatlere ulaşma kaygısından doğmuştur. Skolâstik geleneğe karşı çıkış ve bilime daha sağlam bir temel bulma, bu üç düşünürün ortak özelliklerindendir. Galileo, deney ve matematiksel düşünceyi birleştirerek yöntem anlayışını ortaya koymuştur (Yıldırım, 2005:101). Ayrıca Galileo'ye göre, doğada birlik söz konusudur. Yukarıda da değindiğimiz gibi Galileo için, doğanın matematiksel bir yapısı vardır. Doğayı bilmemizi sağlayacak tek şey de yine matematiktir. Descartes de Galileo gibi doğanın bir bilmece olduğunu ve bu bilmecenin de ancak matematik ile çözülebileceğini söyler (Topdemir, 1996: 41-42). Yine Descartes düşünceleri bağlamında akla gelebilecek bir diğer düşünür Gazali olmuştur. Gazali, matematiğin dini meselelerle bir ilgisi olmadığını tam aksine matematikteki sonuçların kesin kanıtlara dayalı olduğunu söyler. Gazali, metafizik ve matematiğin ayrı alanlar olduğunu söyleyip doğayı açıklamada matematiksel bilginin kesin kanıtlar ortaya koyduğunu söylemektedir (Gazali, 2013:342).Bu bağlamda Gazali, matematiğin kesin kanıtlar sunmasından dolayı doğanın, matematikle açıklanması gerektiğini düşünmektedir.

Tüm bu anlatılanlardan yola çıkarak diyebilirizki Descartes, kendi felsefi sistemini kurmaya çalışırken birçok filozoftan etkilenmiştir. Descartes, onların yöntemlerinde kendi işine yarayan kısımları alıp kendisine yepyeni bir yol haritası çizmeye çalışmıştır. Bu bağlamda Descartes'ın kendi epistemik anlayışını ortaya koyarken ne gibi süreçlerden geçtiğine bakmak yararlı olacaktır.

1.2.Epistemik Uyanış ya da Descartes'ın Şüphesi

17. yüzyılda, gözlem ve deney yerine fiziksel ve matematiksel kavramlarla düşünmek yoğunluk kazanmıştır. Skolastiğe ve formel mantığa karşı bir duruş sergilenmiş ve rasyonalizm yeniden canlanmıştır. Rasyonalizm ve yeni bir yöntem arayışının önem kazandığı bu döneme Descartes damgasını vurmuştur (Gökberk, 2016: 253). Descartes'ın klasik bilgi anlayışının aksine düşünen özneyi başa alarak

yepyeni bir bilgi anlayışı sunması içinde bulunduğu dönemdebüyük bir etki yaratmış ve etkisi günümüzde ele alınmaya devam etmektedir.

Descartes, 17. yüzyıl felsefesinin önemli bağlantılarını kuran ilk kişidir. Descartes'ın yaşadığı dönem, bir yandan skolâstik düşüncenin etkilerinin devam ettiği, bir yandan doğru bir yol bulunursa kesin bilgiye ulaşılacağı noktasında mekanikçi anlayışın ve ortaya atılan bütün bilgi iddialarının şüpheyle karşılandığı bir dönemdir. Descartes, tüm bu görüşlerle mücadele etmiş ve kendisini esas olarak epistemoloji alanında ortaya koyarak var olan felsefi anlayışın seyrini değiştirmiştir. Descartes'ı en çok yoran şey skolâstik düşünceden ziyade, kendi döneminde var olan şüpheci yaklaşımdır. Bunun için Descartes, bilginin temellerini şüphecilerin zarar veremeyeceği bir noktaya taşıma amacındadır. Böylece Descartes, şüpheci tavrı en son sınırına kadar götürmeyi hedeflemiştir (Maggee, 2008: 73). Bunu yaparken de kendine kadar gelen her şeyi yeniden gözden geçirmek istemiştir. Descartes, gençliğinde öğrendiği birçok bilginin kendisine faydalı olmadığını ve dolayısıyla onları reddetmesi gerektiğini biliyordu. Fakat eski bilgilerin yeni bilgilerle nasıl yer değiştireceği sorununu çözümülemesi gerekiyordu. Descartes, bu sorunu çözmek için bir analogiden yararlandı: Nasıl güzel şehirleşme örneklerinde şehirlerin yeni kısımları eskiyi yenilemek yerine sil baştan yapılıyorsa, işe yaramaz bilgiler de bir yana bırakılıp yeni bir yöntemle doğru bilgiye ulaşmak gereklidir (Descartes, 2004: 17). Yani Descartes, doğru bilgiye ulaşmak için o güne kadar öğrendiği her şeyi yıkıp yeniden bir inşa sürecine girmek istemiştir.

Bu işlemde araç olarak kuşkuyu kullanan Descartes, *Felsefenin İlkeleri* adlı kitabında “gerçeği arayanın yaşamında bir kez tüm nesnelerden gücü yettiği ölçüde kuşku duyması gerekir” demektedir (Descartes, 2007: 51). Böylece Descartes, işe öncelikle kuşku ile başlar.

Descartes'ın işe kuşkuyla başlamasının bazı sebepleri vardır. Ona göre felsefe dediğimiz şey, doğru önermeler topluluğudur. Filozofların amacı da sağlam bilgilerin elde edilmesini sağlamaktır. İçinde bulunduğu döneme kadar öğrendiği bilimleri ele alıp inceleyen ve hepsinde de sandığından daha çok yanlış bilgi (Descartes, 2004: 18-19). olduğunu gören Descartes, bunca yanlışın nedeninin ne olacağı üzerine

düşünmeye başladıktan sonra, bu durumun nedeninin insan akıllı olamayacağını düşünür. Çünkü Descartes'e göre;

“Sağduyu veya akıl dünyada en iyi paylaştırılmış şeydir. Ve herkes öylesine mükemmel bir sağduyu ile donatılmış olduğunu sanır ki, kendi paylarına düşenden daha fazlasına sahip olma ihtiyacı hissetmezler. Bu durum da herkesin birden bundan aldanmış olduğuna ihtimal verilmez” (Descartes, 2004: 9).

Buna bağlı olarak şunu söyleyebiliriz: yanlışlarımızın nedeni akıl değildir. Çünkü sağduyu dediğimiz şey doğuştan tüm insanlarda eşittir (Descartes, 2004: 9). Yani bilgilerimizde ortaya çıkan farklılıklar, bazı kimselerin diğerlerinden daha akıllı olmasından değil, sadece düşüncelerimizin farklı yollara yönelmesinden ve hepimizin aynı şeyleri görmememiz nedeniyle ortaya çıkar. Çünkü sağlam bir akla sahip olmak yetmez, asıl olan aklımızı doğru kullanmaktır. Böylece insanları sağlam, güvenilir bilgilere götürecek bir yöntemin gerekliliğini ortaya koyan Descartes, yöntemin önemini belirtmek için de doğru yoldan giden bir insan ile yolunu şaşıran bir koşucunun karşılıklı durumunu örnek vermektedir. Çok yavaş yürüyenler de, eğer sürekli doğru yolu izliyorlarsa, koşup da yolunu şaşıranlardan daha çok ilerleyebilirler (Descartes, 2004: 9-10). Descartes, sağduyunun tüm insalara Tanrı tarafından doğuştan ve eşit bir şekilde dağıtıldığını söyler. Daha sonra akıl sahibi insanın aklını iyi kullanabilirse mutlak bilgiye ulaşabileceğini ifade eder. Tanrı'nın bize vermiş olduğu yetiler aracılığıyla biz bilim yapabiliyorsak, bunun temelinde yine metafizik vardır diyebiliriz. Kendi döneminde işine yarayacak ne gibi araçlar olduğunu incelemeye başlayan Descartes, felsefe bilimleri arasında mantık, matematik bilimleri arasında da geometrik analiz ve cebirle bir süre meşgul olmuştur.

Descartes'a göre; bu bilimler onun hedefine giden yolda işine yarayacak bilimlerdir ancak yeterli değildir. Ona göre; kıyaslar mantığı, yeni bir şey öğretmekten çok bilineni ortaya koyar. Mantıkta çok sayıda doğru ve yararlı kural olmakla beraber çok sayıda yanlış ve gereksiz kurallar da vardır. Bunları birbirinden ayırmak da oldukça zordur. Geometri ve cebir de hem rakamlar ve geometrik şekillerle sınırlı olduğu için hem de yöntem olarak kullanılmayacak kadar soyut olduğunu için daha sağlam bir yonteme ya da yola başvurmak gereklidir. (Descartes, 2004: 22). Anlaşılabacağı üzere Descartes, kendi amacı yolunda bu bilimlerin hem

olumlu hem de olumsuz özelliklerini ortaya koymuştur bunlar arasından işine yarayanları bir kenarda tutup diğerlerini göz ardı etmiştir.

Descartes bütün bu bilimleri inceledikten sonra, bu bilimlerin, kendi amacına hizmet edebilecek yani onu, kesin bilgiye ulaştırabilecek, taraflarını alıp eksikliklerini bir tarafa bırakmıştır. Bu durum Descartes'ın, evrensel olarak geçerli olabilecek aynı zamanda kendisini açık, seçik ve güvenilir bilgiye ulaştıracak başka bir yöntem aramaya sevk etmiştir (Descartes, 2014: 21). Bu öyle bir yöntem olmalıdır ki, gerçeklerinin önceden kabul edilip edilmemesine bakmadan, gerçekliklerini akıl ile açıklama yeteneği vermelidir. Her şeyden önce Descartes'ın bir matematikçi olduğunu söylemek yanlış olmaz. Ancak Descartes, kendisini cebire ve geometriye adanmış bir düşünür olmaktan çok, metafizik yapan bir cebirci ve geometricidir. Descartes'ın amacı, matematik yöntemini evrensel bir bilime uygulamak ve bunu da felsefe ile yapmaktır. Diğer bir amacı ise, kesin, açık seçik bilgiye ulaşabilecek bir felsefe üretmektir (Copleston, 1994: 69). Yani Descartes, matematiğin kurallarını felsefeye uygulayabilmek için, matematiksel yöntem ile sistematik bir felsefe inşa etmeye çalışmıştır.

Descartes'a göre, onu kesin bilgiye ulaştıracak bilim, evrensel matematiktir. Descartes için matematik, duyularımızın ve aklımız oluşturabileceği yanılgıların üstesinden gelebilecek kadar apaçık bir bilimdir ve bu yüzden güvenilirdir. Matematiğin bu kadar güvenilir olmasının nedeni “düzen” ve “ölçü”yü kendi içinde barındırmasıdır. Düzen ve ölçünün olduğu her şeyde anlaşılır bir bilim vardır (Descartes, 2014: 21). Descartes'a göre, evrensel matematik, insan için bilinmesi mümkün olan her şeyin kesin bilgisini veren bir bilimdir ve bu bilim, deney ile değil akıl ile temellendirilmiştir. Bu sistem Descartes'ın genel felsefesiyle de uygunluk gösterir ki Descartes için, fiziki dünyayı bilmenin yolu evrensel matematikten geçer (Hacıoğlu, 1996: 29). Bu bağlamda Descartes için, evrensel matematik onu amacına ulaştırabilecek bir yöntemdir diyebiliriz.

Descartes'ın amacının matematiğin kurallarını felsefeye uygulayabilmek ve matematiksel yöntem ile sistematik bir felsefe inşa etmek olduğunu söylemiştik. Peki, nedir Descartes için felsefe? Descartes'ın yöntemine geçmeden önce bu sorunun cevabına bakalım.

Descartes, *Felsefenin İlkeleri* adlı eserinde felsefenin, bilgeliği incelemek olduğunu söyler (Descartes, 2010:31). Descartes’a göre, bilgelik ise, sadece işlerimizdeki ölçülülük değil, aynı zamanda yaşamımızı yönetmek için olduğu kadar sağlığını koruma ve tüm zanaatların yaratılması için de insanın bilebildiği tüm nesnelerin tam bir bilgisidir. Bu bilginin tam bir bilgi olabilmesi için de onun ilk nedenlerden çıkarılması zorunludur. Bu tam bilgiyi elde etme yolunu öğrenmek için de bu ilk nedenleri bilmek gerekir (Descartes, 2010:31-32). Bu bağlamda diyebiliriz ki Descartes için felsefe, hem metafiziği hem de dış dünyadaki nesnelerin ne olduğunu araştıran fiziği de kapsamaktadır. Descartes’a göre felsefe, bir ağaca benzetilebilir, metafizik kökü, fizik ise dalları oluşturur. Metafizikte, bilginin ilk ilkeleri yer alır (Tanrı, ruhun ölmezliği, bizde var olan açık ve yalın düşüncelerin açıklanması). Fizikte ise, maddi nesnelerin gerçek ilkeleri yer alır (tüm evren nasıl kuruldu, yerin çevresindeki diğer cisimlerin ve başka maddelerin doğasına ilişkin bilgiler). Ahlak ise tüm bilimlerden sonra gelir. Çünkü ahlak, bütün bilimlerin gerekli koşuludur (Descartes,2010:41). Kimilerine göre felsefe, semeresiz bir bilgidir. Bunun nedeni ise, felsefenin sadece kökü oluşturan metafizik ile ilgilenmesinden ve daha yukarıda bulunan ahlaka ulaşamamasıdır. Ancak nasıl köksüz bir ağaç düşünemiyorsak, metafizik ve fiziği bilmeden ahlaka ulaşılması da düşünülemez (Darıcı, 2014:37). Descartes, bu konuda şöyle der:

“...Böylece tüm felsefe bir ağaç gibidir; Kök, gövde ve dallar.Köklerifizikötesi, gövdesi fizik ve dalları da diğer bilimlerdir. Diğer bilimler de başlıca üçe ayrılabilir: Hâkimlik,teknik ve ahlak. Burada belirtilen ahlak diğer bilimlerin tam bir bilgisini gerektiren ve bilgeliğin en son aşamasınıoluşturan en yüksek ve tam ahlaktır. Şimdi, nasıl meyveler ağaçların köklerinden veya gövdelerinden değil de, yalnız dallarından toplanırsa, aynı suretle felsefenin de asıl faydası, en son öğrenilebilen bölümlerinden elde edilir” (Descartes, 2010:41).

Pasajdan da anlaşılacağı üzere Descartes’a göre, bilgeliğin en son aşamasını oluşturan tam ahlaktır. Bilgelik ise, insanın bilebildiği tüm şeylerin tam ve açık bilgisidir. Bu bağlamda Descartes felsefesinde iki temel kavram karşımıza çıkar: bütünlük ve kesin ya da tam doğruluk. Bütünlükten kast edilen şey, bilinmesi mümkün olan şeyler iken kesin doğruluk ise bu şeylerin eksiksiz bir şekilde bilinmesidir. O halde Descartes için diyebiliriz ki, amacı, bütünü kapsayan ve kesin doğrular verecek bir bilgi sistemi kurmaktır (Darıcı, 2014:38). Ancak burada şu

soruyu da sormak gerekir: Eğer Descartes’a göre bilgelik bütün ve tam bir bilgi ise, insanın bilge bir kişi olması ya da bilgeliği elde etmesi olanaklı mıdır? Descartes’ag re, tam olarak bilge olan, sadece Tanrı’dır. Her şeyin gerçekliğine ilişkin kesin ve tam doğruyu Tanrı bilir. Ancak insanlar, daha önemli gerçeklere ilişkin ne kadar bilgi sahibi olurlarsa o kadar bilgedirler. Denebilir ki bilgeliğin tamamına sahip olmak yalnızca son derece kusursuz olan Tanrı’ya aittir. İnsan ise ancak sınırlı bir şekilde bilge sahibi olabilir (Descartes, 2010:32). İnsan sınırlarını ne kadar zorlar ise o kadar bilgedir yani sınırlı bir bilgedir, Tanrı ise, eksiksiz, tam bir bilgedir.

Descartes, bilgelik ve felsefe üzerine tanımlamalarda bulunurken, kendi felsefesine temel teşkil edecek yöntemine geçmeden önce, bildiğimiz tüm bilimlerin neler olduğu, nelerden meydana geldiği ve ona kadar ulaşılan bilgelik dereceleri üzerinde kısa bir araştırma yapar. Descartes’a göre, bilgeliğin ilk derecesinde düşünmeksizin kazanılabilecek ölçüde kendiliğinden çok açık kavramlar; ikincisinde, duyuların deneyiminin iletteği tüm şeyler; üçüncüsünde, başka insanlarla konuşmanın öğrettiği şeyler; son olarak da insanlara iyi bilgi veren kimselerin yazdığı kitaplar vardır. Descartes’a göre, o ana kadar elde ettiğimiz bilgilerin tümünü bu yollarla elde ettik. Descartes burada Tanrı’nın bize vermiş olduğu ilhamı dikkate almadığını söyler. Bunun nedeni ise Tanrı’nın bizi, hemen, ansızın yanılmaz bir inanca eriştirmesidir (Descartes, 2010: 34). Böylece Descartes, bilgeliğe ulaşmak için tüm bilgilerimizi hangi yollarla elde ettiğimizi açıklamıştır.

Aynı zamanda Descartes, her dönemde bilgeliğe erişmek isteğiyle bu dört dereceden daha üstün ve güçlü beşinci bir derece bulmak için mücadele eden filozofların olduğunu söyler. Descartes’a göre bu derece, tüm nesnelerin nedenlerini kendilerinden çıkarabileceğimiz, ilk nedenleri ve ilk ilkeleri aramaktır. Descartes’a göre, bu amaca ulaşan hiçbir filozof olmamıştır. Burada Descartes, tüm eserleri elimizde bulunan Platon ve Aristoteles’ten söz eder. Descartes’a göre, ikisi arasındaki temel fark şudur:  ğretmeni olan Sokrates’i takip eden Platon, kesin ve doğru hiçbir şeyin olmadığını kabul etmiştir. Platon, sadece kafasında tasarladığı bazı ilkelerle diğer şeyleri açıklamış ve kendisince doğruya yakın görünen şeyleri yazmakla yetinmiştir. Aristoteles ise,  ğrencisi olduğu Platon’un  ne sürdüğü ilkelere başka ilkelere sahip olmamasına rağmen, onları açıklama biçimini

tamamen değiştirmiş ve bu ilkeleri doğru ve güvenilir saydığına dair bir iz bulunmamasına rağmen, onları kesin ve doğru olarak kabul etmiştir. Ancak Descartes’a göre, Platon ve Aristoteles’ten sonra gelen düşünürler onlarınbildiğinden daha iyi şeyler aramaya ynelmediler ve onların düşüncelerini izlemekle yetindiler (Descartes, 2010:34-35). Bu durum, onların aralarında belirgin tartişmaların yaşanmasına sebep olmuştur: Her şeyden kuşkulanılmalı yoksa kuşkulanılması mümkün olmayan kesin doğrular varmıdır?

Buradan hareket eden Descartes’ın, Aristoteles felsefesi ve Hristiyan öğretinin bir sentezi olan skolâstik dönemde, sadece Aristoteles felsefesinin öğretilmesi, onun tek otorite olarak kabul edilmesi ve bunun dışına ıkılmamasından dolayı geçmişten koptuğunu söyleyebiliriz (Darıcı, 2010:40).Bu yüzden Descartes, herhangi bir felsefenin otoritesini kabul etmeksizin işe en baştan başlamayı amaçlamıştır.Buradan hareketle, tek otorite olarak kendi benliğine ve Tanrı’nın ona vermiş olduğu akla dayanmıştır.

Descartes’ın her şeyi reddedişi ve işe en baştan başlaması, daha sonra ortaya çıkacak olan sistemini önemli lde etkilemiş ve sistemine sağlam bir temel oluşturmuştur. şöyle ki tezimizin ikinci bölümünde ayrıntılı bir şekilde ele alacağımız Descartes’ı kesin, açık seçik bilgiye adım adım götürecek olan yönteminin ana hatlarını belirlemiş ve bu yöntemin sonunda epistemolojisinin merkezine aldığı benliği, başlangıç noktasına alarak meşhur önermesine “cogito ergo sum” a ulaşmıştır. Böylece Descartes, önce özneyi, epistemenin merkezi haline getirip daha sonra açıklık ve seiklikte yani epistemedede Tanrı’yı bu yörüngenin çekim alanına yerleştirmiştir. Buradan hareketle tezimizin ikinci bölümüne yani Descartes’ın sistemini nasıl kurduğuna, bunun için hangi yöntemi nasıl kullandığına ve bu yöntemin sonucunda ulaştığı “ben”e ve “ben”in Descartes için ne anlam ifade ettiğine bakalım

2. METAFİZİKTEN EPİSTEMOLOJİYE: AKLIN İKİZ KARAKTERİ

Metafizik, Batı felsefesinde bütün düşünsel alanları yüzyıllar boyunca etkisi altına almış ve temel epistemoloji çerçevesi tinsel bir dünyanın en dış sınırına varıncaya kadar ontoloji ile doldurulmuştur. Tanrı bu ontolojinin temel zeminini teşkil ederken kurucu felsefe her zaman dünyayı büyülü hale getirerek akli beden ile eşleştirerek ruhsal olan kilise aracılığı ile toplumsalın merkezine yerleştirmiştir. Öyle ki bir süre sonra metafizik ve epistemoloji bu büyülü dünyada eşitlenmiş ve aklın ikiz karakteri haline gelmişlerdir. Burada temel soru şu: Metafizikten epistemolojiye her zaman için tinsel bir yol bulunurken epistemolojiden metafizik alana Descartes yöntemi ile bir yol var mıdır? Akıl Descartes eli ile metafizik alana taşınarak şüphe ve varlık ilişkisi, temel düşünme parametresi haline dönüştürülmüştür. İlk önce özneyi, epistemenin merkezi haline getirip daha sonra açıklık ve seçiklikte yani epistemede Tanrı'yı bu yörüngenin çekim alanına yerleştirmiştir. Descartes, epistemolojisinin temel parametrelerini matematik, mantık ve geometri ile inşa ederken bir süre sonra bu bilim dallarının eksiklerini giderme yoluna gitmiştir. Daha önce de değindiğimiz üzere Descartes'a göre; bu bilimlerin onun hedefine giden yolda işine yarayacak bilimlerdir ancak yeterli değildir. Ona göre; kıyaslar mantığı, yeni bir şey öğretmekten çok bilineni ortaya koyar. Mantıkta çok sayıda doğru ve yararlı kural olmakla beraber çok sayıda yanlış ve gereksiz kuralları da vardır. Bunları birbirinden ayırmak oldukça zordur. Geometri ve cebir de bir yandan yöntemsel olarak kullanılmayacak kadar soyuttur, öte yandan sadece geometrik şekiller ve rakamlarla sınırlıdır (Descartes, 2004: 22). Bu nedenle Descartes, bu üç bilimin avantajlarını alıp, kusurlarını devre dışı bırakarak başka bir yöntem arama yoluna gitmiştir. Burada Descartes'ın yöntemine geçmeden önce, Descartes için, kendi yöntemine yardımcı olacak bilgi araçlarına ve yönteminin kurallarına değinmemiz gerekir.

2.1. Descartes'ta Yönteme Giden Yol: Bilgi Araçları

Descartes’a göre bilgi, özne ve nesne arasındaki ilişkiden doğar. Ancak asıl sorun özne, nesne hakkında elde etmiş olduğu bilgilerin gerçekliğini, kesinliğini nasıl anlayacaktır? Descartes’a göre, dört tane bilme yetimiz vardır: anlama, hayalgücü, duyular ve bellek. Ancak bu dört yeti arasında bizi, açık ve seçik bilgiye ulaştırabilecek olan sadece anlama yetisidir. Diğer üç yetimiz ise anlama yetisine ya yardımcı olurlar ya da ona engel olurlar. Descartes’a göre hayalgücü, zihnimizde hayal kurmaya ve bu hayalleri saklamaya yarar. Buradan şu sonucu çıkarmak olasıdır: Descartes için hayalgücü ve bellek aynı anlamda kullanır. Fakat ayrı ayrı değerlendirdiğimiz zaman hayal gücünün işlevi üretmek iken, bellek ise üretilen bu hayalleri saklama görevindedir. Ancak Descartes’a göre bellek, unutmaya potansiyeline sahiptir. Bu yüzden Descartes, tümevarım olarak nitelendirdiği “sayış”ı belleğin yardımcısı olarak ifade eder (Descartes, 2014: 27-28). Böylece Descartes, dört bilme yetimizden bahsederken diğer üç yetinin görevinin aslında anlama yetisi için bir araç görevi gördüğünden ve anlama yetisi olmadan diğer yetilerle sağlam bir bilgi edilemeyeceğinden söz eder.

Descartes için, her şeyin bilgisi anlama yetisine bağlıdır. Anlama yetisi, diğer üç yetiden önce gelir. Descartes’a göre, anlama yetisi olmadan hiçbir şeyi tanıyamayız. Anlama yetisinin sağlam bilgiler elde etmesi için kendisinden başka hiçbir şeye ihtiyacı yoktur. Hayal gücü ve duyular iyi işlemezler ise anlama yetisi, yanlışla düşebilir ama yine de yanlış ve doğrudan birinci derecede sorumlu olan anlama yetisidir. “Ben”in temel yapısını belirleyen tek şey anlama yetisidir. Kendimi anlama yetisi olmadan düşünemem ancak hayalgücü ve duyular olmadan düşünebilirim. Hayal kurmadığımız ya da duyumlamadığımız zaman “ben” ortadan kalkmaz. Çünkü anlama yetisi, hayalgücü ve duyular olmadan sadece eksik kalır ama yok olmaz (Darıcı, 2014: 44). Yani hayal gücü ve duyular, “ben” için zorunlu değildir ama gereklidir. Ancak ben’in yaratıcı nedeni olan Tanrı aynı zamanda bize, her şeyi apaçık bir şekilde görebileceğimiz ve ben’in temel yapısını oluşturan anlama yetisi de vermiştir. Burada Descartes’ın epistemik bir şekilde ulaşmaya çalıştığı mutlak bilginin temelinde ontolojik zeminin olduğunu yine görebilmekteyiz.

Descartes, anlama yetisini ön plana çıkarmasından da anlaşılacağı gibi kesin olmayan bilgileri reddetmemiz, şüphe götürmez, kesin ve açık seçik bilginin

peşinden gitmemiz gerektiği üzerinde durur (Descartes, 2014: 6). Descartes’a göre, insanlar kesin bilgiyi elde etmek için iki yolun olduğunu düşünürler: Deney ve tümdengelim. Ancak deney, yanıltıcı olduğundan dolayı ve deneyim üzerinde sağlam bir şekilde düşünülmeden yapılan yargılardan dolayı yanlışlıklar ortaya çıkmaktadır. Descartes’a göre, bu yanlışlardan kurtulmanın tek çaresi ise matematiktir. Descartes, matematiksel yöntemin ortaya koyduğu açıklık ve seçiklikten, matematiksel kanıtlamalardan ve akıl yürütmelerinin sağlamlığından etkilenmiştir. Matematikte kullanılan tümdengelimsel yöntem ve bu yöntemle yapılan çıkarımların gözlem ve deneye dayanmak zorunda olmaması, sadece akıl yolu ile belirlenmesi, Descartes için, matematiğin önemini arttırmıştır. Descartes’a göre insan zihni matematikte sezgi ve tümdengelim yoluyla işler. Sezgi, bize apaçık doğruları hiçbir kuşkuya yer bırakmayacak şekilde verir (Cevizci, 2001:104-105). Descartes bu konuda şunları söylemektedir:

“Sezgi derken kastettiğim şey, duyuların değişken tanıklığı ya da düzensiz bir doğaya sahip olan hayal gücünün aldatıcı yargısı değil, dikkatli bir zihnin anladığı şeye dair hiçbir kuşku bırakmayacak kadar belirgin ve net kavrayışıdır” (Descartes, 2014: 8).

Bu pasajdan anlaşılacağı üzere sezgi, Descartes için, saf bir zihinsel etkinliktir. Descartes’a göre tümdengelim ise, sezgi yoluyla elde edilen kesin ve apaçık doğrulardan, başka yeni bilgiler elde etme yoludur. Yani Descartes için, insan zihni bir takım şeyleri açık ve seçik bir şekilde elde edebilirken buradan hareketle daha bilmediği başka doğrular türetebilmektedir (Cevizci, 2001: 106). Özetle, tümdengelim, tam olarak bilinen kimi başka önermelerin zorunlu bir sonucu olarak çıkarsanması iken; sezgi, tümdengelim olanaklı kılan ilk açık seçik bilgileri elde etmemizi sağlar (Markie, 1997: 216). Descartes’ta açık seçik bilgilere ulaşmamızı sağlayan sezgi, ispatlanmamış bir inanç, bir içe doğuş olarak nitelendirilirken bilgiye yine metafiziksel temel oluşturulduğunu görmekteyiz. Ancak Descartes’a göre, sezgi ve tümdengelim, bizi her ne kadar doğru bilgiye ulaştıracak iki önemli yol olsa da bunlar birer yöntem değildir. Yöntem, sezgiyi ve tümdengelimini doğru bir şekilde kullanmanın kurallarından oluşur. O halde Descartes için, geriye onu, kesin bilgiye ulaştıracak bir yöntem ve bu yöntemi uygulayacak kulları oluşturmak kalıyor.

Böylece Descartes, evrensel olarak geçerli olabilecek kısa bir *yöntemsel kurallar listesinin* doğru ve kesin bilgiye ulaşmada en iyi yol olacağını düşünmüş ve yönteminin dört meşhur kuralını oluşturmuştur. Buna göre:

İlk kural: Doğruluğunu apaçık olarak bilmediğim hiçbir şeyi doğru olarak kabul etmemek; yani aceleyle yargıya varmaktan ve ön yargılara saplanıp kalmaktan dikkatle kaçınmak ve vardığım yargılarda ancak kendilerinden şüphe edilmeyecek şekilde açık ve seçik olarak kavradığım şeylere yer vermek (Descartes, 2004: 23). Böylece Descartes, en ufak bir yanılgıya payı barındıran hiçbir bilgiyi doğru olarak kabul etmeyecek.

Ona göre, zihnimize açık ve seçik olarak verilen her düşünce doğrudur. Buna bağlı olarak biz, yargılarımızı açık ve seçik olarak kavradığımız şeylere dayandırırsak yanlış düşme olasılığımız yoktur. Descartes'a göre, açık, zihne aracısız olarak verilendir. Seçik ise, hem açık hem de koşulsuz olandır. Yani apaçıklık, doğruluğu zihne aracısız olarak verilen ve doğruluğunu göstermek için ek bir işlem gerektirmeyen bir niteliktir (Descartes, 2007: 74-78). Burada karşımıza şöyle bir soru çıkabilir; mademki aklın apaçık bilgileri sezmek ve buradan da en karmaşık olan şeylerin bilgisini elde etme gibi doğal bir işlevi varsa niçin yanlış düşüyoruz?

Descartes'a göre, akıl doğru kullanıldığı ölçüde apaçık bilgiler elde edilebilir. Ancak insan, sadece akıldan ibaret değildir. İnsanın ruh ve bedeninin birleşmesinden kaynaklanan engelleri de söz konusudur. Descartes'a göre; bedenden kaynaklanan engeller iki tanedir: yargıya varmakta acele etmek ve peşin yargılara saplanmak.

Ona göre, peşin yargılara saplanmak, acele etmekten daha kötüdür. Peşin yargılara saplanmamızın bazı nedenleri vardır. Birincisi, çocukluğumuzdan kalma alışkanlıklarımızdır. Bu alışkanlıklarımız daha sonrasında o kadar aktif bir hale gelir ki, aklımızı kullanmaya başladığımız zaman bile bunların yanlış olabileceğinden kuşku duymayız. İkincisi, edindiğimiz bu ön yargılarımızı unutamayızdır. Üçüncüsü, dikkatimizi yargıda bulunduğumuz şeylere verdiğimiz zaman zihnin yorulmasıdır. Dördüncüsü ise düşüncelerimizi o tam olarak ifade edemeyen sözcüklerle anlatmamızdır (Descartes, 2007: 96-98). Bütün bu peşin yargılardan ve

yanlışlardan kurtulmanın tek yolu ise açık ve seçik bilgiye ulaşmaktır. Bunun için de yapmamız gereken şey, önceden edinmiş olduğumuz tüm bilgilerden kuşku duymaktır. Yani Descartes’a göre Metodik kuşkudur. Kuşkunun bu kadar önemli olmasının sebebi ise, doğru bilgiye ulaşma yolunda bizi yanlışla düşürebilecek, daha önceden sahip olduğumuz her türlü ön yargıdan kurtulmaktır.

Descartes’a göre, işe her şeyden kuşku duymakla başlamak gerekir. Ta ki sağlam, kesin ve güvenilir bir bilgiye ulaşıncaya kadar.

İkincisi: İncelememde karşıma çıkan zorlukları daha kolay bir çözüm bulmaya olanak verecek ölçüde, mümkün olduğunca küçük parçalara bölmek.

Burada anlatılmak istenen, çok karmaşık ve kapalı önermelerden yavaş yavaş daha açık ve sade önermelere gidilecek ve sonrasında elde ettiğimiz bu açık önermelerden yine karmaşık önermelerin bilgisine ulaşmak.

Üçüncüsü: Gerçeğe ulaşma sürecinde düşünceleri düzene koymak, anlaşılması en kolay ve basit şeylerden başlayarak, adım adım ve aralarında doğal olarak bir düzen bulunmadığı durumlar da dâhil olmak üzere, zorunlu olmasa bile bir düzen dâhilinde daha karmaşık bilgilere ulaşmaktır.

Bu bir sadeleştirme ve düzene koyma kuralıdır. Descartes’a göre, düzene koyma kuralı oldukça önemlidir. Eğer karmaşık önermeler bu sıralı düzene uymayacak olursa doğruluklarından şüphe edilecektir.

Sonuncusu: Bütün bu durumlarda sayımları öylesine tam, değerlendirmeleri ve gözden geçirmeleri öylesine genel yapmalıyım ki hiçbir şeyi gözden kaçırmadığıma emin olmalıyım (Descartes, 2004: 23). Bu kural ise Descartes’a göre, üzerine bir sürü söz söylenebilecek en karmaşık bilgileri bile apaçık hale getirmek için kullanılır.

Bu dört kural Descartes’ın matematiksel akıl yürütme biçiminin, matematiksel olmayan alanlarda verilen yargılara genelleştirilmesidir. Bu kurallar, akıl yürütmenin çekirdeğini oluşturan üç temel zihinsel işleve dayanmaktadır. Bunlar da: *öngörü* (sezgi), *sonuca varma* ve *sıralamadır*. Öngörü, ele alınan konunun en temel veya basit parçalarının direkt olarak kavranmasıdır. Sonuca varma, basit parçalar arasındaki zorunlu ilişkilerin çıkarsanması sürecidir. Sıralama ise, sonuca varma süreci çok uzun olduğundan önceki adımları hatırlayamama veya yanlış hatırlama

yüzünden hata yapma riskine karşı her bir adımı gözden geçirme işlemidir (Descartes, 2013). Descartes’a göre, matematiksel akıl yürütmeleri bu kurallara bağlı bir şekilde kurabilirsek sağlam bir sistemin temellerini kurmuş oluruz.

Daha sonra Descartes, inandığı kurallara dayanarak ve akli temele alarak kendi sistemini kurmaya başlamış, sisteminin sağlam olması için de doğru olduğu açık ve seçik olarak bilinmeyen hiçbir şeyi yöntemsel kuşkuculuk gereğince kabul etmemiş, böylece Descartes, yanlış olduğunu düşündüğü her şeyi reddetmiştir. Kuşkuculuğu son sınırına kadar götüren Descartes, bu sürecin sonunda kuşku duyan insanın var olması gerektiği sonucuna varmış ve kendi varlığından yola çıkarak Tanrı’nın varlığına kadar bütün varlığı ispata yönelmiştir. Descartes’ın epistemolojisini, bu yöntemsel kuşkuculuk metoduyla ortaya koyduğu görülüyor.

Buradan hareketle Descartes’ın epistemolojisine geçmeden önce Descartes’tametodik şüphe nedir? Descartes’ın kuşkuculuğunu septiklerden ayıran noktalar nelerdir? Şüphe bağlamında Descartes ve Gazali arasındaki temel benzerlikler ve farklılıklar nelerdir? Descartes, metodik şüphe’yi nasıl kullanmıştır? Descartes bu kuşkuculuğun sonunda *CogitoErgoSum*’a nasıl ulaşmıştır? Descartes, *Cogito ErgoSum* ile ne anlatmak istemiştir? Bunları açıklamaya çalışacağım.

2.2.Hiperbolik Kuşkuya da Gazali “Şüphesi”

Descartes, *Yöntem Üzerine Konuşma* adlı eserine “sağduyu dünyada en iyi paylaştırılmış şeydir”(Descartes, 2004:9). cümlesiylebaşlar. Descartes’ın bu cümle ile yöntem arayışına girmesi bir yandan o dönemin düşüncelerine karşı çıkışı, bizlere gösterirken bir yandan da açık seçik bilgiye ulaşmada kullanılacak olan şüphe yönteminin sinyallerini vermiştir.

Descartes’a göre sorun, herkesin aynı akla sahip olmasına rağmen, aklın kendisini nasıl doğru bir şekilde kullanacağı sorunudur. Yani bir yöntem sorunudur. Böylelikle yöntem arayışına giren Descartes, genel yargılara ulaşmadan önce, kendi zihinsel durumundan yola çıkarak aklın nasıl bir yol izleyeceğine karar vermeye çalışır.Bu konuda şunları söyler:“(…) benim amacım, herkesin aklını iyi yönetebilmesi için uygulaması gereken metodu öğretmek değil, sadece ve sadece kendi aklını nasıl kullanmaya çalıştığını göstermektir” (Descartes, 2004: 11).Bu

cümleden de anlaşılacağı gibi Descartes, önce kendi zihniyle hesaplaşmaktadır. Aklın kendisini nasıl en iyi şekilde kullanacağı sorunu, Descartes'ı açık seçik bilgiyi elde etmede ve bu amaç için kullanılacak açık seçik bir yönteme ulaştırmada yardımcı olacaktır.

Burada değinmemiz gereken temel şey *açık seçik* kavramıdır. Buradan hareketle Descartes, açık seçikliğin neyi ifade ettiğini araştırmaya koyulur. Descartes'a göre açıklık, bir kavramın zihnimize doğrudan verilmesi iken seçiklik, bu kavramı, zihnimizdeki diğer idelerden ayırabilmektir. Seçiklik açıklığı da içerir. Bir kavramın sadece açık olması onun tam anlamıyla doğru olduğunu göstermez. Doğruluk için seçikliğe ihtiyacımız vardır. Seçiklik, bize bir kavramın tüm kurucu öğelerini verir (Descartes, 2010: 77-78). Örneğin; dişimizin ağrması açık bir bilgidir, ancak doktorun hangi dizimizin ağrıdığını bilmesi ise, seçik bir bilgidir. Böylece Descartes, kendisinden asla şüphe edilmeyecek, açık ve seçik bir bilgiye ulaşmak ister. Descartes'ın çıkış noktası ise aklın kendisinden şüphe edecek birçok gereksiz bilgiyle donatılmış olmasıdır. Bunun temel nedeni ise duyu algılarımızdır (Descartes, 2013: 23). Buradan şu sonucu çıkarabiliriz ki, Descartes'a göre, sağlam bilgi yalnızca akılla elde edilen bilgidir. Yani insan, duyuları aracılığı ile elde ettiği bilgileri bir kenara bırakıp kendi zihnine yönelirse açık seçik bilgiye ulaşabilir.

Buradan hareketle Descartes, önce kendi varlığına ilişkin sağlam bir bilgiye ulaşmak daha sonra, nesnelere yönelerek bilimlerin sağlamlığını ortaya çıkarmaya çalışmak istemiştir. Bunun için de Descartes, her şeye en baştan başlama yani kuşkuyla başlayıp, kendisinde var olan bütün düşüncelerini bir kenara itip felsefeyi yeni baştan kurmayı amaç edinir. Şöyle ki:

“Bundan birkaç yıl önce, gençliğimden bu yana ne çok yanlış doğru olarak kabul ettiğimi, dolayısıyla bu yanlışların üzerine temellendirdiğim şeylerin ne kadar kuşku götürdüğünü fark ettim ve o günden itibaren bilimlerde sağlam ve kalıcı bir şey inşa etmek istiyorsam, hayatımdaki her şeyi bir kerede kökünden söküp atmam ve meseleye tekrar en başından başlamam gerektiğini anladım” (Descartes, 2013:21).

Bu pasajdan da anlaşıldığı gibi, Descartes, sağlam ve mutlak bir bilgi sisteminin inşası için, içinde bulunduğu ana kadar öğrendiği her şeyden kuşku duyması gerektiğini söyler.

Descartes, *Yöntem Üzerine Konuşma* adlı eserinin daha ilk bölümünde, nasıl bir arayış içerisinde olduğunu ve diğer bütün bilimleri nasıl gözden geçirdiğini açıklamaktadır. Descartes'a göre, geçmiş yüzyılların bilgi birikiminden yararlanmak gerekir ancak bunlarla çok uzun süre meşgul olmak, içinde bulunduğu dönemin yeniliklerinden uzak kalmaya neden olacaktır. Ayrıca daha önce edinmiş olduğu bilgiler içerisinde çok fazla yanlışın olması Descartes'ı birçok bilimden uzaklaştırmıştır.

Dolayısıyla Descartes'ın geçmişte elde etmiş olduğu birçok kuşkulu ya da yanlış bilgi onu, kendi sisteminin temeline açık seçik bilgiyi koyma isteğiyle donatmış. Bu durum Descartes'ı, Hiperbolik kuşku yöntemine yöneltmiştir. Descartes'ın yöntemsel kuşkusuna aynı zamanda hiperbolik kuşku denmesinin nedeni, *Altıncı Meditasyon*'da meditasyonu yapan kişinin, Descartes'ın başlangıçtaki kuşkularını gülünç yani hiperbolik bulduğunu anlattığı ironiden kaynaklanmaktadır (Altuner, 2011). Descartes'ın hiperbolik kuşkusuna bir tür oyun da diyebiliriz. Şöyle ki Descartes'ın, aslında kesinliğini zaten kabul ettiği birtakım gerçekleri, şüphe sürecine koyarak bir kez daha kesinliklerini kanıtlamaya gitmesi akla hiperbolik kuşkunun bir tür oyun olduğunu getirmektedir. Bu durum, tezimizin temel iddiasını da ortaya koymaktadır. Şöyle ki Descartes, var olduğunun, kendisinin ve var olan her şeyin varlık sebebi olarak gördüğü Tanrı'nın da var olduğunun kesin olarak bilincindeydi ve epistemolojisini ortaya koymaya çalışırken de temel dayanağı önceden hazırды ki bu dayanak, metafizik ya da metafiziğin temel konusu olan Tanrı'ydı. Descartes'ın metodik kuşkusu ise daha sistematik, yöntemin kurallarının açık bir şekilde ortaya konması bakımından hiperbolik kuşkudan ayrılır. Ancak Descartes için şüphe, bir yöntem değildir; yönetime dayalı bir temeldir. Daha önce de değindiğim üzere Descartes, yöntemini dört temel ilkeye indirgemıştır. Bu ilkelerin özünde *öngörü (sezgi)*, *sonuca varma* ve *sıralama* vardır. Descartes'ın amacı ise, bütün bu ilkeleri kullanarak yani her şeyden kuşku duyarak kendi felsefesine bir temel oluşturmaktır.

Descartes'a göre Hiperbolik ya da Metodik Şüphe, zihinsel bir düşünme edimini ortaya çıkarmak için yapılan bir meditasyondur. Kuşku edimi, benliğin kendine yönelişinin ilk adımıdır. Bu anlamda kuşku zihnimizden uzak değildir.

Çünkü şüphe dediğimiz şey, zaten zihinle yapılan bir eylemdir. Şüphe, bize en doğru bilgiyi elde etmek için verilen bir kılavuz gibidir. Bu kılavuza göre gidersek istediğimiz açık seçik bilgi elde edilecektir. Çünkü bilgi, şüphenin karşıtıdır. Bu bağlamda şüphenin sonuna kadar götürülmesi gereken bir meditasyon olduğunu ifade edebiliriz (Altuner, 2011: 5-6). Yani Descartes, kuşkuyu doğru ve kesin bir bilgi elde edene kadar devam ettirir, sonra bırakır ki yukarıda da söylediğimiz gibi bilgi, şüphenin karşıtıdır. Böylece Descartes, kuşkuculuğu amacına ulaşmak için kullanır yani yöntem olarak kullanır.

Kuşku bakımından Descartes ve Gazali arasındaki farka değinecek olursak, Gazali, şüpheyi Descartes'ta olduğu gibi yöntem olarak kullanmıştır. Ancak Gazali, akıl ve imanın (sezginin) sınırlarını belirlemeye çalışmıştır. Böylece Gazali'nin şüphesi, hâkim bir epistemolojik anlam taşımakla birlikte insani bilimlerin güvenilirliğine yönelmiştir. Descartes ise, kuşku sürecinin sonunda varlığını temellendirme yoluna gitmiştir. Gazali ve Descartes her ne kadar şüpheyi yöntem olarak kullanmış olsalar da Gazali'nin şüphesi daha baskın bir epistemolojiye dayanmaktadır. Bu da iki filozofu, şüphe sürecinde ayıran temel noktaları oluşturmuştur (Erek, 2017:112). Ancak temelde Gazali ve Descartes'ın birçok noktada da benzerlik gösterdiklerini söylemek de yanlış olmaz. Gazali'nin içinde bulunduğu dönem, felsefenin ve tercüme faaliyetlerinin hız kazandığı bir İslam dönemidir. Bu dönemde Gazali, Aristoteles'i hem çok iyi yorumlayan hem de iyi bir Aristoteles eleştirisi yapan bir düşünürdür. Gazali, Aristoteles metafiziğinin İslami öğretilere uygun olmadığını ve böyle bir metafizik anlayışın kurulamayacağını söyler (Bolay, 2013:2). Gazalinin, bu eleştirisi olmasaydı Aristoteles'in metafiziği İslam dünyasında skolâstik bir temele yönelecekti. Ancak Gazali, kesinlik noktasında Aristoteles'in yöntemlerini de kullanmıştır (Gazali, 2013: 410). Çünkü Gazali'ye göre, bir konu ele alındığı zaman, o konuya her yönüyle yaklaşılmalı, gerekli yada yararlı tarafları alınıp yanlış tarafları bırakılmalıdır.

Descartes'ın içinde yaşadığı dönem ortaçağın sonlarına denk gelmektedir. O dönemde yaşayan filozof, skolâstik felsefenin tutarsızlıklarını görmüştür. Descartes, sistematik bir bilim anlayışı kurma yolunda ya da kesin bilgiye ulaşma yolunda

geçmiş bilgi anlayışlarını araştırırken Gazali ile benzerlik taşıması, Descartes'ın Gazali'den etkilenmiş olabileceğini akıllara getirmektedir.

Gazali ve Descartes, farklı çağlarda yaşamış olmalarına rağmen, skolâstik kuşkuya yer vermeyen bilgi anlayışına karşı, şüpheyi yöntem olarak kullanmışlardır. Ayrıca skolâstik düşünce anlayışı, Ortaçağ'ın geneline hâkimken hem Gazali hem de Descartes, skolâstik düşüncenin kuşkuya yer vermeyen anlayışına karşı çıkmışlardır. Descartes, içinde yaşadığı dönemin sistematik olmayan ve tutarsız bilim anlayışı sonucu şüpheyi yöntem olarak kullanmış ve skolâstik anlayışa tepki göstermişken Gazali bunları görmeden yanlış olduğunu fark etmiştir (Erek, 2017:114). Gazali bilimleri altı sınıfa ayırmıştır. Bunlar matematik, mantık, fizik, ahlak, siyaset ve metafiziktir. Gazali'ye göre, matematiğin dinle hiçbir alakası yoktur tam aksine sonuçları kesin kanıtlara dayanmaktadır. Bu bağlamda matematikte iki tehlike ortaya çıkmaktadır. Birincisi, matematikle ilgilenenlerin metafizik konularının da matematiksel bir kesinliğe dayanıyormuş gibi insanları buna inandırmaya çalışması, ikincisi ise cahil insanların buradan yola çıkarak diğer tüm bilimleri de reddetmeye çalışmasıdır (Gazali, 2013:342). Bu bağlamdan hareketle diyebiliriz ki Gazali'ye göre, doğa bilimleri alanında matematik kesin sonuçlar vermektedir. Sadece akıl ile metafizik konuları tümüyle bilmek mümkün değildir. Gazali tamamen akla dayalı bir metafizik anlayışını reddeder. Gazali'ye göre matematik ve tamamen akla dayalı bir metafiziğin, din ile bir ilgisi yoktur (Erek, 2017:115). Descartes'ın matematiğe yaklaşımına baktığımız zaman onun için de matematiğin ne kadar önemli olduğunu anlıyoruz. Descartes, kesin bilgiye ulaşmak için ve tüm bilimler için geçerli bir bilimsel yöntem ararken bunun, matematiksel bir yöntemle mümkün olacağı sonucuna varır. Descartes'a göre, tüm bilimler için geçerli olacak tek bir bilim vardır, o da evrensel matematiktir. Descartes, matematiksel bir kesinliğe ulaşmaya çalışırken bunu Gazali'de olduğu gibi metodik şüphe yöntemiyle yapmıştır. Descartes, nesnenin bilgisini bulmaya çalışırken Gazali'de olduğu gibi öncelikle bilginin kaynağı ve sınırlarını bilmek gerektiği görüşünü benimser (Küken, 1997:151). Yani Gazali ve Descartes için matematik doğa bilimleri açısından kesin kanıtlar sunmaktadır.

Gazali ve Descartes'ın derdi en baştan beri gerçeği bulmak olmuştur. Bu nokta ikisinin de istediği açık ve seçik bilgiye ulaşmaktır. Bu konuda Gazali şunları söyler:

“Böylece daha çocuk denecek yaşta geleneksel inançlar anlamını yitirdi. Zira Hristiyan çocukların yalnız Hristiyan, Yahudi çocukların sadece Yahudi, Müslüman çocukların ancak Müslüman yetiştiğini gördüm... Anne babayı ve öğretmenleri taklit sonucu oluşan ve telkine dayalı inançların gerçekliğini araştırma ve bunları birbirinden ayırt etme arzusu uyandı. Bu durumda, hak olanı batıl olandan ayırt etme hususunda birçok ihtilaf bulunduğunu görerek kendi kendime dedim ki benim amacım sadece her şeyin gerçek bilgisine ulaşmaktır. O halde gerçekte bilginin ne olduğunu araştırmak gerekir. Anladım ki kesin bilgi, bilenin hiçbir şüphe taşımayacak, yanılma ve hayale yer bırakmayacak zihnin (kalp) bunlara imkân ve ihtimal tanımayacak derecede açık seçik hale gelmesidir”(Gazali, 2013: 343).

Gazali'nin bu söyleminden yola çıkarak diyebiliriz ki Gazali'ye göre, her dini yaklaşım kendi inanç sistemini insanlar üzerine empoze etmeye çalışmıştır. Ancak asıl olan insanın gerçek bir bilgi elde edebilmesidir. Bunu yapabilmenin yolu da hiçbir baskı altında kalmadan yansız bir şekilde kuşku götürmez gerçeklikler elde edilmesidir.

Descartes ise bu konu ile ilgili; doğruyu yanlıştan ayırabilmek ve hayata daha emin adımlarla yürüyebilmek için insanların gelenek ve görenekleriyle yaşamamamız gerektiğini söyler. Çünkü daha önce filozoflarda gördüğü fikir ayrılığını aynı şekilde gelenek ve göreneklerde de gördüğünü söyler (Descartes, 2004: 16). Böylece Descartes da gelenek ve göreneklerin insanları yanlış ve doğruyu ayırt ederken etkilediği düşüncesindedir. Bu yüzden gelenek ve göreneklerden olabildiğince uzak durulması gerektiğini ifade eder.

Anlaşılağı üzere iki filozof da insanları gelenek ve göreneklerin insanları şekillendirdiğini düşünür. Ancak bu gelenek ve göreneklerin çeşitlilik göstermesinden dolayı doğru ve yanlış olanı birbirinden ayırma istediğinde bulunduğu görülür. Yani Gazali ve Descartes kesinlik arayışında, önce bütün bilimleri ve dönemlerinin bütün görüşlerini incelerler ancak burada bir kesinlik bulamadıkları için gelenekle bağlarını koparmışlardır (Erek, 2017: 118).Gelenek ve göreneklerin, güvenilmez görünen görüşlerine dahi, hiç şüphe götürmezmiş gibi uyulması gerektiğinden ya da insanlara öyle öğretilmesinden dolayı kesin bilginin

peşinde olan iki filozof, gelenek ve göreneklerden mümkün olduğunca uzak durulması gerektiği düşüncesindeler.

Descartes,Gazali’de olduğu gibi şüphe yöntemine duyu verilerinin aldaticılığını anlatmakla başlar. Duyularımız bizi yanıltır, bu yüzden duyu verilerinden elde edilen bilgiler güvenilir değildir. Gazali ve Descartes’in bu konu hakkında söylediklerine bakalım, Gazali:

“...uykuda birtakım şeylerin varlığına inanıyorsun, birtakım halleri tahayyül ediyorsun, onlarda sebat ve istikrar bulunduğunu kabul ediyorsun. O durumda onlar hakkında hiçbir şekke (şüpheyeye) düşmüyorsun. Sonra uyanıyorsun, görüyorsun ki bütün tahayyül ettiğin, inandığın şeylerin aslı yok. O halde uyanık iken hissin yahut aklın delaletiyle edindiğin itikadın hak olduğuna nasıl emin olabilirsin? Vakıa o itikat içinde bulunduğun hale nazaran haktır. Lakin mümkündür ki sana diğer bir hal arız ola ki onun uyanıklığına nisbeti senin uyanıklığının uykuya nisbeti gibi olsun. Uyanıklığın o hale izafetle uyku sayılsın. O halde sana arız olduğu zaman aklım ile tevehhüm ettiğim her şeyin hayal olduğunu, asılsız bulunduğunu kesin olarak anlarsın...”(Gazali, 2013).

Descartes ise, hayatımızın sürekli bir uyku hali olabileceğinden ve duyular aracılığıyla elde ettiğimizi sandığımız tüm bilgilerin bize, uykudayken verilmiş olabileceğinden yola çıkarak şüphe içerisine girer. Descartes, buradan hareketle, dünyada biz var mıyız, yer var mı, güneş var mı, diye şüphe etmekle kalmaz; gözlerimizin, kulaklarımızın hatta bir vücudumuzun olup olmadığından bile şüphe eder. Böylece Descartes’a göre, duyular yolu ile elde edilen her şeyden şüphe edilebilir. Daha sonra Descartes şunu da ekler: “*fakat şüphenizden de şüphe edebilir misiniz? Şüphe ediyor muyum, etmiyor muyum diye şüphe içinde kalabilir misiniz? ...*”(Descartes, 1946: 19-20).

Görüldüğü üzere, Gazali ve Descartes da kesinlik yolunda basit akıl yürütmeyi en aşağı noktaya indirgemişlerdir. Rüyaların gerçek olduğunu, uyanık olduğumuzda yaşamın rüyadan başka bir şey olmadığını ve bu rüyadan ancak ölürken uyanacağımız noktasında duyulan Gazali şüphesini, Descartes da benzer şekilde ifade etmiştir. Descartes’a göre, rüyada görülenler bir hayal ise o zaman uyanıkken de yaşadıklarımız hayalden ibaret olabilir. Bu yüzden her şey bir hayal midir, değil midir? Noktasında şüpheyeye düşen Descartes, duyuların bizde yarattığı izlenimler de dâhil olmak üzere her şeyden ve her türlü bilgiden şüphe duymak

gerektiğini ifade eder (Küken, 1997: 153-154). Her iki düşünür de rüya argümanıylaşüpheciliği en uç sınıra götürürler. Duyu bilgisinden şüphe ettikten sonra sıra akla gelir, akıl bilgisinden de şüphe etmeye başlarlar. Gazali bu konuda şöyle der:

Kendi kendime dedim ki; “duyulara olan güven yıkıldı; belki de ‘on sayısı üçten daha büyüktür; aynı şey hakkında hem olumlu hem olumsuz yargıda bulunulamaz; bir şey hem var hem yok; hem zorunlu hem imkânsız olamaz’ ifadelerimizde ki gibi ancak akla dayalı önsel bilgilere olan güveninin de duyu bilgisine olan güvenin gibi olmayacağından nasıl emin olabilirsin? Zira önceleri bana güveniyordun, fakat akıl hâkimi ortaya çıkıp duyu yargısını yalanladığı gibi, o ortaya çıktığında da aklın yargısını yalanlayacaktır. Böyle bir idrakin ortaya çıkmayışı onun imkânsız olduğunu göstermez” (Gazali, 2013: 344).

Descartes ise, en basit geometri konuları üzerinde bile akıl yürütmeye çalışırken yanlışla düşen ve yanlış akıl yürütmelerde bulunan birçok kişi olduğunu gördüğünden kendisinin de aynı yanlışla düşeceğini varsayarak önceden kanıt olarak öne sürdüğü her şeyi bir kenara bıraktığını söyler (Descartes, 2004). Yani Descartes, bir kez bile kendisinde yanlış gördüğü bir şeyi redderek her şeyden şüphe etmeye başlar.

Bu bağlamda Descartes ve Gazali, duyu bilgilerini şüphe sürecine kattıktan sonra akli da şüphe içine yerleştirerek kuşkuculukta son sınıra ulaşma çabası içerisine girmişlerdir. Buradaki amaçları ise daha önceden de birçok kez söylediğimiz gibi sistemlerine temel olacak kesin yargılara ulaşma isteğidir.

Descartes, matematik ve geometri dâhil her şeyden şüphe ederken, şüphe ettiğinin ve düşündüğünün farkına vardı. Çünkü Descartes’ta şüphe etmek, bir çeşit düşünmedir. Bu ise, var olmak anlamına geliyordu (Küken, 1997: 154). Böylece kendi varlığından şüphe etmekten kurtulan Descartes, “Cogito Ergo Sum” ile yani “Düşünüyorum O Halde Varım” diyerek kendi varlığını ortaya koymuş ve ilk açık seçik bilgiyi elde etmiştir. Descartes felsefesinde *cogito* olarak nitelendirilen “düşünen varlık” ya da “sonlu töz” metafizik biliminin konusudur. Böylece Descartes, ilk ilke olarak *cogito*’yu kabul ederken aslında sistemine de metafizikle başlamış oluyor.

Daha sonrasında Gazali ve Descartes akli da şüphe sürecine koyduktan sonra, şüphelerine şu şekilde devam etmektedirler; Gazali:

“Bu hastalık müzminleşerek iki aya yakın devam etti. Bu süreç içerisinde ben düşünce ve ifadede değilse bile psikolojik olarak bir sofist idim. Nihayet yüce Allah beni bu hastalıktan kurtardı ve zihnim tekrar sağlığına ve dengeye kavuştu; bu sayede zorunlu akli bilgiler tekrar geçerli ve güvenli hale dönerek kesinlik kazandı. Bu durum mantıki deliller getirmek ve söz düzenlemekle değil, yüce Allah’ın kalbe bıraktığı bir nurla oldu. O nur birçok bilginin anahtarıdır” (Gazali, 2013: 345).

Descartes ise, *cogito* ile kendi varlığını ortaya koyduktan sonra, zihninde daha mükemmel olan bir varlık düşüncesi olduğunu fark eder, bu düşüncenin kaynağı muhakak ki daha mükemmel bir varlık olmalıdır. Ancak Descartes, kendi varlığından daha mükemmel olan varlık için aynı düşüncelere sahip olamayacağımızı çünkü bu düşüncüyü yokluktan yaratmanın imkânsız olduğundan söz eder. Descartes’a göre, en mükemmelin, daha az mükemmelin bir sonucu ya da parçası olarak ortaya çıkması, hiçten meydana gelmesinden daha az tezatlık gösterir. Bundan dolayı zihnimizdeki en mükemmel varlık fikrini, biz yaratmış olamayız. Böylece geriye tek bir ihtimal kalır o da, bu fikri zihnimize yerleştirmiş olanın yine en mükemmel olan varlık olmasıdır. Yani zihnimize bu fikri en mükemmel olan Tanrı yerleştirmiştir (Descartes, 2004:37-38). Bütün tamlığı kendi içinde barındıran varlık, kendi bilgisini bizim zihnimize yerleştirmiştir. Yine buradan hareketle diyebiliriz ki; Descartes için metafizik ilkeler, (Tanrı, cogito, varlık...) mutlak bilginin temel dayanağını oluşturur.

Yukardaki parçadan anlaşıldığı gibi, Gazali şüphesinden sezgi ile kurtulmuştur. Descartes’ta da açık seçik bilginin kaynağının, sezgi ve tümdengelim olduğunu söylemiştik. Descartes, sezgicilikle ilgili düşüncelerini ifade ettikten sonra ortaya epistemolojik bir problem çıkmıştır ve Descartes bu problemi, tüm bilgilerin teminatının Tanrı olduğunu öne sürerek çözmüştür. Benzer şekilde Gazali de tüm bilgilerin teminatı olarak Tanrı’yı gösterir (Doğrucan, 2009). Gazali, Descartes gibi şüphe sürecinin sonunda varlığını temellendirmemiştir. Ancak bu onun varlığını hiç temellendirmediği anlamına da gelmiyor (Erek, 2017: 121). Gazali varlık konusunda şunları söylemektedir:“*Varlığı âşikardır. Zira, insanın kendi varlığında şüphesi yoktur. ...Gözlerini kapayıp, kalıbını, gökleri, yerleri ve gözleriyle görülebilen her şeyi unutsa da, kendi varlığını zaruri olarak bilir.* (Gazali, 2013).Görüldüğü üzere

Gazali de varlığından kuşku duyduktan sonra kesin bir ilke olarak var olduğunu ortaya koymuştur. Ancak bunu, kendi felsefî sisteminin ana teması haline getirmemiştir. Yani iki filozof da birbirlerine çok benzer ifadelerle varlıklarını ortaya koyma yoluna gitmişlerdir. Ancak Gazali, “düşünüyorum o halde varım”’a çok yakın bir ifade kullanmış olsa da bunu Descartes gibi felsefesinin temeline oturtmamıştır. Descartes’ın amacı ise felsefesine bir temel oluşturmaktır. Bunu da *cogito* yani *düşünme* ile yaptı. Gazali kendi varlığından şüphe ederken amacı *ruhun* (kalp) gerçekliğini ortaya koymaktır. Yalnız burada Gazali ve Descartes arasındaki bir fark ortaya çıkmaktadır. Descartes’a göre, ruh ve akıl aynı şeydir, birdir. Ancak Gazali’ye göre ise beden ve zihinden ayrı en yüksek bilme aracı olan bir de kalp vardır (Erek, 2017: 121). Böylece her ne kadar Gazali ve Descartes, önemli noktalarda benzerlik gösterebilirler de birçok noktada da farklılıkları vardır.

Yani Gazali ve Descartes arasındaki benzerlik ve farklılıklara değindiğimizde Gazali’nin, Descartes üzerindeki etkili olduğu akıllara gelmektedir. Aralarındaki benzerlik en temel meselelere dayanmasına rağmen aralarındaki farklar da göz ardı edilmeyecek öneme sahiptir. En başta Descartes bir rasyonalisttir ve buna bağlı olarak akli ve düşünmeyi temele almıştır. Ancak Gazali ise entüisyonisttir. Bu bağlamda akla ve deneye gerektiği kadar önem vermiştir. Gazali’ye göre akıl ve deney bir temel oluşturamayacak kadar sınırlı ve kusurludur (Erek, 2017: 124). Gazali için önemli olan en yüksek derecede yer alan kalp yani ruhtur.

Descartes’ın şüphesi rasyonel bir şüpheciliktir. Yani o, şüpheyi kesin bilgiye ulaşma yolunda metod olarak kullanmıştır. Descartes’ın şüpheden kurtulmak için ortaya koymuş olduğu kanıtlar, Gazali’nin kanıtlarından daha açık ve sistemliydi. Bunun nedeni ise Descartes’ın Gazali’ye göre, daha fazla bilgi birikimi mirasına sahip olmasıdır. Kuşkuculuk ilk kez Pyrrhon ve Timon’da ortaya çıkmış olsa da Gazali’ye kadar rasyonel bir çıkış bulamamıştır. Gazali içinde bulunduğu şüphe krizlerinde ve metafizik krizlerinde yalnızdı, çünkü onun metafizik krizlerine kendinden önce hiç kimse düşmemiştir. Kopernicus ve Toricelli, Gazali’den yarım asır yıl sonra ilk defa, dünyanın devri üzerine düşünmeye başladıklarında kriz yaşayacaklardı. Sonrasında Kant, metafizikle ilgili çalışmalarını sürdürürken bir taraftan Leibniz ve Wolf’un rasyonalizmine diğer taraftan Locke ve Hume’un

empirizmine dayanacaktı. Gazali'nin içinde bulunduğu durum çok daha kötüydü; bir yandan rasyonalist, dogmatik, Aristotelesçilik ve diğer yandan kelamcılarının spekülâtif teolojileri arasında kalmıştı. 17. yüzyılda Batıda da buna benzer sorunlar yaşansa da, bu yüzyıl Rönesans'ı yaşamıştı (Küken, 1997: 154).Rönesansta kişiler, daha rahat bir şekilde ve elde ettikleri bilgi birikimleriyle birçok yeni bilgi anlayışı ortaya koyabilecekleri gibi farklı birçok bilgiye de ulaşabiliyorlardı.

Bu bağlamda Rönesans'ı yaşamış ve birçok bilgi birikimi mirasına sahip olan Descartes'a yeniden dönecek olursak. Descartes, kendisinden kuşku duyulmayan bilgiye ulaşmak için metodik şüpheyi araç olarak kullanmaktadır. Descartes, kuşkuyu bir yöntem olarak kullanırken bildiği her şeyi reddetmez, sadece kuşku duyulan, yani kesin olmayan şeylere inanmaktan kendini uzak tutar. Descartes'ın amacı, inandığı her şeyi reddetmek değil, yalnızca şüphe etmektir. Çünkü şüphe etmek, reddetmek demek değildir, varlığa ilişkin bilgilerin doğrulunu test etmektir. Descartes burada zihni ön plana alarak, neyin şüphe edilebilir, neyin şüphe edilemez olduğunu araştırmaya koyulur ki bu da epistemolojik temelde bir sorunu ortaya çıkarır (Yıldızdöken, 2017: 51). Çünkü bir şeyin doğruluğunu ya da yanlışlığını test etmek epistemik düzlemde bir eylemi gerektirir.

Buradan hareketle diyebiliriz ki, bilgi ve yöntem arasında zorunlu bir bağlantı vardır. Descartes, kuşkuyu öne sürerek bilginin de sınırlarının çizilmesini ister. Ona göre, kesinlik bir tür zihinsel sezgidir. Descartes, *Aklın Yöntemi İçin Kurallar* adlı eserinin üçüncü kuralına şu cümleyle başlar: "*İnceleme konumuz hakkında başkalarının düşündüklerini ya da kendi kuşkularımızı değil açık ve seçik görebildiğimiz veya kesin olarak elde edebileceğimizi düşündüğümüz şeyi araştırmamız gerekir. Bilime ulaşmanın tek yolu budur*" (Descartes, 2014: 8). Yani Descartes aslında cogito'nun, Tanrı'nın vs. varlığına inandığı halde bunları, kesinlik ya da açık seçiklik bakımından ortaya koyabileceğinden şüphe sürecine koymuştur diyebiliriz.

Descartes, bu kural sayesinde olasılık niteliğindeki tüm bilgileri reddedip sadece kusursuz biçimde doğrulanmış ve üzerlerinde hiçbir şüphe beslenilmeyen bilgilere güvenebileceğimizi söyler (Descartes, 2014: 6). Buradan hareketle Descartes, aklımızın yanlış düşme korkusu yaşamadan hangi yollarla kesin bilgiye

ulaşacağımızı düşünmeye başlar. Descartes’a göre, bu yollar daha önce de belirttiğimiz gibi, *sezgi ve tümnden gelim*’dir (Descartes, 2014: 8). Descartes’a göre, sezgi ve tüm dengelim, tıpkı matematikteki problemlerin sağlamasını yapmak gibidir. Yani hata yapma olasılığı olmadan bu iki yolla istediğimiz mutlak bilgiye ulaşabiliriz.

Descartes’a göre sezgi, sağlıklı ve dikkatli bir zihnin açık ve seğık olarak doğrudan araçsız kavrayışıdır. Sezgi Descartes’a göre, yalnızca aklın ışığından doğmuştur. Başarısız olması mümkün olmayan tüm dengelimden daha basit olduğu için güvenilirlidir (Descartes, 2014: 8). Bu bağlamda kesinlik, akılla elde edilir. Kesinlik ise, bize doğru olanı vereceği için kesinliği ortaya çıkarmak ile onların doğruluğunu kanıtlamış olacağız. Descartes, sahip olduğu inançlarını yıkmak yerine onların, doğru olup olmadığını incelemek istemiştir.

Descartes’ın şüphecililiğinden söz etmişken bu nokta biraz Descartes ve Septikler’in şüpheye yaklaşımlarının farkına değinmek istiyorum.

Septisizm, hiçbir şeyi kabul etmeme, her şeyi eleştiri süzgecinden geçirme, belli bir kesinliğe ulaşmadan önce şüphe etmenin zorunlu olduğunu benimseyen bir görüştür (Cevizci, 2005: 1044). Septisizm akımının önde gelen isimleri Pyrron, Timon, Aenesidemus, Karneades’tir. Bu düşünürler, insan aklının gerçek bilgiye ulaşamayacağını, gerçeğin özünün bilinemeyeceğini söylerler. Buna bağlı olarak da herhangi bir konuda olumlu ya da olumsuz yargıda bulunmanın yersiz olduğunu ifade ederler.

İlkçağ Yunan filozoflarından biri olan Gorgias’a göre, mutlak bir doğrunun var olduğu söylenemez ve bu yüzden kesin bir bilgiye ulaşmak mümkün değildir. Çünkü Ona göre “hiçbir şey yoktur, olsa da bilinemez, bilinse de başkalarına aktarılamaz”. Gorgias’a göre, aynı şey aynı anda farklı yerlerde, farklı insanlarda olamaz. Olsa bile bu her bir insana farklı görölür. Yine Cratylus da her şeyin sürekli bir akış ve değişme içinde olduğundan dolayı hiçbir şeyin kesin olarak bilinemeyeceğini savunur (Cevizci, 2005: 1046). Böylece septikler, bilginin göreceliliğinden dolayı herkes için geçerli olabilecek evrensel bir bilgi anlayışının olabirirliliğini reddetler.

Oysa mutlak bir kuşkucu olmayan Descartes, kuşkuyu bir takım temel doğrulara ulaşmak için araç olarak kullanmıştır. Descartes, neyin açık ve seçik olarak bilinebileceğini, mutlak bir doğruya ulaştığı zaman, bu kesin bilgiden başka hangi bilgilerin doğabileceğini araştırmıştır. Descartes, kuşku yöntemini tam bir titizlikle yürütmüş ve bu çerçevede temel bir doğruya ulaşmıştır. Descartes, her şeyden kuşku duymaya çalışırken, kuşku duyulamaz bir doğruya *düşünüyorum o halde varım* sonucuna ulaşmıştır. Daha sonra Descartes, bu doğrudan yola çıkarak doğru bilginin ölçütlerinin neler olduğuna, başka açık seçik bilgilere, Tanrı'nın varoluşuna, dış dünyanın bilgisine ve başka insanların zihinlerindeki bilgiye geçebilmiştir (Cevizci, 2005: 1046). Yani Descartes kendi varlığını ortaya koyduktan sonra bu bilgide sıkışıp kalmamak için, elde ettiği bu ilk ilkeyle başka doğrular türetebilme yoluna gitmiştir.

Tüm bu söylediklerimizi özetleyecek olursak, septiklerde şüphe bir amaç olarak kullanılırken Descartes şüpheyi, bir araç olarak kullanmıştır. Septikler'e göre, herkes için geçerli kesin bir doğrudan söz edilemez. Çünkü her şey bir değişim ve akış içerisinde. Septikler'e göre, ne kadar insan varsa o kadar bilgi vardır. Duyu algılarımız bizi yanıltır. Bana soğuk gelen bir hava başka bir insana sıcak gelebilir. Septikler, var olan tüm bilgileri reddetmezler ancak kesin yargılara varmaktan mutlak surette kaçınırlar. Çünkü septikler için bir kesinlikten asla söz edilemez. Oysa Descartes için kesin bilgi mümkündür. Kesin bilgiye ulaşmanın yolu ise, kuşkucu bir yöntemdir. Yani Descartes'ın şüphesi, gelip geçici bir şüphedir. Şüphe ettiği olgusu dışında her şeyden şüphe edebileceğini fark ettiği anda şüphe sona erer.

Descartes'ın metodik şüphe yöntemine tekrar dönecek olursak, yukarıda da belirttiğimiz gibi Descartes'ın yöntemini dört temel ilkeye indirgemiş olduğunu söylemiştik. Bu ilkelerin özünde *öngörü (sezgi), sonuca varma ve sıralama* vardır. Descartes'ın bu temel ilkeleri birbiriyle bağlantılıdır. Çünkü bu ilkeler Descartes'ın yönteminin daha çok olgunlaşmasının birer parçalarıdır. Yukarıda Descartes'ın ilk ilkesi olan sezgiden ne anladığına az çok değinmiştik. Descartes'a göre sezgi, sağlıklı ve dikkatli bir zihnin açık ve seçik olarak doğrudan araçsız kavrayışıdır. Sezgi Descartes'a göre, yalnızca aklın ışığından doğmuştur. Başarısız olması mümkün olmayan tündengelimden daha basit olduğu için güvenilir olduğuna

değınmiştik. Burada yine Descartes'ın metafiziğın temel konularından biri olan ve aklın ışığından doğan sezginin, bize açık seçik bilgiler için bir dayanak oluşturmısı tezimizin temel iddiasıyla uyuşmaktadır.

Buradan hareketle Descartes'ın öne sürdüğü diğerk ilkeleri de tek tek ele alıp inceleyelim. Böylece Descartes'ın metodik şüpheyi nasıl kullandığını daha iyi bir şekilde anlayabileceğiz.

Descartes, inceleyeceğimiz güçlükleri mümkün olduğunca parçalara ayırmamız gerektiğinden söz eder. Descartes'a göre, en basit ya da anlaşılması en kolay nesnelerden başlayarak, en karmaşık şeylerin bilgisine yavaş yavaş yükselerek düşüncelerimizi sıralamalıyız. Daha sonra hiçbir şeyi atlamadığımızdan emin olmak içinde detaylı kontroller ve sayımlar yapmamız gerektiğini söyler (Descartes, 2004: 23). Descartes'ın bu ilkelerinden ya da söylediklerinden hareketle şu sonuca varabiliriz. Descartes için, doğru bilgi yolunda işe önce çözülebilecek ya da anlaşılması daha kolay şeylerden başlamalıyız. Zor ve çetin olanlardan değil. Descartes'a göre, biz işe kolay olanla başlarsak beklediğimizden daha kısa bir sürede başlangıçta bize zor görünen çok sayıda önermeyi açık ilkelerle kolay bir şekilde tümünden getirme yetisine erişebiliriz (Descartes, 2014: 25-26). Yani Descartes, bilgiye öncelikle bir bütün olarak yaklaşmakta sonra bu bütünü parçalarına ayırarak kesin bilgiye ulaşmaya çalışmaktadır. Bunun sonucunda varacağımız nokta, kendiliğinden sezışe ulaşabileceğimiz saf ve basit özledir. Saf ve basit özler mutlaktır, kesindir ve belli bir sıra dâhilinde çıkardığımız kesinlik ise izafi olandır. İzafi olan ise mutlak olana bağlıdır (Yıldızdöken, 2017: 53). Yani biz mutlak olan saf ve basit özlerden hareketle izafi olanları çıkarabiliriz.

Metodik Şüphe'nin yönteminin son ilkesi olan sıralama (*sayış*) Descartes'ın yönteminin doğru gidip gitmediğinin bir göstergesidir. Bu Descartes'ın ortaya koyduğu ilkelerin sırasıyla ilerleyip ilerlemediğini, her basamağın tek tek incelenip incelenmediğinin bir garantisidir. Descartes'a göre, her basamak kendisinden sonra gelen basamaktan önce incelenir. Bu düzene bağlı kalındığı sürece istediğimiz açık ve seçik bilgiye ulaşabiliriz. Descartes kendisinden önceki geometricilerin de bunu uyguladıklarını söyler (Decartes, 2014: 6). Descartes'ın bu konuda söylediklerine bakacak olursak:

“en basit ve kavranması en kolay şeylerden başlamak gerektiğini biliyordum. Ve de bilimlerde gerçeği aramış olanlar arasında yalnızca matematikçilerin bazı kanıtlar, yani kesin ve insanı ikna eden kanıtlar bulabildiklerini dikkate alarak yine onların kullandıkları kavramlarla başlamak gerektiğinden şüphe etmiyordum. Bundan beklediğim tek yarar, zihnimi hakikatle beslemeye ve yanlış kanılarla yetinmemeye alışmaktı” (Descartes, 2004: 24).

Bu pasajdan da anlaşılacağı üzere Descartes, evrensel yöntem olarak kendisine matematiği seçmiştir. Çünkü ona göre evrenin kilit noktası matematiktir. Bilim demek matematik demektir. Descartes, içinde bulunduğu çağın etkisiyle de matematiği, doğrulukları mecburi gören zihni yönlendirme bilimi olarak görmüştür. Descartes’a göre bizi mutlak doğruya götürecek olan matematik duyularımızla elde ettiğimiz bilgilerin, yani bizi yanlışla götürebilecek olan bilgilerin de, üstesinden gelebilecek bir yöntemdir. Ona göre matematik, dünyayı akılsal ve bütünsel olarak algılamamıza olanak sağlayacaktır (Bumin, 2010: 42). Matematiğin kendi içinde barındırdığı kesinlik Descartes için, matematiği doğayı anlamada bir kilit noktası haline getirmiştir.

Descartes için matematik, duyularımızın ve aklımızın oluşturabileceği yanılgıların üstesinden gelebilecek kadar apaçık bir bilimdir ve bu yüzden güvenilirdir. Ona göre matematik mutlak bilgiye ulaşmanın yoludur. Matematiğinin bu kadar güvenilir olmasının nedeni ‘düzen’ ve ‘ölçü’yü kendi içinde barındırmasıdır. Düzen ve ölçünün olduğu her şeyde anlaşılır bir bilim vardır (Descartes, 2014: 21). Bu bilimin adı Descartes’a göre, “evrensel matematiktir” evrensel matematik bizi apaçık bilgiye götürebilecek en iyi yoldur. Düzen ve ölçü’nün olduğu yerde kesinliğe ulaşmak daha kolaydır.

Descartes’a göre, geometri ve cebirin birleşimidir evrensel matematik. Bu yöntem, gerçeği ortaya çıkarmak için kendinden başka hiçbir şeye ihtiyaç duymayan, aklın ilk kavramlarını (*doğuştan ideler*) kendinde bulunduran ve gerçekliğin temel kaynağı olmasından dolayı diğer bilimlere uygulanabilecek bir yoldur (Yıldızdöken, 2017:54). Buna bağlı olarak diyebiliriz ki matematik hakikate ulaşma bilimidir Descartes için.

Sonuç olarak şunları söyleyebiliriz. Descartes, *Aklın İradesi İçin Kurallar*’da *Yöntem Üzerine Konuşma* kitabında yöntemini matematikten yola

ıkararak oluşturduğunu söyler. Descartes’a göre, insan aklı birtakım doğruları apaçık bir şekilde algılayabilir. İnsan aklı bildiği bazı doğrulardan yola çıkıp düzenli bir şekilde ilerlerse bu doğrulardan bilmediği başka doğrulara da ulaşabilir. Ama bu ilerleme yolunda Descartes’a göre, bilgi, sağlam temellere dayandırılmalıdır. Eğer temel sağlam olursa diğer bütün bilgileri, bu sağlam temelden birtakım mantıksal çıkarımlar yaparak elde edebiliriz. Ona göre, bir bilgiyi sağlam yapan şey kesinlikle inandığımız ilk ilkelerdir. Descartes, bu ilkelere ulaşmak için metodik şüphe yöntemini kullanır.

Descartes’ın metodik şüphesi, doğru bilginin sağlam temeline ulaşıncaya kadar sürdürülecek yöntemsel bir şüphedir. Descartes, bu şüphe yöntemini, öncelikle duyular aracılığıyla elde edilen bilgilere, sonra kendi yaşamına ve Tanrı ‘ya dair bilgilere uyarlar. Son olarak Descartes, istediği o açık ve seçik bilgiyi elde eder. Bu yle bir bilgi ki artık kendisinden hiçbir suretle şüphe edilemeyecektir. Bu bilgi: “şüphe etmekte olduğunun” bilgisidir. Descartes, her şeyden şüphe ederken şüphe etmekte olduğunun yani şüphe diye bir şeyin olduğunu buna bağlı olarak şüphe eden bir “ben” in olduğunun ve bunun açık bir bilgi olduğunun farkına varır. Ona göre şüphe etmek bir çeşit düşünmedir. Ve bundan sonra Descartes, o meşhur önermesine ulaşmış olur: *CogitoErgoSumyani Dşniyorum O Halde Varım*.

2.3.Düşünceye “Varlık” Eklemlmek: Cogito Ergo Sum

Descartes, metodik şüphe yöntemini açık ve seçik bilgiye ulaşmak için kullanmıştır. Ona göre, doğru yöntemi kullanmak bizi doğru bilgiye ulaştırır. Çünkü Descartes’a göre, doğru bilgi, doğru yöntemle inşa edilecektir.

Descartes, *Yöntem zerine Konuşma* adlı kitabında da anlattığı gibi duyuların kesinliğinden, fiziki dünyadan, o güne kadar elde etmiş olduğu bütün bilgilerden, kendi varlığından, Tanrı’dan, matematik bilginin varlığından ve gometrinin en basit konularda bile çıkarım yaparken yanıltıcı çıkarımlarından, gördüğü rüyalardan, düşlere giren hayallerden kuşku duyarak kuşkucuların iddialarını bile sarsacak gte kesin, açık ve seçik bir bilgi bulmuştur. *CogitoErgo Sumyani DşniyorumOHalde Varım*(Descartes, 2004: 36). *Cogito Ergo Sum*, Descartes’ın kendi varlığına ilişkin elde etmiş oldu ilk kesin ve açık seçik bir bilgidir. Böylece *Cogito* onun, ilk temel ve

kesin bilgisi olmuştur. Peki, *Cogito Ergo Sum*, nasıl bir bilgidir, nasıl bir düşünme biçimidir. Bunu açıklamaya çalışacağım.

Descartes, kendi ben'inin üzerine düşünmeye başladığında şunları söyler:

“...sonra ne olduğumu dikkatlice inceledim; bedenim olmadığını, içinde bulunduğum bir dünya ve bir yer olmadığını tasavvur edebildiğimi, ancak buna rağmen kendimin var olmadığını farz edemediğimi gördüm; tersine, sırf başka şeylerin doğruluğundan şüphe etmeyi düşünmemden, kendimin var olduğu sonucu açık seçik ve güvenilir bir şekilde ortaya çıkıyordu; düşünmekten vazgeçmem durumunda ise, hayal ettiğim bütün şeyler doğru olsa bile, var olduğuma inanmak için elimde hiçbir neden kalmayacaktı. Bütün bunlardan bir çıkarım yaptım ve gördüm ki, ben, bütün özü ve doğasıyla düşünmekten oluşan ve var olmak için hiçbir mekana ihtiyacı bulunmayan ve maddi bir şeye bağlı olmayan bir Ben'im”(Descartes, 2004: 36).

Buradan hareketle diyebiliriz ki benlik, bir nevi öznenin kendisini algılamasıdır. Bu aklın kavramlara ilişkin düşüncelerinden değil bizzat ve dolaysız bir şekilde sezgiden çıkarak felsefe için ilk ilke olma özelliği kazanmıştır. Aklın şüphe edimine girişmesinin bir sonucu olarak düşünmenin var olmayla ilişkisi ortaya çıkmıştır. Bunu da şu sözlerle açıklar: “*iyi hoş da, ben hala neyim? Düşünen varlık. Peki nedir bu? Düşünen, anlayan, kabul eden, ve hisseden bir varlık elbette*”(Descartes, 2013: 47). Yani Descartes için “ben” düşünen bir varlıktır. Düşündüğü için anlayan, sorgulayan, kabul eden, reddeden bir varlık.

Descartes, o güne kadar elde etmiş olduğu bütün doğrularından şüphe etmeye başladığı esnada kendisi için asla kuşku duyulmayacak olan *cogito* önermesine ulaşır. Descartes için düşündüğüm sürece varım söylemi, *cogito* önermesinin bizzat kendisine dayandırılmasıdır. Descartes bu söyleme bağlı olarak balmumu örneğinden söz eder. Balmumu, ateşe yaklaştığında biçimi, rengi, tadı değişikliğe uğrar. Ama yine de geriye kalan şeyin balmumu olduğunu biliyoruz. Yani uzam değişse de saf akıl balmumunu yine balmumu olarak algılar (Descartes, 2007: 27-28). Yani bir varlığı meydana getiren şey düşünce değildir, o varlık var olduğu için düşünülmektedir.

Descartes'a göre, şüphe bir anlamda bilgi demektir. Çünkü düşünme yok ise şüphe etmek de olmaz. Bu bağlamda Descartes, kuşku ile bilginin aynı anlama

geldiğinden söz eder. Descartes’a göre, kuşku duyduğumuz doğruysa ki bundan hiç şüphemiz yok, ozaman aynı şekilde düşündüğümüzün de bir kesinliği vardır. Biz, düşünen bir varlık olmasak kuşkulanıp kuşkulanmadığımızın, hatta varolup olmadığımızın bilgisine bile ulaşamayız. Ancak kuşku duyuyoruz, dolayısıyla varız ve düşünüyoruz (Altuner, 2011: 9-10). Kuşku edimi, bizim düşünebildiğimizin ve varolduğumuzun bilgisini vermektedir. O halde kuşku duymak beraberinde bilgiyi de getirmektedir.

Buradan yola çıkarak diyebiliriz ki, şüphe etmek, hem düşünmektir hem de var olmanın zorunlu sonucudur. Descartes’a göre, varolmayanın şüphe etmesi olanaksızdır. O halde şüphenin nedeni varlıktır. Bu yüzden de şüphenin bilgiye dönüşmesinin bilinçli bir edim olması, şüphe ile bilginin aynı anlama gelmesi demektir (Altuner, 2011: 10). Yani *cogito* Descartes için, sezgi ile elde edilen ilk bilgi, doğuştan getirilen ilk ilkedir.

Descartes’a göre, bir şey düşündüğümüz sürece varolmama sonucunu elde edemeyeceğiz. “Ben”im, *varım* önermesini ne zaman dile getirirsek getirelim bunun zorunlu olarak doğru olduğu sonucuna varırız. Başka bir deyişle, *Cogito Ergo Sum* önermesi, hem insanın kendisini algılaması hem de bu bilgiyi kavraması anlamına da geliyor (Descartes, 2007: 22). Düşünmek, sadece insana ait bir yeti olduğundan dolayı, insandan bağımsız olamaz. Düşünme ediminin yok olması demek, var olmanın da yok olacağı anlamına gelir. Düşünen şey, kuşku duyan, anlayan, tasarlayan, olumlayan, yadsıyan, isteyen, istemeyen, ayrıca imgeler oluşturan ve hisseden bir şeydir (Descartes, 2007: 25). Düşüncenin içindeki tüm bu özellikler varlığın bilinmesi için açık ve seçiktir. Bu bağlamda Descartes, düşünme ile ilgili şu sözleri söylemektedir:

“Öyleyse düşünme nedir? Burada düşünmenin bana ait bir öznelilik olduğunu buluyorum; yalnız o benden ayrılamaz. ‘Ben’im, varım, bu kesin; ama ne kadar zaman için? Düşündüğüm sürece, zira ola ki düşünmeyi tamamen kesersem aynı zamanda varolmamı da sona erdirmiş olurum. Demek ki en açık ifadeyle ben düşünen bir şeyim, o kadar; yani bir zihin, bir anlık veya us”(Descartes, 2007: 24).

Bu pasajdan da anlaşılacağı gibi Descartes’a göre, akıl ya da zihin, sahip olduğumuz diğer tüm yetilerin en üstündedir. Çünkü zihin, kendimizde varabileceğimiz en son noktadır. Bütün bilgilerimiz, yargılarımızın yanlışlığı ya da doğruluğu zihne bağlıdır. Doğruluk ve yanlışlık, zihinde bulunur ancak Descartes’a göre, yanlışlarımızın temel nedeni sahip olduğumuz diğer yetilerimizdir. Bu yüzden akıldaki salt düşüncelerde yanlışlığın olması imkânsızdır. “Ben var”ım önermesi akılda “düşünüyorum” ile birliktedir. Descartes’a göre, şüpheyi şüphe dışına atacak olan tek gerçek yine ‘düşünme’ dir (Altuner, 2011: 11). Çünkü şüphe duymak da bir tür düşünme edimidir.

Descartes’a göre, düşünen bir varlık olduğumuzun farkına varmak hiçbir kıyas yoluyla ortaya çıkartılmamış ilk ilkeyi, ilk açık seçik bilgiyi bize verir. Çünkü kıyas yoluyla ulaşılmış olduğumuz bir bilgi salt zihinsel olabilir ama açık seçik değildir. Nedeni ise, açık seçik bilgilerin *a priori* olarak doğuştan idelerle elde edilmesidir. Yani Descartes *düşünüyorum o halde varım* önermesini elde ettiği zaman bunu kıyas yoluyla ya da çıkarsama yoluyla elde etmedi. Tam aksine Descartes bu önermeye, aracısız sezgi yoluyla, açık ve seçik bir şekilde ulaştı. Eğer Descartes, *düşünen her şey var olur* şeklinde bir kıyas önermesi sunmuş olsaydı; o zaman *düşünen her şey vardır* öncülünü de daha önceden bilmesi gerekirdi. Ancak Descartes, varolmaksızın düşünmenin olamayacağını kendisi deneyimleyerek öğrenmiştir (Altuner, 2011: 11). Başka bir şekilde ifade edecek olursak, “Her düşünen vardır”, “Ben düşünüyorum”, “O halde ben varım” önermesi bir çıkarımla elde edilmedi yani bu önerme çıkarımsal bir önerme değildir. Descartes, tümdengeli mi mantıkçıların kıyasından çok farklı bir şekilde kullanmıştır. Zaten Descartes’a göre, kıyaslar mantığı, yeni bir bilgi vermekten ziyade bilineni ortaya çıkarır. Ama tümden gelim, bazen sezgi olarak kendisini ortaya koyabilir. Şöyle ki, Descartes, “yalnızca sezgi ile elde edilen ilk önermeler, bazen tümdengelim yoluyla bilinirler. Fakat bir şeyin başka bir şeyden yalın olarak çıkarılışı, yine sezgi yoluyla olur” der (Descartes, 2014: 9). O halde diyebiliriz ki tümdengelim, tümevarıma göre daha güvenilir bir çıkarım olsa da ve bazen sezgi olarak anlaşılrsa da açık seçik bir ilke olan *cogito*, çıkarım üstü bir ilke olup sezgisel bir bilgi türüdür (Darıcı, 2014:

61).Sezgisel bir bilgi türü olarak ansızın fark edildiği içinde kesinliğinden asla şüphe edilmez.

Özetle şunları söyleyebiliriz. Daha öncede belirttiğimiz gibi Descartes’a göre, şüphe etmek ve düşünmek eş anlamlıdır. “*Düşündüğümde eminim, zira bundan şüphe etmek için yine düşünmek lazımdır. Demek ki şüpheyi şüphe dışına atacak tek gerçek, düşünmedir*” (Descartes, 2004). Bu bağlamda diyebiliriz ki “*Cogito Ergo Sum*” gerçeği, şüphenin zorunlu bir sonucudur. Şüphe etmek düşünmenin bir durumudur. Düşünürken düşünmenin varlığını apaçık yaşamaktayım der, Descartes. Yani Descartes, kuşkuyu sadece bir yöntem olarak kullanmış ve kendisini kuşkudan soyutlayarak bilgiye geçiş yapmıştır. Descartes’a göre, bilgiye kaynaklık eden şey zihindir. Zihin ya da düşünme olmadan varolduğumuzu anlayamayız.

Descartes, “ben”in kuşku götürmez bir kesinlikte olduğunu fark ederek işe başlar; ben, bende bir şeyin var olduğunu bilirim. Buradan hareketle felsefenin başka bir zemine, öznellik alanına geçmiş olduğunu söyleyebiliriz. Dolayısıyla *cogito* bir çıkarım olmaktan öte Descartes felsefesinin başlangıç noktasını, hiçbir şüpheyi yer vermeyecek açık ve seçik bir varlığın sezişidir. Bu yargı dolaysız bir şekilde kendinin bilincine varan, düşünen bir cevherin aktüel varlığı üzerine yapılan bir yargıdır. Yani doğrudan doğruya kendinin farkında olan düşünce, düşünen varlığın özüdür (Darıcı, 2014: 62). Descartes’a göre, düşünce, her şeyden önce gelir. Düşüncenin zorunlu sonucu olarak ortaya çıkacak bir diğer belirlenim ise varlıktır. “Düşünüyorum” demek zorunlu olarak benim varlığımı gerektirir. Descartes için bu, bütün felsefenin mutlak temelidir. Descartes’a göre, varlığın belirlenimi “ben”dedir ve asıl olan şey bu bağlantının kendisidir. Descartes’ın kesinliği, düşünce olarak varlık ve varlık olarak düşünce yani “ben”dir (Hegel, 1997: 138-139).Böylece Düşünceye “varlık” eklemek: “*Cogito Ergo Sum*” demek, Descartes’ta düşünce ve varlığın birbirine ayrılmaz bir şekilde bağlı olması demektir.

Descartes felsefesinde metafizik, felsefenin ilkelerini ispatlayan bir bilimdir. Descartes, metafiziğin temel konuları olan varlık, cevher, düşünce, ruh gibi kavramlardan yola çıkarak epistememesine ilk kesin bilgiyi kazandırmıştır. Bu da demek oluyor ki Descartes, ontolojik bir temelden hareketle epistememesini kurmuştur. Descartes’a göre ben, bütün özü ve doğası ile düşünmekten oluşan ve var olmak için

de hiçbir mekâna ihtiyacı olmayan, maddi hiçbir şeye bağılı olmayan bir varlıktır (Descartes, 2004: 36). Böylece Descartes ben'i, yerden, mekândan, bedenden, maddi olan her şeyden, fiziki alandan soyutlayarak onu, fizikötesi bir alana taşıyıp ona, ruhsal, tinsel, varoluşsal bir anlam yüklemiştir. Cogito ile kendi varlığını ortaya koyan ve bu varlığı, epistemolojisindeki açık seçik bilginin ilk ispatı olarak gören ve bu varlıktan hareketle daha sonrasında istediği diğer başka açık seçik bilgilere ulaşacağını ifade eden Descartes'ın metafizikten hareket ettiğini görmekteyiz. Buradan hareketle diyebiliriz ki Descartes'ta metafiziğin, epistemolojisine temel teşkil etmesinin nedeni, bize bilginin ilk ilkelerini, ilk nedenlerini ve kaynağını vermesidir.

3.METAFİZİĞİN FELSEFİ YÖRÜNGESİ: DESCARTES EPİSTEMOLOJİSİ

Descartes öncesi metafizik anlayışına baktığımızda her zaman fizik metafizikten önce gelmiştir. Metafizik, felsefenin son bölümünü oluşturmaktaydı. Ancak Descartes, bilgi ağacını oluştururken metafiziği, bu bilgi ağacının kökenine yerleştirerek felsefeye yeni bir yörünge kazandırmayı başarabilmiştir. Descartes ile birlikte artık felsefe, bilinenden bilinmeyene, dünyadan Tanrı'ya seyri yerine bilinmeyenden bilinene, Tanrı'dan dünyaya gibi bir seyir almaya başlamıştır. Descartes, mutlak bilgiye ulaşma yolunda metafiziğin sağlam bir temel oluşturacağını düşünüyordu. Bu temel, bilginin yani epistemolojinin metafizik üzerinde yükseleceği bir temeldi. Epistemolojinin sağlam olabilmesi için de metafiziğin sağlam olması gerekiyordu. Böylece Descartes, mutlaklık yolunda metafiziğinin merkezine Tanrı'yı koyarak kendisinden asla şüphe edilmeyecek mutlak bilgilere ulaşmıştır. Epistemik bir tavır ve ilk mutlak ilke olarak kendi varlığına ulaşan Descartes, kendi varlığından hareketle Tanrı'nın varlığına ulaşmış ve kendisi dâhil, fiziki dünyadaki her şeyin yaratıcı olarak Tanrı'yı ortaya koymasıyla epistemolojik yörüngesine metafiziksel bir dayanak sağlamıştır.

3.1.Epistemolojik Yörünge

Descartes'ın metafiziğe bir felsefi yörünge kazandırma fikri aslında aynı filozofun epistemolojisindeki ontolojik zemin kaymalarının önüne geçme çabasını içerir. Metafizik alan Tanrı ile doldurularak epistemoloji, akıl gerekçesinden kabul gerekçesine doğru evrilerek açıklık ve seçiklik fikri, özne üzerinden varolmanın temel koşulu haline dönüştürülmüştür. Düşünüyorum dolayısıyla şüphe duyduğumdan şüphe duymam, var olduğumu, var olmam Tanrıyı, Tanrı ise güveni, iyiyi, doğruyu ve açıklık düşüncemi beslemektedir. Modern epistemoloji, böylece katı bilimci bir eksenden daha rafine, esnek ve kabul edilebilir bir toplumsal koşullanmaya doğru sevk edilmiştir. Modern epistemoloji, Descartes sayesinde ontolojik bir zemin kaybına uğramadan metafiziğe de bir felsefi yörünge kazandırmıştır. Şöyle ki, skolâstik gelenekte eleştiriye kapalı ve otorite olarak kabul edilen görüşler, Descartes ile birlikte özne ön plana çıkartılarak eleştiriye açık hale getirilmiş ve bu epistemik hareket, metafiziksel bir bağlamda değerlendirilmiştir.

Descartes metafiziği, skolâstik felsefelerin aksine insan bilincinin merkeze alındığı, evrenin özne odaklı olarak kurulduğu, gerçekliğin bilim ve teoloji diye ikiye bölünüp aklın nihai ve tartışılmaz üstünlüğünün sağlandığı bununla birlikte dinin, bilim ile uzlaştırıldığı bir metafizik olarak değerlendirilebilir. Descartes, felsefi bir yörünge kazandırdığı metafiziği, ağaç metaforu üzerinden yeniden düzenler. Ağaç benzetmesi esasında felsefe için kullanılmıştır. Ona göre felsefe, kökleri metafizik, gövdesi fizik ve dalları da öteki bilimler (hekimlik, teknik, ahlak) olan bir ağaca benzetilebilir. Köklerden ve gövdeden geçmeden bir toplumsal ahlak kriterinin de zorluğuna değinen Descartes, “muvakkat ahlak”ı dört temel zemine oturtur. Bunlardan ilki: Tanrı, bizi çocukluğumuzdan beri içinde yetiştirmemizi emrettiği bir dine bağlı kılmıştır. Böylece bu ülkede var olan yasa ve adetlere boyun eğip, birlikte yaşayacağımız kimselerin en akıllıları tarafından uygulanan en ölçülü ve aşırılıktan en uzak görüşlere göre kendimizi idare etmekte (Descartes, 2004: 27). Böylece Descartes, toplumda var olan kuralların belirli ölçüde itaat edilebilir ve bunların günlük hayatımızı devam ettirebilmemizde bize fonksiyonel bir araç sağlayabileceğini düşünür. Descartes ikinci kuralda, işlerimizde elimizden geldiği kadar kararlı olmak ve en şüpheli görüşleri birkez kabul ettikten sonra bunları, en doğru görüşlermiş gibi takip etmekten söz eder (Descartes, 2004:28). Burada Descartes, kararsızlık üzerinden bir düşünce üretmekten çok, karar verdikten sonra kuşku uyuk edecek karar ve doğrulukta olmak gerektiğini vurgular. Descartes, üçüncü kuralda insanın kendi istek ve arzuları üzerinde bir kontrol gücüne sahip olması gerektiğini söyler. Aksi takdirde mutluluğa ulaşamayacağımızı dile getiren Descartes, sahip olduklarımız üzerinden yaşamımızı şekillendirmemiz gerektiğini söyler (Descartes, 2004: 29-30). Böylece Descartes, ahlak kriterlerini belirleyerek aslında mantık ve matematikle başlayıp sonrasında metafizik temellerini atacağı bilime dair epistemolojik kanıt için bir zemin etütü de yapmaktadır. Öyleki son ahlak kriteriyle muvaffak ahlakı bahtiyarlığa bağlayarak mutlu olmanın koşullarını toplumsal alana yaymaya çalışır. Sonuç olarak Descartes, insanların yaşamlarında üstlendikleri işleri gözlemledikten sonra, kendisi için en doğru yolun yaptığı işi sürdürmek olduğunu anladığını ifade eder. Yani aklını geliştirip, belirlemiş olduğu metodu izleyerek gücünün yettiği ölçüde hakikatin bilgisinin peşinden gitmek. Çünkü Descartes için onu en rahatlatan şey, ortaya koymuş olduğu metodla yeni bilgiler

keşfetmektir (Descartes, 2004: 30-31). Böylece Descartes için insanı en mutlu eden şey, sahip olduğu şeylerden yola çıkarak sevdiği işi yapmaktır ve hakikatin peşinden gidip her seferinde yeni bilgiler keşfetmektir.

Descartes’a göre, ilk üç ilke ya da kural, sadece kendimizi eğitmemize hizmet ediyordu. Çünkü Tanrı, hepimize doğru ile yanlış ayırt edebilmemiz için bir ışık vermiştir. Eğer zamanı geldiğinde başkalarının görüşlerini kendi akıl süzgecimizden geçirmek için karar vermiş olmasak görüşleri, izlemek için bir an bile tereddüt etmezdik. Descartes, “...edinmeye müktedir olduğum bütün bilgileri ve gücüm dahilinde bulunan bütün nimetleri bana kazandıracağından emin olduğum bir yol izlemeseydim arzularımı sınırlayam ve mutlu olmadım” der (Descartes, 2004: 31). Buradan hareketle diyebiliriz ki Descartes’a göre, Tanrı’nın bize vermiş olduğu ışıkla birlikte bizde, doğruyu yanlıştan ayırabilecek bir yeti vardır. Bu durumda Descartes’ın metafizik temelden hareketle epistemolojisini kurmak istediği anlaşılmaktadır.

Descartes, hakikatin bilgisine ancak iyi bir yöntemle erişebileceğimizden söz eder. Hakikate ya da gerçekliğe, açık seçik bir yöntem olmadan uzanamayacağımıza göre, temel bazı ilkeleri belirlemek gerekmektedir. Öncelikle doğruluğunu apaçık olarak bilmediğim hiçbir şeyi doğru olarak kabul etmemek. İkinci olarak incelediğim güçlükleri daha iyi çözümlemek için her birini mümkün olduğu ve gerektiği kadar bölümlere ayırmak. Üçüncü olarak, en basit ve anlaşılması en kolay şeylerden başlayarak tıpkı bir merdivenden basamak basamak çıkar gibi, en bileşik şeylerin bilgisine yavaş yavaş yükselmek için düşüncelerimi bir sıraya göre yürütmek. Son olarak ise hiçbir şeyi atlamadığımdan emin olmak için, her yanda eksiksiz sayımlar ve genel kontroller yapmak (Descartes, 2004: 23). Descartes, bu dört ilkeyi düzgün bir şekilde kullandığımız takdirde kesin ve apaçık bilgilere ulaşabileceğimizden söz eder.

Felsefe geleneğini metafizik, ahlak ve epistemoloji üzerinden altüst eden Descartes, düşünsel parametrelere yeni katmanlar kazandırarak skolastik olandan büyük kopuşu tetiklemiştir. Bu kopuş, zorunlu ve gereklidir; çünkü metafiziğin olanca ağırlığıyla orada durmakta olan ontolojik kapasitesi, dogmatik ve tinsel argümanlara kurban edilmektedir. Oysa metafizik, bilgi ağacının köklerini teolojik

düzeyde besleyerek epistemolojiye dair netliği ve kararlılığı arttıran temel unsurdur. Fakat iş burada bitmemekte metafizik, septik kalıntılardan açık ve seçik bir şüphe yöntemiyle temizlenmedikçe hakikat yolundaki mücadele başarılı olamayacaktır. Septiklerin tersine hiç kimsenin şüphe edemeyeceği kesinlikte ve açıklıkta bir bilgi peşinde olan Descartes, septiklerin yapabildiğinden daha iyi bir şey yapacağını, şüpheyi son sınırına kadar götürerek mutlak bir biçimde temellenmiş ve sağlam bir şeyle ortaya çıkacağını ifade eder (Bryan, 2001: 73). Descartes, septiklerin yapabildiğinden daha iyisini yapacam derken, şüpheyi septikler gibi amaç olarak değil, araç olarak kullanıp septiklerin reddettiği mutlak bilgi yoktur anlayışına karşı mutlak bilginin varlığını ortaya çıkaracaktı. Böylece metafizikte giriştiği ontolojik ayıklamayı şüphe üzerinden epistemolojik ayıklamaya doğru kaydıran Descartes, sağlam bir binanın ancak topraktaki zararlı ve gevşek unsurların ayıklanması ile kurulabileceğinden kuşku duymamaktadır. Descartes bu konuda şunları söylemektedir:

“Eğer ilimlerde sağlam ve sabit bir şey kurmak istiyorsam hayatımda bir defa, evvelce edindiğim kanaatleri yanlış diye terk ederek, her şeye yeni baştan, temelinden başlamalıyım. Bunun için hepsinin yanlış olduğunu göstermeğe lüzum yoktur. Yalnız içlerinden birinin şüpheyi mucib olması, diğerlerinin hepsini yanlış diye reddetmem için kâfidir. Şu halde evvela -kendilerinden şüphe edilen şeylerden- başlamak gerekir” (Descartes, 2013: 21-23).

Tez boyunca tartışageldiğimiz Descartes epistemolojisinde yeralan metafizik unsurların birden çok bağlamı olduğundan kuşku yok. İlk metafizik problem olarak Tanrı’yı ele alan zihnin varlığının ilk ve kesin bilgi olduğunu “Düşünüyorum o halde varım” sözüyle kayıt altına alan Descartes, kendi beninden hareketle Tanrıya doğru akar. Tanrının varlığını ispatlama fikri, hem kendisini mutlak bir solipsist olmaktan kurtarıp hem de sonrasında kuracağı epistemolojiye sağlam bir ontolojik dayanak sağlamıştır. Apriori ve aposteriori kanıtlarla Tanrı’yı düşünceye yerleşik halde tutan filozofumuz, aynı Tanrının aldattıcı olamayacağı düşüncesini de metafizik çerçeveye oturtur. Madem iyi bir yaratıcı fikrinde mutabık kaldık o halde artık dış dünyaya geçebiliriz. Dış dünya vardır ve üstün bir gücün eliyle oluşmuştur. Üçüncü ve en önemli metafizik problem olarak insanı ele alan Descartes, ruh ve beden ikilemini tartışmaya açarak ikisi arasında kesin ve mutlak bir ayrılık olduğu fikrindedir. Bu

positivist ayırım, sonraki dönemlerde tartışmalı bir şekilde sürdürülecek olan doğa ve insan bilimleri ayırımına kadar uzanacaktır.

Felsefeye cogito'dan hareketle yeni bir başlangıç yapma azminde bir filozof olarak Descartes, epistemolojisi başta olmak üzere çoğu şeye metafizik bir temel bulma kararlılığında olmuştur. Bilim ile din arasında süregelen karşıtlıkları ya da ayrılmaz bütünleştirme çabalarını epistemolojik bir temele oturtmak için metafiziği temel sermaye olarak değerlendiren Descartes, modern dünya dediğimiz bilimsel, rasyonel ve pozitif bir sosyal bilim inşasının akli çerçevesini belirlemiş olmaktadır. Descartes, bir epistemoloji kurulacaksa Tanrı'dan bağımsız bir metafiziğin ya da ahlaktan ayrı bir bilimsel çabanın ya da yaratımın sonuçlarının insanlık için hiçbir faydasının olmayacağını dile getirir. Böylece Descartes'tan sonraki felsefi anlayışlar, Descartesçı ya da Descartes karşıtı olarak konumlandırılmıştır.

Descartes, çağının kültürünü bir bütün olarak düşünme ve kavramsallaştırma çabasında olan biri, yani bir filozof olarak yeni bilimin ve yeni doğa tasarımı ile kültürün başta din olmak üzere diğer boyutları arasındaki ilişkiyi yeniden düşünmekte ve kabul edilebilir akılsal ve bütünsel bir çerçeve oluşturmak istemektedir. Öyle ki Hegel, Descartes için uzun ve tehlikeli bir yolculuktan sonra varılan bir ada gibi söz ederken modern çağın kültürüne dair ipuçlarını da ele vermektedir. Hegel'e göre artık evimizdeyiz ve fırtınalı bir denizde uzun bir yolculuktan sonra bir denizcinin yapması gerektiği gibi, görünen sahili selamlamalıyız. Ona göre, Descartes ile modern çağların kültürü, modern felsefe düşüncesi bugüne bizi getiren uzun ve dolambaçlı bir yolculuktan sonra gerçekten kendini göstermeye başlar (Bumin, 2010: 8-9). Hegel'in modernlik lehine kurduğu bu cümlelere karşın günümüzde postmodernizmle birlikte yapıbozuma uğrayan bir modernlik düşüncesinden bahsedebiliriz. Tam da bu yapıbozum çabalarının kendisinden esinlendiği bir başka filozof, Heidegger, modernlik eleştirisini Descartes üzerinde odaklaştırır: Descartes, her cephede özne-nesne ayırımının, varlığı unutmamanın, doğa üzerindeki teknik tahakkümün modern çağlardaki ustası olarak anılmaktadır.

Bir tür tarih felsefesi içinden konuşan bu ikiliye bakıldığında; Descartes Hegel'e göre gelişen, ilerleyen Heidegger'e göre ise gerileyen, ivme kaybeden bir uğraktır.Modern dünya ilerlemenin ürünüdür, tarihin sonucu, hatta sonudur.Hegel, felsefe tarihini bu sondan itibaren okur.Heidegger için bir çöküntünün, daha Platon'da başlamış olan bu metafizik yapma suçunun Modern çağlardaki doruğu, yine Descartes'tır.Hegel için teknik uygarlık, hukuk devleti ve akılsallığın önceliği anlamına gelen modernlik, Heidegger için artık totaliter deneyimler, doğanın ve insanın teknik sömürüsü ve varlığın unutulması anlamına gelmektedir (Bumin, 2010: 9).Ancak her ikisi için de bir 17.yüzyıl filozofu olarak Descartes, bu çağın ilk gerçek ürünüdür.

Descartes, 17.yüzyıl felsefesine damgasını vurmuş olan bir filozoftur.Hatta bütün bu yüzyıl kartezyen olarak nitelendirilir.Yani o dönemde herkes ya Descartesçi ya da Descartes'a karşı durmuştur.Descartes'ın tek amacı "açık seçik" idelerden hareketle felsefi sistemini kurmaktır.Ancak bu dönemde Descartes'ın özellikle "açık seçik" idelere ulaşmak için ortaya attığı yöntemi, ulaştığı ilk "açık seçik" bilginin temelinde yatan metafiziği ve bu temelden hareketle açıkladığı fiziki dünyası daha çok tartışmalara konu olmuştur.Bu tartışmaların en önemlilerinden biri Descartes'ın metafiziğinin önemli bir alanını oluşturan teolojisi ve fiziği arasındaki ilişki çerçevesinde epistemolojisinin metafizik temelleridir. Descartes'ı yorumlayanlardan bazıları, Descartes'ın teolojisinin, fiziğine hizmet eden bir teoloji olduğunu ifade ederler. Ancak ortaçağ'a baktığımızda fizik, teolojiye hizmet etmekteydi. Bu görüşü, Descartes'ın Tanrıtanımaz olduğunu ve felsefi sisteminde Tanrı'nın aldığı yerin, Pascal'ın ifade ettiği gibi,"dünyayı varlığa getirmek için ilk darbeyi vurmaktan başka bir anlamı yoktur" şeklinde geliştirenler çoktur. Burada diyebiliriz ki evet Descartes, fiziki dünyaya açılmak için Tanrı'nın varlığına dayanmıştır. Ancak bunu inanan bir düşünür olarak yapmıştır. Yani Descartes, Tanrı'nın varlığını kendi felsefi sistemine araç olsun diye değil, kendi felsefi sistemine sağlam bir temel olsun diye ortaya koymuştur. Yine Descartes'ın fiziğine, metafizik bir temel oluşturmak için Tanrı'ya ihtiyacı olduğunu düşünenler de olmuştur.

17. yüzyıl filozoflarından olan Descartes'ın dine karşı tutumunu, hayatı, yazışmaları ve eserleri bize apaçık göstermektedir. Descartes, Tanrı'nın varlığına

inanan biridir ve Tanrı'yı var olan her şeyin yaratıcısı olarak görmektedir. Descartes'ın İsveç kraliçesi ve Protestanlara yazışmalarında dogmalar konusunu savunması yine İsveç kraliçesinin Descartes'ın etkisi ile katolikliği benimsediğini ifade etmesi aynı zamanda Copleston'un "Descartes'ın kendi felsefi düşüncelerini Katolik inanın gerekleriyle uyum içine getirmeye çalıştığını"(Copleston, 2010: 14) söylediklerimizi olumlamaktadır. Yine Descartes'a göre Tanrı, insanı özünde yayılım olan bir makina olarak dünyaya yerleştirmiştir. Özü düşünce olan insan, ereksellikten ve niyetten arınmış bu dünyayı ve bir mekanizma olan kendi bedenini, düşünen ruh olarak yönetecektir. Buradan hareketle Descartes'a göre bilim demek, Hristiyanlığın "hayır" ilkesine uymak ve Tanrı'ya hizmet etmek demektir. Descartes, dine bağlı olanlar ya da din karşıtlarıyla ters düşmemek için bilimin sonuçlarını yayınlamaktan kaygı duyarken, Kardinal, dine bu kadar yararlı olan düşünceleri çok geniş kitlelere duyurmanın bir görev olduğunu ifade etmiştir. Mekanist bir doğa anlayışına sahip, felsefe tarihinde Descartes ile yazışmalarıyla tanınan Fransız matematikçi Mersenne ise, bilim ile teolojinin uyumunu ifade ederken "eğer pratik olmasaydı bilimler yararlılıktan yoksun kalırlardı. Tanrı da, kendisinin yaratmış olduğu şeyleri taklit etmemizi ister çünkü her bilim, bir Tanrı verisidir. Bilim bize, yalnızca aklımızı geliştirmek ya da kendimizi memnun etmek için verilmedi diğer insanlara da faydalı olmamız için verildi" der. Dünyayı bir fizik problemi olarak düşünen Mersenne, fenomenlerin kesin düzeninin bilimiyle uğraşmanın daha erdemli bir edim olacağına inanır. Mersenne, mekanist bir doğa tasarımı ile Tanrı'nın büyük bir uyum içinde olması 17. yüzyılda Lenoble örneğinde olduğunu düşünür. 17. yüzyıldan önce doğadan her türlü niyet ve erekselliği dışlayan doğa tasarımları, Tanrı'ya da yer vermezlerdi, sadece doğaya ereksel bir yapı yükleyenler Tanrı'dan söz etmişlerdir. Ancak bu yeni mekanist doğa anlayışında Tanrı kavramına önemli bir yer verilmekle birlikte dini otoriteler de bu görüşleri destekleyebilmektedir. Lenoble'a göre, bu durumu açıklayan ve bu durumun oluşmasını sağlayan öğeler, Descartes'ın söyleminde yer almaktadır. Önceden bir düşünürün, Tanrı'yı inkâr ettiği ya da dindar olduğu onun, doğa anlayışına göre açıklanırken Descartes, doğanın bir mekanizma olmasının ruhla bir ilgisi olmadığını dile getirmiştir. Descartes, ruh ve maddeyi birbirine indirgenemez iki varlık türü olarak nitelendiren metafiziğiyle doğanın hiçbir ereksellik barındırmayan yasalarının, ruha kendi erdemleri ve Tanrı konusunda

hiçbir şey öğretemeyeceğini ifade eder. Bu durum kilise için, madde konusunda bambaşka bir yapıdan ve yasalardan söz eden Galilei ile ruhun ölümsüzlüğü ve kader konusunda onunla uyum içinde olmayan İsa'nın söylemleri arasında bir tezatlığın bulunmadığı, ikisinin de bambaşka şeylerden söz ettiği anlamına gelmektedir. Maddenin mekanik yapısı ve yasalarından ruhla ilgili sonuçlar çıkarılmasını ve bu yasaların hem ahlaka hem de politikaya taşınmasını Descartes'ın son derece zararlı ve sansür edilmeye uygun bulduğunu söyleyecektir(Bumin, 2010). Yani Descartes'ın esnek bir şekilde kurmak istediği epistemolojik yörüngesine metafiziksel bir temel yerleştirmesi onu, birçok kesim tarafından, farklı alanlarda eleştirilere maruz bırakmıştır.

Descartes'ı olumlu ya da olumsuz eleştirenlerin düşünce sistemlerinde yeni ufukların açıldığını söyleyebiliriz. Descartes'ın özellikle ruh ve beden üzerinde yaptığı ayrımı, kuşkuculuğu, cogito'su ya da yöntemi birçok kesim tarafından eleştirilere maruz kalırken, Descartes'ı olumlayanlar da söz konusudur. Daha önce Descartes'ın kuşkuluğuna, yöntemine ve cogito'suna değindiğimiz için burada eleştirilere geçmeden önce biraz Descartes'ın ruh ve beden arasında nasıl bir ayrım yaptığına değinmek yerinde olacaktır. Descartes'a göre, düşünen varlık, bütün özü ve doğası ile düşünmekten oluşan var olmak için hiçbir mekâna ve maddi hiçbir şeye ihtiyacı olmayan bir ruh, bir akıl ya da zihindir. Ruh, bedenden tamamen farklıdır, var olmadığı halde bile ne ise o olmaktan asla geri kalmaz (Descartes, 2004: 36). Descartes'a göre, düşünce ile kendi varlığımızın yani zihnimizin bilincine, bedenimizden önce ulaştık ve dolayısıyla zihin ile beden arasında bir farkın olduğunu da bu noktada söyleyebiliriz. Descartes için insan, önce ruhunun bilincine varır ve düşündüğü için var olduğunun farkına varan kişi, bunun sadece ruh ile yani zihinle olduğunu da bilir. Çünkü maddî olan şeylerin varlığına inanmadan önce, kendi varlığının bilincinde olan kimse için, ruhun bedenden yani cisimden ayrı olduğu ve onsuz yaşayabileceği açıktır. Çünkü Descartes açısından zihnimizden, benliğimizden daha kolay bilebileceğimiz hiçbir kavram, hiçbir bilinç durumu bulunmamaktadır.Descartes'a göre ruh ile beden birleşik bile olsa, işlevsel olarak ruh, bedenden farklıdır. Bu ikisinin birlikte olması, onların birlikte var olabileceği anlamına gelmez. Descartes, zihinle bedeni birbirine karşı iki töz olarak nitelendirmektedir. Çünkü ona göre,ruh ve beden sadece yapı olarak değil, nicelik

olarak da karşıttır. Beden yalnızca cisimsel sıfatları, bölünebilirliği kendinde taşıırken, ruh düşünsel olanları kendi içinde barındırmaktadır (Altuner, 2013: 58-59). Ruh, cisimsiz ve yer kaplamazken, beden ise maddi ve yer kaplayan bir özelliğe sahiptir. Beden olmadan var olmayı sürdürebilirken, ruh olmadan varlığımızı devam ettiremeyiz. Descartes'a göre ruh, sadece insanlarda vardır. Çünkü ruh demek, akıl demek, zihin demek, düşünme demektir. Oysa hayvanlarda düşünme yetisi yoktur. Descartes'ın ruhu, sadece insanlara ait bir özellik olarak nitelendirmesi, hayvanların hatta bedeninin bile bir makine olarak algılanmasına neden olmuştur. Ancak yine de Descartes'a göre, ruh ve beden ayrı olsa da etkileşim içindedirler. Eğer bu etkileşim olmasaydı ruh, bedeninin duygulanımlarından haberdar olamayacaktı. Descartes'ın bu açıklamaları ruh ve beden noktasına tartışmalara neden olmuştur. Descartes ise bu tartışmaları, *kozalaksı bez* kavramıyla açıklamaya çalışmıştır. Descartes'a göre kozalaklı bez, ruhun bedendeki merkezidir ve ruh, kendi işlevlerini beden üzerinde gerçekleştirebilmek için doğrudan bu bezi kullanır. Ruhta meydana gelen değişimler, bu bezin hareketlerine etkide bulunarak, bedende değişikliğe neden olabilir.

Ruh ve beden problemi aslında ruh ve bedeninin nasıl bir etkileşim içerisinde olduğunun sorgulanmasıdır. Descartes'ın, ruh ve beden ile ilgili yaptığı açıklamalar özellikle Spinoza, Leibniz, Gassendi, Malebranche gibi düşünürler tarafından tartışmaya açılmıştır. Spinoza panteist bir filozoftur. Yani ona göre, Tanrı ve evren özdeşdir. Spinoza'nın sisteminde katı bir determinizm hakimdir ve bunun sonucu olarak da özgürlükten söz edilemez. İnsan sadece özgür olduğunu zanneder, istenç, özgürlük irade gibi kavramlar yapay belirlenimlerdir. Böylece Descartes'ta var olan ruh ve beden ayrımı Spinoza'da teke indirilir. Ancak Spinoza yöntem noktasında Descartes'tan etkilenmiştir. Descartes'ın dış dünyanın bilgisine ulaşmak için ihtiyaç duyduğu ve bizi aldatmaz dediği Tanrı'yı, Spinoza da sisteminin merkezine yerleştirmiştir. Tanrı, onun sisteminin hem çıkış hem de varış noktasıdır. Ona göre, Tanrı var olan her şeyi kendi özünden ve bir düzene göre türetmiştir yani bütün varlıkların kökleri ve ideleri Tanrı'dadır. Böylece Tanrı'nın varlığının bilinmesi, ontolojik olarak bütün varlıkların bilinmesi anlamına gelmektedir. Spinoza'ya göre, uzayda geometrik sistemler ne anlama geliyorsa ya da neyi ifade ediyorsa tek tek nesnelerde de Tanrı, onu ifade etmektedir. Bu bağlamda geometrik şekillerin

uzaydan matematiksel bir zorunlulukla çıkması gibi nesneler de Tanrı'dan böyle bir zorunlulukla çıkar. Bu durum da Spinoza'nın tam bir panteist olduğunu ve evrende sıkı bir zorunluluğun olduğunu gösterir. Ona göre, Descartes'ın ruh ve beden konusunda tıkanıdığı nokta, tözleri teke indirmekle çözülecektir. Spinoza'ya göre bu tek töz Tanrı'dır. Töz, kendinde var olan ve kendiyle kavranılan şeydir. Böylece spinoza için Tanrı ve doğanın aynı anlama geldiğini söyleyebiliriz. Bu anlayış ise Tanrı'nın yaratıcı ve canlı bir varlık olmasının aksine, matematik bir sebep olduğunu ve evrenin de bu sebebin bir sonucu olarak düşünmesi gerektiğini gösterir. Aynı zamanda Spinoza'nın evrende zorunluluğun olduğunu söylemesi doğanın mekanist bir tarzda işlediğini de gösterir. Bu sıkı zorunluluk içinde rastlantıya yer olmamakla birlikte insanın özgürlüğü de söz konusu değildir (Durmaz, 2015). Spinoza'ya göre, Descartes, üzerine birçok büyük doğrunun matematik düzeni ve kesinliğiyle kurulabileceği sağlam felsefi temeller ortaya çıkarmış ama yine de Descartes'ın akıldan ayrı bir özgür irade yeteneğinin varlığını savunması kabul edilir bir şey değildir. Çünkü ona göre, evrende katı bir determinizm hakimdir. Spinoza'ya göre, Descartes, kendi koyduğu ilkeleri mantıksal sonuçlara ulaştıramamıştır. Nedeni ise, Descartes'ın, teolojik politikadan etkilenmiş olması kilise öğretisinden fazla uzaklaşmayı göze alamamasıdır. Descartes'ın, özellikle Tanrı, özgürlük ve ölümsüzlük konularını geleneksel Hristiyan inancına uydurmak için kendi sisteminden ödünler vermiş olduğunu söyler Spinoza. Örneğin, "töz"ü yalnızca Tanrı'nın töz olabileceğini ima edecek şekilde açıklamış ama bu sonucu açık bir şekilde çıkarmaktan çekinmiştir. Aynı zamanda sisteminde, özgür iradeye ve ölümsüzlüğe yer açabilmek için insan zihnini tutarsız bir şekilde açıklamış, onu, doğal nedensellikten bağımsız tutmuştur (Jolley, 1997: 267). Spinoza'nın son söyledikleri bizim tezimizin temel konusunu olumlamaktadır. Şöyle ki Descartes'ın sistemini teolojik politikadan etkilenecek ortaya koymaya çalışması, kilise öğretisinden fazla uzaklaşmaması bu bağlamda Tanrı'yı töz olarak kabul edip tüm sisteminin merkezine oturtması metafiziksel bir yapının varlığını akla getirmektedir. Spinoza'nın Tanrı'yı evren ya da doğa ile bir tutması, Tanrı'nın yaratıcı olmaması, doğada var olan katı bir zorunluluktan söz etmesi ve bu nedenle insanın özgür olamayacağını söylemesi, onun sisteminin mekanist yapısını ortaya koymaktadır. Oysa Descartes, kendi felsefi sistemine Tanrı'yı temel dayanak olarak yerleştirirken

bunu, mekaniksel değil, metafiziksel bir bağlamda yapmıştır. Şöyle ki Descartes, kuşku ile kendi ben'ine ulaştıktan sonra fiziki dünyanın bilgisine ulaşmak için Tanrı'nın varlığına ihtiyaç duymuş ve Tanrı'nın var olduğunu ortaya koyarken onun, var olan her şeyin ve kendi ben'inin bile yaratıcısı olduğunu ifade etmiştir. Aynı zamanda Descartes için, insanda Tanrı'nın bize vermiş olduğu bir özgür irade vardır. Buna bağlı olarak da insanın seçimlerinde özgür olduğunu ifade eder. Sonuç olarak Descartes, kendi felsefi sistemini yani epistemolojisini kurarken bunu, her şeyin yaratıcısı olan Tanrı ekseninde buna bağlı olarak da metafiziksel bir temelle yapmıştır.

Descartes'ın, dualist töz anlayışına karşılık Leibniz, evrende sonsuz sayıda tözün olduğunu söyler. Ona göre, bu tözler monad'lardır. Monadla, sayıca sonsuz teklikten ibarettir. Sayıca sonsuz olan bu monadların her biri, bölünemez bir birliktir. Ancak monadlar, kendi içlerinde kapalı oldukları için birbirlerini etkileyemezler. Leibniz, burada Descartes'ta ruh ve bedenin birbirini etkilediği anlayışına karşı çıkmaktadır. Leibniz'e göre, her monad, kendine göre, evrenin bütününe kendisinde taşır. Her monad, evrenin bir aynasıdır. Bu yüzden monad ile evren arasında bir bağlantı vardır. Her monadın özünde diğer monadların her biri temsil edilmektedir. Yani özü bakımından her monad, çokluk içinde bir birliği ifade eder. Çokluğun birlik haline gelmesini sağlayan şey ise tasarımdır. Monadları tasarımıyan kuvvettir ve tasarımlarının konusu ise evrendir. Monadlar, aralarında sadece tasarımlarının açık ve seçik olması bakımından sıralanırlar. Bu sıralama, tasarımları açık seçik olmayan,ve tasarımları açık ve seçik olan monadlara göre belirlenir. Monadların sıralamasında en aşağıda karışık tasarımlı ve pasif olan madde yer alır, en yukarıda ise Tanrı vardır. En yüksek monadın, bütün tasarımları tam bir açık ve seçikliktedir. Bu bağlamda Tanrı, mutlak etkinliğin kendisidir. En yüksek monad, bir tanedir, o da Tanrı'dır ve karışık tasarımlar sonsuz dereceler olduğundan, Tanrı'nın altında sıralanan monadların sayısı da sonsuzdur. Leibniz'e göre, monad, etkin kuvvetten başka bir şey değildir. Maddenin özünü oluşturan şey kuvvettir, ama bu kuvvet, maddi değildir. Bu yüzden, yer kaplama monadın öz niteliği olamaz sadece onun etkinliğinin bir sonucu olabilir. Monad etkin bir kuvvettir ve yer kaplaması da bu kuvvetin kendisini göstermesinin bir biçimidir. Leibniz, Descartes'ın yer kaplama anlayışına karşı çıkarak, yer kaplamanın maddenin özü olamayacağını, maddede

daha üst düzey bir şeyin bulunması gerektiğini, yer kaplamadan bağımsız olan bu şeyin de cevher olabileceğini söyler. Bu bağlamda Leibniz, yeni bilimsel anlayıştan uzaklaşmadan eski felsefenin töz anlayışına bağlı kalmıştır. Yine Leibnize'e göre, Descartes'ın yer kaplamayı maddenin özüne yerleştirmesi onun açıklamalarının matematiğe dayanmış olmasındandır (Dölek, 2010: 217-218). Yine Leibniz, Descartes'ın yöntem kurallarının boş şeyler olduğunu söyler. Ona göre, bunlar bir eczanın reçetesine benziyor. İhtiyacın olanı al, yapman gerekeni yap ve istediğini elde et. Descartes, açık seçik kavrana her şey doğrudur der ama açık seçikliğin kriteri ortaya konmadıkça bunun bir yararı yoktur. Leibniz, Descartes'ın bu noktada uygun kriterler bulmadığını söyler. Aynı zamanda Leibniz, Descartes'ın doğal teoloji girişimine karşı duyduğu sempatiye dikkat çeker. Leibniz, onun Tanrı'nın varlığını ve ruhun ölümsüzlüğünü kanıtlamaya çalışmasını bütünüyle benimser. Ama Descartes'ın öne sürdüğü kanıtların bütünüyle kusurlu ya da tamamlanmamış olduğunu ifade eder. Leibniz, doğuştan gelen fikirler gibi Kartezyen öğretileri ve zihnin her zaman düşündüğü tezini yaratıcı bir şekilde yorumlamaya çalışmıştır (Jolley, 1997: 268-269). Buradan hareketle diyebiliriz ki Leibniz, Descartes'ı özellikle yer kaplamayı maddenin özüne yerleştirmesi, maddi olanı töz olarak görmesi bakımından eleştirir. Ancak Leibniz de Descartes'ın Teolojik bir girişimle hareket ettiğini bu bağlamda Tanrı'nın varlığını ve ruhun ölümsüzlüğünü kanıtlama çabasını içerisinde olduğunu düşünür. Ancak Leibniz'in de dediği gibi Descartes'ın doğuştan ideleri, Tanrı'yı, ruh ve bedeni cevher olarak nitelendirmesi, ruhun ölümsüz olduğunu söylemesi onun, metafiziksel bağlantılarını ortaya koymaktadır.

Gassendi, Descartes'ı en çok eleştirenlerden biridir. Descartes'ın yöntemsel kuşkuculuğuna karşı çıkar. Ona göre, nesnel gerçekliğin varlığından kuşkuya düşmek olası değildir. Ama özellikle Descartes'ın Tanrı anlayışına karşı çıkar. Çünkü ona göre, duyulur dünyada Tanrı, kavranamaz (Derinöz, 2016: 75). Gassendi, Descartes'ı şöyle eleştirmektedir:

"Sonsuz bir Tanrı idesinde sonlu bir şeyin idesinden daha çok nesnel gerçeklik olduğunu söylüyorsunuz. Ama bir kere, insan zihni sonsuzluğu tasarlayacak yetenekte olmadığı için, sonsuz bir şeyi temsil eden ideyi de ne edinebilir ne tasarlayabilir. Dolayısıyla, bir şeyin sonsuz olduğunu söyleyen kişi, hiç anlamadığı bir şeye yine anlamını bilmediği bir ad veriyor demektir." (Gassendi, 2007: 108).

Descartes'a göre, nasıl ki bir üçgen idesi kurmak için, üç doğrudan oluşmuş bir şekil tasarlamak yeterliyse, her türlü sonsuz hakkında da ide kurmak için onun, sınırsız olduğunu tasarlamak yeterli olacaktır. Descartes'ta Tanrı'nın var olduğunu bizim zihnimizde var olan yetkinlik sonsuzluk, sınırsızlık gibi idelerden yola çıkarak kanıtlamıştır. Biz sonlu töz olduğumuz için sonsuz fikrini bizim zihnimize yine kendisi gibi sonsuz bir varlık yerleştirmiş olmalıdır der Descartes. Burada Gassendi için sonsuz töz fikrine sahip olduğumuzu düşünmek yanıltıcıdır. Çünkü sonsuz töz, insanların zihninde ancak bir ad olarak ve onların anladıkları tarzda vardır. Dolayısıyla böyle bir idenin sonsuz tözden türemesi şart değildir. İnsan zihninin kavradığı yetkinlikler birbirine eklenerek genişletilmiş olabilir. Sonuç olarak, sonsuz sıfatı zorunlu olarak Tanrı'ya verilen ya da sadece Tanrı'ya layık bir sıfat değildir. Gassendi, sonsuz idesinin zihnimizde bulunduğunu bir an için kabul etsek bile bu zihnin kavrayabildiği yetkinliklerin yani başka ide ve kavramların birbirlerine eklenerek genişletilmiş olabileceğini ifade eder (Gassendi, 2007: 111). Bu bağlamda Gassendi'nin Descartes'ta var olan Tanrı anlayışına, oldukça ampirist bir tarzda yaklaştığını görmekteyiz. Oysa Descartes epistemolojisinin her alanını Tanrı ile doldurarak bütün sistemini, bu temelden hareketle kurmaya çalışmıştır. Descartes metafiziksel bir kaynak ile epistemolojisini kurarken bunu inanan bir düşünür olarak yapmış ve Tanrı'yı algılanan bir ide olarak değil, kendi algılamasının nedeni olan bir cevher olarak görmüştür.

Kartezyen düşünürler arasında yer alan bir düşünür olan Malebranche, Descartes'tan felsefî anlamda oldukça etkilenen bir filozoftur. Kartezyenlerin önemli bir özelliği, Descartes felsefesini vesilecilik (occasionalizm-aranedencilik) yönünde geliştirmeleridir. Descartes'ın açık bıraktığı beden ve ruh sorunu arasındaki etkileşimi, onun takipçilerinin, başlıca konusu olmuştur. Malebranche'a göre, beden ile ruh arasında var olan etkileşim sorunu ancak Tanrı'nın yardımı ile açıklanabilir. Tanrı, iradelerimizden her biri vesilesiyle, ruhun doğrudan bedene veremediği hareketi ona, veriyor ve cisimsel her duyum vesilesiyle, ruhta buna karşılık olan algıyı belirliyor. Bu bağlamda iradelerimiz, hareketlerimizin yalnızca vesile nedenleridir; duyuların objeleri algılarımız vesile nedenleri iken, Tanrı ise hakiki nedenidir (Weber, 1998: 224). Böylece occasionalizme göre, bir beden başka bir beden üzerindeki etkisi sonucunda meydana gelen değişimler, bir beden zihin

üzerinde çeşitli hisler oluşturmaları sonucunda ortaya çıkan değişimler ya da bir zihnin beden üzerinde istemli durumlar meydana getirmesi sonucunda ortaya çıkan değişimler; doğrudan Tanrı'nın eseridir. Böylece tüm hareketler aslında Tanrı'nın kendi eylemini gerçekleştirmesi için bir vesiledir (Garber, 2001: 203). Aynı zamanda Malebranche, felsefi uslamlamayla teolojik güdülerin birleşimini "Tanrı'da görme" öğretisi ile açıklamıştır. Malebranche'nin bu öğretisi, felsefi açıdan Descartes'ın fikirler kuramında ve bütün zihin kuramında bulduğu zayıflıkları gidermek için ortaya koyduğu bir çözümdür. Malebranche, Descartes'a karşı düşüncenin dolaysız nesnelerinin zihinsel ya da fiziksel olmayıp, aslında Tanrı'da bulunan soyut varlıklar olduğu noktasında ısrar eder. Malebranche, zihnin yalnız düşünmede değil duyu algısında da Tanrı'daki soyut varlıklarla doğrudan doğruya ilişkili olduğunu savunmak ister. Tanrı'da görme öğretisi de en az vesilecilik kadar teolojik kaygılardan güdülenmiştir. Aslında bu öğreti, metafizik vesilecilik öğretisinin, epistemolojik zemini olarak görülebilir. Vesileciliğe göre, insan kendi başına nedensel olarak güçsüzdür; Tanrı'da görme öğretisine göre de, insan zihni, Tanrı'nın fikirlerinin ışığıyla aydınlanmadıkça bilişsel olarak güçsüzdür, denebilir (Jolley, 1997: 260-262). Bu bağlamdan hareketle diyebiliriz ki vesilecilik eğilimi, Descartes'ın metafiziğinin Tanrı merkezli bir yöne kaydırılmasıydı. Yani Descartes'ın ruh beden sorunsalının çıkış noktası olarak görülen vesilecilik, tözler arasında ancak Tanrı'nın yardımı ile etkileşim kurulabileceğini ifade eden bir öğretidir. Zaten Descartes'ın tüm eserlerine baktığınızda Tanrı'yı tüm sisteminin hem varış hem de çıkış noktası olarak göstermektedir. Böylece Descartes, teolojik bir ifade ile var olan her şeyin yaratıcı olarak Tanrı'yı göstermektedir. Ancak Descartes'ın sistemini açıklarken içinde bulunduğu tehlikeli dönemden dolayı ortaya attığı iddiaları tam olarak açıklayamaması, sisteminin birçok kişi tarafından eleştirilmesine neden olmuştur.

Sonuç olarak Descartes'ın, kendi döneminde yapmak istediği tekbir amacı vardı, kendi felsefi sistemini sağlam temellere oturtup kesinliğinden asla şüphe etmeyeceği bir bilgiye ulaşmaktı. Bunun için de tıpkı Arşiment gibi sabit bir noktanın peşindeydi. Uzun ve dolambaçlı bir süreçten sonra Descartes, bilimine temel oluşturabilecek o sabit noktayı bulmuştu: *cogito*. Daha sonrasında Descartes,

cogito'ya dayalı Tanrı'nın varlığını açıklamaya çalışması, buna bağlı olarak ruh beden dualizmine gitmesi, dış dünyanın bilgisini Tanrı temelli açıklamaya çalışması onu bahsettiğimiz gibi eleştirilere maruz bırakmıştır. Yine Descartes'ın içinde bulunduğu dönem, her şeyin iç içe geçtiği; yani hem skolastizmin izlerinin devam ettiği, hem de yeni bilim arayışlarının ortaya çıktığı karmakarışık bir dönemdir. Bu dönemde epistemolojik yörünge adına atılacak her adım, bir tehlike arz edebilirdi ki nitekim öyle oldu. Ancak tüm bunların dışında Descartes'a baktığımızda, onun içinde bulunduğu dönemi ve kullandığı anlayabilirsek, aslında Descartes'a kadar var olan evrene bağlı insan anlayışını, insana bağlı evren anlayışına dönüşümünü ve bu dönüşümün de metafizik bir temel gerektirdiğini anlayabiliriz. Bu bağlamda Descartes'ın içinde bulunduğu dönem ve kullandığı dil itibariyle nasıl bir epistemoloji kurduğunu ve bu epistemolojinin aslında nasıl metafizik bir temele bağlı olduğunu sizlere açıklamaya çalışacağım.

3.2. Modern Epistemolojiya da Metafiziğin Descartesçı Dili

Modern bilimin içeriğinde yaşanan en önemli gelişmenin; fizik, kimya, biyoloji, astronomi gibi bilimin çok farklı dallarının kendilerine özgü yöntemsel yönelimleriyle şekillendiği söylenebilir. Bu bilimlerin yöntemsel yapılanması dönemin felsefi düşüncesini de yakından etkilemiş ve düşünürlerin felsefi düşüncesinin değişik boyutlarında bu yöntemsel refleksiyonu yansıtmasına neden olmuştur. Yapılan bu çalışmalar kendisinden sonraki dönemlerde de etkisini sürdürmüş ve özellikle aydınlanma ve pozitivistin temellerinin oluşmasına önemli katkı sağlamıştır. Modern bilimin içeriksel yönünün nasıl şekillendiği, bu şekillenmenin felsefi düşünceyi nasıl etkilediği ve ortaya çıkan sonuçların sonraki dönemlerdeki izdüşümlerini tartışmak önemli görünmektedir.

Modern episteme, tarihsel doğasını Descartesçı ilkeler eşliğinde kurduğunda sosyal bilimlerin bu yeni tavırla şekilleneceği ve felsefi düşünme çerçevesinin metafizik bileşenleri gündemine alacağı kuşkusuzdu. Bilgi ve şüphe, doğrulama ve haklılandırma gibi kavramsallaştırmaların entelektüel zeminini Descartesçı epistemolojide aramak, sanırım yanlış olmaz. Bilgide kesinliğe varma isteğiyle karakterize edebileceğimiz Descartes yöntemi, bütün inançları elden geçirerek öncelikle kuşkulu ve yanlış olanların elenmesi ve insan zihninin çeşitli kaynaklardan

edindiği önyargıları bir kenara koyarak bütün hakikatleri oldukları gibi kavrayabilecek mantıklı bir neden-sonuç zinciri oluşturmak gerektiğini dile getirmekteydi. Descartes, inancı da tam bu noktada, kesinsizlik ve belirsizliğin koşulu olarak değerlendirirken epistemik öngörüsünün metafizik temellerini inşa etmekteydi. Aslında Batı metafizik geleneğine damgasını vuracak bu hâkim düşünce tarzının kaynağında, onun hümanistik doğası yatmaktadır. Epistemolojide beşerî özneye ayrıcalıklı bir yer veren ve her şeyi beşerî öznenin aklına icra eden bir düşünce tarzı olarak hümanizm ile metafizik düşünce arasında sıkı bir ilişki söz konusudur ve bu bağlamda hümanizmin imkanı, insana merkezi ve dışlayıcı bir rol veren bir metafizikle sağlanmaktadır. Batı metafiziğinde varlığını sürdüregelen söz konusu hümanistik karakter, modern felsefedeki yansımaları, insanı evrenin merkezine yerleştirmek suretiyle onu varlığın efendisi haline getiren Descartes'ın "cogito"sunda bulmuş, en yetkin formuna ise Aydınlanma düşüncesiyle ulaşmıştır. Zira birçok Aydınlanma düşünürünün hemfikir olduğu üzere Aydınlanma, temelde insanın aklî bakımdan olgunlaşarak erginsizlikten kurtulmasına gönderme yapmakta olup, gerek dinin gerekse metafiziğin ilerlemeci/çizgisel tarih anlayışına ve aklî olgunlaşmaya paralel olarak terk edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bir anlamda her şeyin beşerî öznenin insafına terk edilmesi olarak tanımlayabileceğimiz hümanizm, özellikle doğru bilgiyi elde etmenin yolunun, doğru bir metodun kullanılmasından geçtiği şeklindeki modern epistemoloji bağlamında düşünüldüğünde, bir yandan teorinin gerçekliği incelemesi anlamında, temsil eden ve teorileştirene ayrıcalıklı bir yer verirken, öte yandan teori ve pratik arasındaki kopukluğun zorunlu bir sonucu olarak insanın, gerek yaşamdan, gerekse varlığın bütününden kopmasına, yani Marksist bir terminolojiyle "yabancılaşma"sına yol açmıştır. Batı felsefesinin Parmenides'ten beri, episteme-doksa, ideler dünyası-gölgeler dünyası, form-madde, ruh-beden, objektif bilgi-sübjektif bilgi, özne-nesne, numen-fenomen, olgu-değer gibi, karşıtlıklar üzerine inşa edildiği düşünüldüğünde Descartes'ın mirasının, ruh-beden ayırımına denk düştüğü söylenebilir. Bu ayırıma ilişkin daha doğrusu metafizik düşünce tarzının hümanistik karakterine sonraları Nietzsche, Heidegger, Derrida, Foucault gibi postyapısalcı ve postmodernist olarak nitelenen düşünürlerin tamamı keskin eleştiriler getirmişlerdir. Eleştirel teori geleneğinin modern epistemolojik krizden, Aydınlanmanın özgürleştirici

potansiyellerini aktüel hale getirmek suretiyle kurtulmayı öngören tavrına karşılık, postmodern teori içerisinde telakki edilen düşünürlerin hemen tamamı, söz konusu krizden kurtuluşu, gerek metafizik düşünceden, gerekse de onun bir devamı olarak görebileceğimiz modern düşünceden tam bir kopuşta bulmaktadırlar (Küçükalp, 2003: 85-95).Çünkü modern düşünce çağında bile birçok düşünür sistemini metafizik temele bağlı olarak açıklamaya çalışmıştır. Daha sonra birçok postyapısalcı ve postmodernist düşünür, aydınlanmanın özgürleştirici potansiyelini açığa çıkarmak için metafizik yörüngeden sıyrılmaya çalışmışlardır

Descartes felsefesinde önemli bir konumu işgal eden bilgi kuramı, onun kesinliğinden endişe etmeyeceğimiz doğru bilgilere ulaşma kaygısı üzerine oturur. Descartes, herkesin doğrulayabileceği sonuçlara varabileceğini düşünmüş ve bu yolculuğundaki ilerleme ilkesini de *Aklı Yönlendirme Kuralları* adlı eserinde açıkça belirtmiştir.Ona göre, hakîkati araştıran bir kimse, en azından hayatında bir kez bunun ne olduğunu ve insan aklının nereye gidebileceğini kendine sormalıdır.Soruların çözümü kişinin aklını doğru kullanmasındadır; akıl hakikate götüren tüm yolları inceleyebilir. *Metot Üzerine Konuşma* adlı eserinde ise sağduyunun herkeste eşit olarak paylaştırılmış olduğunu söyleyerek, sadece aklımızı doğru kullanabilmenin yöntemlerini bulmak gerektiğini ifade eder. Burada sağduyunun tüm insanlara eşit bir şekilde dağıtılması demek, bir yaratan tarafından bu yetinin insana verilmesi demektir. İnsana verilen bu yeti ile insan, doğru bilgiye ulaşabiliyorsa bu da Descartes'ın epistemolojisinin temelinde yatan metafiziğin göstergesidir. Descartes'a göre, bu apaçık olan ilk ilkeleri bulmak ve bunları kullanarak eşyanın bilgisine ulaşmak için güvenilir bir yöntem gereklidir.Bize bu yöntemi verecek olan bilimler ise aritmetik ve geometridir.Ayrıca *Metot Üzerine Konuşma*'da mantık, analitik geometri ve cebir bilimlerinin elverişli yanlarını alıp, kusurlarını gideren başka bir metot bulmak gerektiğini söyler.Onun açıklık ve seçiklik, analiz, sentez ve sayım (kontrol) şeklinde belirttiği dört maddeden oluşan yönteminin ilk adımına göre, herhangi bir görüş, şüphe uyandıracak bir gerekçeye sahipse reddedilmesi gerekir. Bu şekilde apaçıklığa ulaşılınca kadar devam edilirve sistem sağlam temeller üzerine kurulur. Görünen o ki Descartes, zihnimize dışarıdan gelen ya da içeride oluşturulan fikirlerin güvenebileceğimiz bir bilgi haline dönüşmesini, sadece aklımızın gerçekleştirebileceğine inanır.Descartes, tam bu

noktada kendi epistemolojik çerçevesine metafizik bir temel olarak Tanrı'yı gündemine almıştır. Ona göre Tanrı, tabiattaki kanunların kavramlarını ruhlarımıza işlemiştir. Onun insanlara verdiği akıl kendisi için belirlenen kurallara göre, Tanrı'nın aklımıza koyduğu temel bilgilerden hareketle işlediği takdirde yanılmayacaktır. Descartes doğrudan/doğuştan edindiğimiz ilk (apriori) bilgileri kabul etmekle, -ki burada yine metafiziksel bir temel var- hatta bütün bilgi felsefesini bu basit ve apaçık temel kavramlara dayandırmakla, akılcı (rasyonalist) bir bilgi anlayışını temsil etmiştir. Descartes'a göre, yalnızca doğuştan gelen bilgi şüphe götürmeyecek biçimde kesin ve doğru olup gerçek bilgilere ulaşmak için bu fikirler ilk ilkeler olarak kullanılmalıdır. Ancak Descartes, bütün bilgileri bu şekilde sahip olduğumuz ilk ilkelere bağlıyorsa, elde edilen bilgilerin doğru olabilmesi için öncelikle bu ilkelerin de doğru olması gereklidir. Descartes'a göre, zihnimizde açıkça bulduğumuz fikirlerin kesinliği, apaçıklığa bağlı iken doğruluğu Tanrı'ya bağlıdır. Zaten Descartes'a göre, yetkin ve yanıltmayan bir varlık olarak Tanrı, fikirleri bize bir hakikat temeli olmadan vermiş olamaz. Aynı şekilde zihnimizdeki Tanrı fikrinin teminatı da yine Tanrı'nın kendisidir. Tıpkı işçinin serisine işlenen bir marka gibi. Biz eksik ve kusurlu varlıklar olarak, zihnimizde elde ettiğimiz fikirlerin doğru olacağını iddia edemeyiz. Yetkin varlıklar olmadığımızı göre sonsuz ve yetkin bir güce ihtiyaç vardır. Descartes, işte bu noktada Tanrı'nın teminatına ihtiyaç duyar. Tanrı, sonsuz ve yetkin bir güçtür ve bu yetkinliğinden dolayı aldatmayan bir varlık olduğu için, yarattığı varlıkları da yanıltmak istemez. Bu yüzden, zihnimizde mevcut olan ilk bilgilerin doğruluğundan şüphe edemeyiz. Descartes, cogito'nun sadece bir an'a işaret ettiği eleştirisine karşılık, sonraki zamanlar ve süreklilik için sahip olacağımız fikirlerin doğru olmasının Tanrı'dan kaynaklandığını söyleyecektir (Yıldırım, 2013: 25-53). Yani Tanrı aklın ve düşünmenin sağlayıcısı ise sürekliliğin de onun teminatı altında olduğunu düşünebiliriz.

Tanrı, burada dünyayı insanı ve bilgiyi edinmenin temel koşulu ve epistemolojinin kurucu zemini. Peki Descartes, bu zemini nasıl kurmuştur? Şimdi bunu daha ayrıntılı bir şekilde ya da Descartesçı bir dille ifade etmeye çalışacağım.

Descartes'ın amacı, *kesin, açık-seçik güvenilir* bilgiye ulaşmaktır. Descartes, amacına ulaşabilmek için her şeyden, o ana kadar ona öğretilen tüm bilgilerden

şüphe etme yoluna gitmiştir. Descartes, bu şüphe etme işleminin sonunda bir hakikate ulaşmıştır; o da şüphe ettiğinden artık şüphe etmediğidir. Descartes'a göre bu, bir tür düşünmedir. Böylece Descartes, var olduğunu ortaya koymuş ve *Cogito*'ya ulaşmıştır. Descartes için *Cogito*, ilk ilkedir. Çünkü *Cogito*'yasezgi ile ulaşmıştır. Descartes, böylece kesin ve güvenilir bir bilgi elde etmiştir. *Cogito* Descartes için, insan aklının kendi bilincinin saf bir şekilde farkında olmasıdır ve bu yüzden *Cogito* sarsılmaz bir gerçekliği ifade eden ilk kesin olgudur (Öktem, 2000: 29-30). Descartes, ilk ilke olan *Cogito*'ya yani kendi zihnine ulaşmasıyla birlikte modern dünyayı, ben'den hareketle inşa etmeye başlar ve özne temelli bir bilgi ve varlık anlayışının temellerini atar. Descartes, kendisi için açık ve seçik bir bilgi elde ettikten sonra bu noktada sıkışıp kalmamak için *Cogito*'nun varlığını dayandırdığı, Tanrı'nın var olduğu bilgisini kanıtlamak zorunda kalır. Bu bilgi Descartes'ın metafiziğini anlamak için de önemlidir.

Tanrı'nın var olduğuna dair kanıt iki türlü açıklanabilir. Birincisi Tanrı'nın eserleri aracılığıyla, ikincisi ise Tanrı'nın özü ya da doğası aracılığıyla (Beyssade, 1997: 74). Eserleri aracılığıyla kanıtlamaya neden kanıtı denir ve bu kanıtı daha önce Aquino'lu Thomas kullanmıştır. Özü ya da doğası aracılığıyla kanıtlama ise Anselmus'un kullanmış olduğu ontolojik kanıttır. Descartes, bu iki kanıtlama biçimini de kullanmıştır. Ancak Thomas, neden kanıtında eserden hareket ederek Tanrı'nın varlığını ortaya koymuşsa da, Descartes, eserden yola çıkarak değil, zihnindeki o tam yetkin ve mükemmel varlık anlayışından hareketle Tanrı'nın varlığını kanıtlamıştır (Aydoğan, 2013: 93). Descartes, Tanrı'nın varlığını ortaya koyabilmek için üç kanıt öne sürmüştür:

Birinci kanıt

Descartes, Tanrı'nın varlığını kanıtlamak için önce bütün düşüncelerini belli sınıflara ayırdı ve sonra bu sınıfların hangisinin tam anlamıyla doğru ya da yanlış olduğuna bakmaya başladı. Descartes'a göre, bu düşüncelerinden bazıları şeylerin imgeleri gibidir ve bunlar birer fikirden ibarettir; bazıları ise irade, istek, duygu ve bazıları da birer yargıdır. Descartes, sahip olduğumuz bu düşüncelerin kaynağına baktığı zaman, bu düşüncelerin bazılarının bizde doğuştan var olduğunu, bazılarının bize dışarıdan gelmiş olduğunu, bazılarının ise bizim uydurmamız olabileceğini ifade

etmiştir. Descartes, bizim uydurmamız olabilecek düşüncelerin uydurmaca olduğunu düşündüğünden işe, bize dışarıdan gelen düşünceleri araştırmakla başlar (Descartes, 2013: 67-69). Yani bize duyu veriyle gelen bilgileri araştırmakla başlar.

Descartes’a göre, bize dışarıdan gelen fikirler, dışarıdaki şeyleri temsil ediyormuş gibi görünüyor. Descartes, ilkin ona böyle düşünmesini sağlayan şeyin doğa olduğunu söylüyor. Ancak Descartes’ın doğadan kastı doğal ışık değildir, doğal dürtülerdir. Çünkü Descartes’a göre, doğal ışık, hiçbir şekilde kuşku içermez. Doğal dürtüler ise, insanı doğruya da yanlışla da sürükleyebileceğinden kuşkuludur. Descartes bu konuda şöyle der: “ *Doğal dürtülerime gelince, geçmişte iyi ile kötü arasında bir seçim yapmam gerektiğinde bu dürtülerin beni yanlış yöne sürüklediklerini sık sık düşünmüşümdür; bu yüzden başka meselelerde onlara daha fazla güvenmemi gerektirecek bir sebep göremiyorum*”(Descartes, 2013: 71).Buradan anlaşılacağı üzere Descartes, dışarıdan gelen bilgilerin çoğu zaman onu, yanıltmasından dolayı güvenilir olamayacağını söyler.

Descartes diğer bir nedeni ise, dışarıdan geldiğini düşündüğü fikirlerin iradesine bağlı olmamasını gösteriyor. Descartes’e göre bu düşünceler istese de istemese de zihnine gelmektedir. Ancak bu fikirlerin onun iradesi dışında olması, hariçten geldiklerine de bir kanıt değildir. Descartes bu bağlamda şunları söyler:

“Nitekim şimdiye kadar ben uyurken de bunların içimde oluştuklarını sanmıştım, hem de dışımdaki şeylerin hiç yardımı olmadan. Sonuçta bu fikirler benden başka bir şeyden gelmiş olsalar bile, bundan onların o şeyleri temsil ettikleri anlamı çıkmaz. Sahiden bu fikirlerin çoğunda büyük tutarsızlıklar var. Örneğin benim zihnimde iki farklı Güneş fikri var. Birincisi duylardan edinilmiş benziyor ve bunun kesinlikle dışarıdan gelen fikirler sınıfına yerleştirilmesi gerekiyor. Bu fikir Güneş’in çok küçük görünmesine neden oluyor. İkincisi ise Gök Bilimsel hesaplamaların bir ürünü, yani benim zihnimde doğuştan gelen bazı kavramlara dayanıyor ya da bir şekilde benim tarafımdan yaratılmış. Bu fikir Güneş’i Dünya’dan kat kat büyük gösteriyor. Ancak gerçek şu ki bu iki fikir de benim zihnimdeki Güneş kavramına benzemiyor. Böylece aklımda beni, doğrudan doğruya Güneş’in kendisinden gelen fikrin hiçbir şekilde Güneş’i temsil edemeyeceğini söylüyor” (Descartes, 2013: 73).

Böylece Descartes, kendi dışındaki şeylerin varlığını ve bu şeylerin duylar yoluyla ya da bambaşka bir yolla ona iletilmiş olmasını sağlam bir düşünce ile değil, kör bir dürtüyle kanıtladığını söyler (Descartes, 2013:75). Özetle Descartes, kendi

zihninde var olan bu düşüncelerin, kendi zihninin bir uydurması mı yoksa kendi olmadan da bu şeylerin dışarıda bir gerçeklikleri var mı? Bunları araştırmaya yönelmiştir.

Böylece Descartes, kendisinde var olan fikirlerin onun dışında var olup olmadıklarını araştırarak başka bir yola yönelir. Descartes’a göre bu fikirler, sadece düşünce tarzları olarak ele alınırsa aralarında hiçbir fark olmaz; ancak bu fikirlerin bazıları bir şeyi bazıları başka bir şeyi temsil ederse birbirinden çok farklı olacaktır. *“Çünkü hiç kuşkusuz bana tözleri anlatan fikirlerin, yalnızca nitelikleri ya da ilinikleri temsil eden fikirlere göre bir artıları var ve deyim yerindeyse kendi içlerinde daha fazla nesnel gerçeklik taşırlar”* (Descartes, 2013: 75). Descartes’a göre, sonsuz ve sınırsız tözleri temsil eden fikirler, sonlu tözleri temsil eden fikirlerden daha fazla nesnel bir geçekli sağlar. Descartes buarada, tözleri içeren fikirleri yani sonsuz tözü sonlu tözden ayırarak ve sonsuz tözün sonlu tözden daha fazla gerçeklik taşıdığını söyleyerek tözler arasında ayırım yapar ve buradan yeter-neden ilkesine geçer (Kırgın, 2017). Bu noktada Descartes’ın dış dünyanın bilgisine açılmak için Tanrı’nın varlığına yani sonsuz tözün varlığına ihtiyaç duyduğunu çok net bir şekilde görebilmekteyiz. Aynı zamanda Descartes’ın sonsuz töz olan Tanrı’nın varlığının, sonlu töz olan kendi varlığından daha fazla gerçeklik taşıdığını söylemesi, yani Tanrı’nın, akıldan yani ben’den daha fazla bir gerçeklik taşıması, metafizik bir temelden hareket ettiğini göstermektedir.

Descartes’a göre, yeter-neden ilkesinde, bir şeyin etkin ve tam nedeninde en azından sonucundaki kadar bir gerçeklik bulunmalıdır. Yani bir şeyin hiçlikten çıkması mümkün değildir. Daha yetkin olan bir şeyin, kendisinden daha az yetkin bir şeyden yaratılmış olması ya da çıkmış olması söz konusu bile değildir. Descartes’a göre, bizde var olan fikirlerden herhangi birinin nesnel gerçekliği, bizde yoksa ya da biz, bu fikirlerin nedeni olamıyorsak, ozaman o fikrin nedeni olan başka bir şey vardır. Böylece Descartes, zihninde varolan bu fikirlerin temsil ettiği şeyler üzerinde düşünmeye başlar. *“Fikirlerim arasında bizzat beni bana sunan ve burada da anlamakta hiç sıkıntı çekmediğim fikri bir kenara koyarsak, kimi Tanrı’yı temsil etmekte, kimi cansız cisimleri, kimi Melekleri, kimi hayvanları, kimi de bana benzer başka insanları”* (Descartes, 2013:81). Descartes bu düşünceleri üç kısımda ele alır.

İlkin, başka insanlar, hayvanlar ya da melekler üzerine düşündüğünde, bu düşüncelerinin Tanrı'yla ilgili fikirlerinden türediğini söylebileceğini ifade eder. Daha sonra maddi ve cisimli şeylerin fikirlerini incelemeye başladığında bunları da üç noktada inceler:

- 1) Işık, renkler, sesler, kokular, tatlar, sıcak ve soğuk. Descartes, bu nitelikleri apaçık bir şekilde bilemediğini ifade eder. “ *...bu fikirler doğru mu, yanlış mı, yani benim o şeylere dair fikirlerim gerçek şeylerin fikirleri mi, onu biletem anlayamıyorum*” (Descartes, 2013: 83).Descartes, bu fikirleri apaçık bir şekilde bilemediğinden dolayı onları başka bir müellife yükleyemeyeceğini de düşünür. Eğer bu fikirler yanlış ise yada var olmayan bir şeyi ifade ediyorlarsa bu onların tabiatlarının eksikliğidir. Eğer bir doğruluk değerleri varsa o doğruluk değeri çok az şeyi ifade ettiğinden Descartes, bunların kendisi tarafından da oluşturulabileceğini düşünür.
- 2) Töz, süre, sayı. Descartes için bu fikirler, cisimlerden ya da maddi şeylerden edinilen açık seçik fikirlerdir. Descartes, bu fikirlerden bazılarının, örneğin töz veya süre gibi,kendiliğinden varolmaya müktedir bir şey olduğunu söyler.
- 3) Yer kaplama, biçim, konum ve hareket. Descartes’a göre, bu fikirler bizim zihnimizde biçimsel olarak yoklar, çünkü biz sadece düşünen bir varlığız. Ancak bunlar, bir tözün değişik biçimleri olduğundan dolayı ve bizde bir töz olduğumuz için bizde var olabilir düşüncesinin ortaya çıktığını söyler (Descartes, 2013: 83-87). Descartes, maddi ve cisimli nesnelerle ilgili akıl yürütmesini bu şekilde yapar.

Descartes, tüm bu maddi ve cisimli şeyler üzerinde inceleme yaptıktan sonra, elinde hâlâ bu şeylere dair fikirlerin kendisinin dışında bir şeyden geldiğine yönelik bir kanıtı yoktur. Descartes, kendisinden gelmesine imkân olmayan bir şeyin olup olmadığıyla ilgili araştırmasında geriye bir tek Tanrı fikri kalıyor. Descartes’ın Tanrı fikriyle kasettiği şey, sonsuz bir töz, hiçbir şeye bağlı olmayan, üstün akıl sahibi, üstün derecede güçlü, bizim var olma sebebimiz, tam varlık’tır. Başka fikirlerden bu şekilde ayrılan bu sonsuz töz, Descartes’ın hareket noktasını oluşturur. Descartes’a göre bu sonsuz töz, kendisi gibi sonlu bir tözden gelmiş olamaz. Bu fikir ancak

kendisi gibi sonsuz bir tözden gelmiş olmalı. “Çünkü gerçekten de bende ki töz fikri benim bir töz olmamadan kaynaklarsa da, bu bende ki sonsuz töz fikrini açıklamaz, çünkü ben sonluyum, bu yüzden böyle bir fikir gerçek anlamda sonsuz bir tözden gelmeli” (Descartes, 2013: 87). Yani Descartes, kendisi sonlu ve kusurlu olduğu için sonsuz bir tözün ondan çıkması olası değildir. Bu sonsuz töz, sadece Descartes’ın kendisinden değil, onun gibi sonlu ve eksik hiçbir tözden gelemmez. Sonsuz töz, sonlu tözlere nazaran daha fazla gerçeklik içerir. Descartes, kendi bilincine varmadan önce Tanrı fikrine sahipti ve Descartes, Tanrı fikrinden hareketle kendi varlığının kusurlu olduğunun farkına varmıştır. “Tanrı algısı, kendimle ilgili algımı öncelemektedir. Yoksa bende daha yetkin bir varlık fikri olmasaydı ve ben onunla kıyaslayıp da kendi eksikliklerimi görmeseydim, kuşku duyduğumu, arzuladığımı, yani bende eksik olan şeyler olduğunu ve dolayısıyla tam olarak yetkin olmadığımı nasıl anlayabilirdim” (Descartes, 2013: 89). Descartes’a göre, sonsuz töz, her bakımdan doğru ve açık seçiktir. Bizim bu sonsuz tözü anlayamamızın nedeni, sonsuzluğun doğasındandır. Yalnız Descartes, düşüncesindeki Tanrı fikrinden hareketle Tanrı’nın varlığına geçerken, Tanrı’ya var olma zorunluluğunu veren düşüncesi değil, tam aksine Tanrı’nın varlığının zorunluluğu düşünceye kendisini dayatmıştır (Aydoğan, 2013: 97). Descartes böylece yeter neden ilkesine bağlı olarak, Tanrı’nın var olduğunu ortaya koymuştur. Tanrı vardır; çünkü Descartes’a göre kendisi dâhil dışarıda ve zihnimizin içinde varolan tüm sınırlı yani sonlu tözlerin sebebi yine zihnimizde varolan o mükemmel, sonsuz tözde yani Tanrı’dır.

İkinci kanıt

Descartes, ikinci kanıtta, birinci kanıtta söyledikleri üzerine tekrardan bir inceleme yapar gibidir. Descartes, kendi zihnindeki Tanrı düşüncesinden hareket ederek, kendi var oluşunun üzerine düşünmeye başlar, kendi varlığını kime borçlu olduğunu sorgular ve bu konuda şunları söyler:

“Öyle ya, ben kimden varlık buldum? Belki kendimden, belki ana babamdan, belki de Tanrı’dan daha az yetkin olan başka bir varlıklardan. Çünkü hiçbir şey Tanrı kadar yetkin olamayacağı gibi, onun kadar yetkini de ne düşünebilir ne de hayal edilebilir” (Descartes, 2013: 95).

Bu pasajdan da anlaşılacağı üzere Descartes, kendi varoluşunun nedeni olamayacağını söyler. Çünkü kendisi, kusurlu, arzulayan ve şüphe eden bir varlıktır. Eğer kendi varlığının nedeni olsaydı, hiçbir şeyden kuşku duymayacak ve hiçbir şeyi arzulamayacaktı. Descartes, kendi doğasını incelediğinde eksik bir varlık olduğu sonucuna ulaşır. Çünkü doğasında birçok şeyden mahrum olduğunu görür. “*Gerçekten de ben o büyük değeri kendime borçlu olsaydım, kendimi en azından kolayca elde edilebilen şeylerden de mahrum bırakmazdım. Hatta kendimi Tanrı fikrinde içkin olduğunu anladığım herhangi bir sıfattan da mahrum bırakmazdım*” (Descartes, 2013: 95). Böylece Descartes, kendisini var edebilecek bir güce sahip olmadığını, olsaydı eğer bunun bilincide olacağını ifade eder. Bu nedenle varlığının, kendisi dışında başka bir nedene bağlı olduğunu düşünür.

Descartes, anne ve babası tarafından dünyaya getirildiğini düşüncesini de kabul etmez. Çünkü Descartes’a göre, anne babası var olmasında bir pay sahibi olsalar da onlar düşünen varlıklar oldukları için varlığının gerçek nedeni olamazlar.

Descartes, son olarak Tanrı’dan daha az yetkin varlıklar tarafından dünyaya getirildiğini sorguladığında bunun da imkânsız olabileceğini görür. Çünkü Descartes için yeter-neden ilkesince, hiç kuşkusuz bir neden de en az sonucundaki kadar gerçeklik bulunmalı. Böylece Descartes, kendi kendisinin nedeni midir, eğer kendi kendisinin nedeni ise ozaman Tanrı olmaması gerektiği, ancak kendi kendisinin nedeni değilse ozaman başka bir nedenden mi kaynaklandığını araştırmak gerektiğini, ta ki en son nedene ulaşıncaya kadar sorgulamalarını sürdürür. Descartes’a göre, bu nedenler zinciri sonsuza kadar götürülemez o yüzden bir ilk nedenin olması gerekir işte o ilk neden de Tanrı’dır (Descartes, 2013: 97-99). Böylece Descartes, nasıl var olduğunu sorununu da çözerek, kendi varlığının sebebini Tanrı’ya dayandırmıştır.

Üçüncü kanıt

Bu kanıt, Descartes dâhil birçok Rasyonalist düşünür tarafından kullanılan ontolojik kanıttır. Ontolojik kanıtın diğer iki kanıttan farkı, Tanrı’nın varlığını, yine kendisinin özü ve doğası itibarıyla kanıtlanmaya çalışmasıdır. Descartes, Tanrı’nın özünde varlık kavramının olup olmadığını inceler. Descartes’a göre, Tanrı dışındaki

bütün varlıklar, öz'den ayrı düşünülebilir; ancak Tanrı'da varlık ve öz ayrı düşünülemez. Çünkü bütün yetkinlikleri kendinde barındıran Tanrı'nın var olmadığını düşünmek, onun yetkin bir varlık olmadığını gösterir. Aynı zamanda Tanrı'nın var olması, Tanrı kavramının ayrılmaz bir parçasıdır. Descartes bu konuda şunları söyler:

“Oysa Tanrı'yı varoluşsuz düşünemiyor olmam, vaoluşun Tanrı'dan ayrı düşünülemeyeceğini ve bu yüzden de Tanrı'nın gerçekten varolduğunu gösterir. Bunun böyle olmasını sağlayan, yani herhangi bir şeye herhangi bir zorunluluk yükleyen benim kendi düşüncem değil, tam tersine eşyanın tabiatı, yani Tanrı'nın mutlak vaoluşu benim böyle düşünmeme neden oluyor. Çünkü ben bir atı kanatlı ya da kanatsız tasavvur etmekte serbestim, ama Tanrı'yı varoluşsuz olarak düşünmekte o kadar serbest değilim”(Descartes, 2013: 141).

Bu bağlamda Descartes, doğuştan getirildiğine inandığı zihnindeki Tanrı kavramından yola çıkarak onun, varlığının zorunluluğunu ortaya koyar ve böylece Tanrı'nın doğasından hareketle onun varlığını kanıtlamış olur.

Tüm bu kanıtlardan yola çıkarak diyebiliriz ki Descartes, her ne kadar Modern düşüncenin kurucusu olarak öznenin hareket etse de dış dünyanın bilgisini elde edebilmek, düşünen Ben'de sıkışıp kalmamak ve kendi var oluşuna sağlam bir dayanak bulmak için Tanrı'nın varlığını kanıtlamak zorundaydı. Başka bir ifade ile Descartes, bütün epistemolojisini sağlam bir temele dayandırmak için sabit bir noktanın olması gerektiğini düşünmüştür. Yaptığı araştırmalar sonucunda bu sabit noktaya ulaşmıştır. O da: *Cogito*'dur. Descartes, epistemolojinin sağlam bir dayanak olarak ortaya koyduğu *Cogito*, varlığını Tanrı'ya borçludur. Bu bağlamda Descartes'ın epistemolojisini dayandırdığı sağlam temel metafiziktir. Descartes'ın, *Cogito*'dan yola çıkarak Tanrı'nın varlığını kanıtlamaya çalışırken bir kısır döngü içerisine düştüğünü düşünen Gassendi (1592 – 1655), Descartes'ın hem Tanrı'nın varolduğunu, bu düşüncenin yaratıcısı olduğunu ve aldatıcı olmadığını hem de açık seçik bilgiye sahip olduğumuzdan dolayı Tanrı'nın var olduğunu ve aldatıcı olmadığını söylemesi bir kısır döngüye düştüğünü göstermektedir der (Eralp,1939: 141) Descartes, Gassendi'nin itirazına yanıtız kalmamıştır. Descartes'a göre, sezgiyle kavranan açık-seçikliği, açık-seçik ilkelere çıkarılan sonuçlardan ayırmak gerekir. Çünkü sezgiyle kavranan açık-seçiklik için Tanrı'nın varlığına gerek yoktur

ancak açık-seçiklikten çıkarılan sonuçlar için hafızamızın bizi her zaman yanıltması mümkündür. Bu noktada Tanrı'nın varlığına dayanmak gerektiğini söyler Descartes. Descartes'a göre, açık-seçik şeylerin doğruluğu ancak Tanrı'nın var olması sayesinde sağlanabilir ve doğruluğu açık-seçik olarak bilinen şeylerin doğru olarak kalmakta devam edebilmeleri için yine Tanrı'ya dayandırılmaları zorunludur. Descartes'a göre, bizde varolan tüm gerçek ve doğruların Tanrı'dan geldiğini bilmeseydik, düşüncelerimiz ne kadar açık ve anlaşılır olursa olsun yine de onların doğruluklarından şüphe edilecekti (Descartes,2004: 41). Bu bağlamda bizde var olan her şey Tanrı'dan geldiği ve Tanrı bizi aldatmayacak kadar yetkin bir varlık olduğu için açık seçik olarak kavradığımız şeyler şüphe edilemeyecek kadar kesin olacaktır.

Yukarıda anlatılanlara bakılacak olursa, sorununbu şekilde iki boyutlu görünmesinin sebebi, herhalde Descartes'ın epistemolojiden hareket edipistemolojisini ontoloji ile temellendirmek istemesidir. Sadece epistemolojiden hareket edersek var olan açık-seçiklik, bilginin doğruluğunu sağlamak için yeterlidir.Fakat ontolojidenhareket edeceksek,bir varlık olan hakikat, var olmakta devam edebilmek için Tanrı'ya muhtaçtır. Çünkü Tanrı, varlıkların ilki ve temelidir. Descartes'a göre Tanrı'nın varlığını bile inşa edebilen insan aklı, yine de Tanrı'ya muhtaçtır. Descartes'a göre, insan aklı kendi mutlaklığını kendisi sağlamaktadır. Ancak bu mutlaklık Tanrı'dan gelmez. Tanrı, insan aklının kendi kendine sağladığı bu mutlaklığın garantisidir sadece. O halde diyebiliriz ki, Descartes'ın epistemolojisinin temelinde Tanrı fikri vardır ve her şey Tanrı'dan gelir ve ondan ötürü anlaşılır. Bu bağlamda Descartes'ın epistemolojisi, ontolojisi ile adeta kaynaşmıştır. Bir yandan Descartes'ın epistemolojisi ontolojisine temel teşkil ederken öbür yandan sanki ontolojisi epistemolojisini belirlemektedir (Öktem, 2000: 31). Açık seçik olarak kavradığımız her şey doğrudur, bu epistemik bir harekettir. Açık seçikliğin garantisi olarak Tanrı'nın öne çıkarılması ise metafiziksel bir harekettir. İşte tamda bu nokta Descartes'ın epistemolojisinin zemininin metafizik ile dolu olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Genel kanının aksine yani Descartes'ın epistemolojiden hareketle metafiziğini şekillendirdiği algısı, bu bilgilerden yola çıkarak metafizikten hareketle epistemolojisini kurduğu algısı ile yer değiştirecektir.

Metafizik ya da ilk felsefe üç dönemli bir tarihtir diyebiliriz: kuşku duyuyorum, düşünüyorum, o halde varım; Tanrı vardır. Bilimsel kesinliğe ulaşmak isteyen bir zihinin, hayatında bir kez olsun bu tarihi yaşaması gerekir (Beyssade, 1997: 70). Bu tarihi yaşamış bir düşünür olarak Descartes, kuşkuculuktan cogito'ya, cogito'dan Tanrı'nın varlığına ulaşmıştır. Descartes için cogito ve Tanrı, metafizik biliminin konusudur. Descartes'a göre cogito, sonlu töz, Tanrı ise, sonsuz tözdür. Bu düşünen ben ya da sonlu töz Descartes'ın metafiziğinin ilk ilkesini oluşturur. Bu ilkenin kanıtı ise metafiziği başlatır. Böylece metafiziğin hareket noktasının, yaratıcı nedenden ziyade ilk ilke olduğunu düşünebiliriz. Daha sonrasında Descartes, bu ilk ilkedен hareketle yaratıcı nedenin yani Tanrı'nın ispatına gider. Burada gördüğümüz üzere Descartes, ilk ilkedensonra Tanrı'nın varlığını ispatlamaya çalışmıştır. İşte bu sırada Descartes, felsefesindeki amacı gösterir. Descartes'ın amacı hakiki bir bilgi elde edebilmektir ve Descartes'a göre, metafizik ilkeler, mutlak bilginin dayanağını oluşturur. Yani Descartes için metafizik, insan için doğru bilginin ilkelerini kanıtlayan bir bilimdir. Böylece Descartes metafiziği, hakiki bilgiyi elde etmek için bir hazırlık bilimi, kendisini metafiziğin öznesi, Tanrı'yı da özne olmasının dayanağı ve bu bilginin garantörü olarak görmektedir. Demek ki Descartes, metafizik ve epistemolojinin temel düşüncesi olan bilginin ve varlığın kaynağını Tanrı'ya dayandırır. Descartes'a göre, insanın temel amacı olan doğru bilgiye ulaşma eylemi için düşünen varlık tek başına yeterli değildir, bu bilginin kesinliği ve sağlamlığı için Tanrı'nın varlığına da ihtiyacı vardır. Descartes'a göre, bilginin subjektifliği düşünen varlık için geçerliken, objektifliği ise Tanrı'ya aittir. Bu da bilginin hem ontolojik hem de epistemolojik kaynaklarını göstermektedir (Atış, 2015: 2-7). Yani Descartes'ta bilgi, metafiziksel bir zemin gerektirmektedir.

Descartes'a göre Tanrı, evrenin yaratıcı nedeni ve doğru bilginin ilkelerinin dayanağıdır; böylece Descartes için, Tanrı'nın varlığı bilinmeden felsefe yapmak mümkün değildir. Düşünen ben yani varlığın bilme etkinliği, Tanrı olmadan gerçekleşemez. Bu bilinmeden düşünen ben, metafiziğin hareket noktasını oluşturamaz. Çünkü Descartes için, insan bilen bir varlık iken Tanrı yaratıcı bir varlıktır. Tanrı, insanı yaratırken insana belli yetenekler (bilme yetisi...) verir, bu yetenekleri kullanabilmek ise insana mahsustur (Atış, 2015: 13). Bu bağlamda

Descartes'ın “akıl tüm insanlara eşit dağıtılmıştır” sözünü hatırlamak yerinde olacaktır. Bize Tanrı tarafından verilen bu akıllı kullanabilme yeteneği tamamen insana aittir.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki, Descartes bilgi felsefesini ortaya koyarken bunu inanan bir düşünür olarak yapar. Bu durum inancın, bilginin içine yerleşmesini ve inancın Descartes felsefesinde, her zaman varlığını sağlam bir şekilde sürdürmesini sağlar. Bu bağlamda Descartes metafiziği, bilim ve din arasındaki çatışmayı uzlaştırma çabası içinde olduğunu söylemek yanlış olmaz. Descartes için, Skolâstik dönemi ve Modern dönemi uzlaştırmaya çalışan sentezci bir düşünürdür diyebiliriz (Bozkurt, 1997: 127). Dahası Descartes, kendi felsefi sistemini kurmaya çalışırken Skolâstik düşünce ile Modern düşünceyi uzlaştırmakla kalmaz, metafiziğin temel kaynağı olan Tanrı'yı, bütün varlıkların ve epistemolojinin en başına yerleştirerek, epistemolojik zemine, metafizik bir temelyerleştirmiştir.

SONUÇ

Descartes'ın felsefi çabası o güne kadar elde etmiş olduğu yanlış bilgileri hatta sahip olduğu tüm bilgileri reddetmekle başlamıştı. Doğruluğundan tam emin olamadığımız kanıları emin olduklarımızdan ayıklamamız gerektiğinden şüphe edilmeyecekler “ego” üzerinden varlık bulabilmeliydi. Ayıkladığım, fark ettiğim ve düşündüğüm ölçüde var olabilirdim ve bir epistemolojiden söz edilecekse bu akıl etrafında şekillenmeliydi. Bilme ile ilgili bütün çaba, Ortaçağda teolojiyle eşitlenip dinsel argümanların bir türevi olarak gündelik yaşamı kurarken Descartes, Tanrı-Özne yerine İnsan-Özneyi koyarak rasyonel aklı bilginin merkezine yerleştirmiş oluyordu. Bu akıl ancak düşünen bir varlıkta olmalı ve bu varlık aynı zamanda bilmeli ve etkin olmalıdır. Düşünmesi sonucundan bilme etkinliğini gerçekleştiren bir varlık olarak insan açık, seçik ve mutlak bilgiye ulaşmalıdır. Çünkü insanı bilgeliğe ulaştıracak bilgi türü, mutlak bilgi olmalıdır. İnsanı epistemolojik özne olarak kuran Descartes, insanın neden düşünmesi gerektiğini dünyanın bilgisine ve Tanrı'ya bağlar. Kendi dışına çıkarak bir epistemik yörünge oluşturmak bilgiye metafizik bir alan açmak anlamına da gelecektir. Bu alan teolojik öngörülerinden hareketle Tanrı'yı doğal olarak insanın kendisini, tabiatı ve mutlak bilgiyi tanımasında temel zemin haline gelir. Doğanın bilimini yapmak ve ahlaki düzenlemek adına felsefi girişimini özetleyen Descartes, insanın yaşadığı dünyada felsefe yapmaya ihtiyacı olduğunun farkında olarak bilmeyi yaşamın temel unsuru olarak kurar.

Felsefeye köken arayışında epistemolojik çerçeveyi metafizik alana oturtarak aslında teolojiyi, kutsalı ve Tanrısal olanı modern düşünme biçimine de taşıyan Descartes, metafiziği epistemenin temel sağlayıcısı haline getirmiştir. Nihayetinde Descartes için Tanrı fikri, var olmanın zorunlu ilkesi ve doğru bilginin tek garantörüdür. Descartes, felsefi sistemini kurmaya çalışırken şüphe ile yola çıkmıştı. Felsefe, bilginin birikimsel olarak ilerlediği bir alandır ve her filozof, kendi felsefi sistemini kurmaya çalışırken bunu, felsefe tarihini gözden geçirerek yapar. Descartes'ta şüpheyi yöntem olarak kurmaya çalışırken, bu tarihi gözden geçirmiştir. Bu noktada Descartes'ın, Gazali ile benzer ve farklı yönlerini ele alırken aynı zamanda Descartes'ın septiklerden farkını da ortaya koymuştuk. Septikler şüpheyi,

araç olarak kullanırken Descartes, şüpheyi sisteminin amacı haline dönüştürmüştü. Çünkü Descartes, sarsılmaz, mutlak bir bilginin var olduğu anlayışına inanmaktaydı. Descartes için kuşkunun son sınırı bu sağlam, mutlak bilgiye ulaşınca kadardı. Aynı zamanda Descartes, hiçbir şeye inanmadığı için değil, tam aksine kesin olarak inandığı (Tanrı, ben, akıl vs.) bir takım şeyleri ispatlamak için kuşkuyu, hiperbolik tarzda yani bir tür oyun gibi ele almıştır. Çünkü Descartes için felsefi problem olan şüphe, epistemolojik bir girişim olup temelde Tanrı fikrini metafizik zeminden bilme düzeyine çıkarma sezgisidir. Tanrı fikri var olmanın zorunlu kuralı ve doğru düşünebilmenin garantörü olduğundan epistemenin de temel sağlayıcılarından biridir.

Descartes'ın felsefi sistemindeki tek gayesi mutlak bilgiye ulaşmaktır. Buna bağlı olarak Descartes, mutlaklığından asla şüphe edilemeyecek açık-seçik ve kesin bilgiye ulaşmak için ilk önce yöntem konusuna yönelmiştir. Çünkü yapılması gereken ilk şey, onu doğru bilgiye götürecek olan kuralları ve yöntemi ortaya koymaktır. Matematiğin içinde var olan kesinlik ve sağlamlıktan çok etkilenen Descartes, doğru bilgiye ulaşma yolunda evrensel matematiği kendisine yöntem olarak belirlemiştir. Böylece Descartes, matematikte var olan açık-seçik akıl yürütmeleri ve aksiyomları, sezgi ve tümdengelim aracılığıyla bir metod olarak kullanmış ve buna bağlı olarak apaçık bilgilerin bulunabileceğini göstermeye çalışmıştır. Daha sonrasında Descartes, matematikte belirlemiş olduğu yöntemin kurallarına kuşkuyu da ekleyerek önceden sahip olduğu tüm bilgileri bir kenara bırakmış ve işe en baştan başlamıştır. Çünkü kendi zamanına kadar ona öğretilen ve doğru olarak kaul ettiği birçok bilginin hatalı olduğunu görmüş böylece kendisine öğretilen bütün bilgilerden kuşku duymaya başlamıştır. Tüm bunlara bağlı olarak diyebiliriz ki, Descartes'ın yöntemi ve yönteminde kullandığı kuşku, doğru bilgiye ulaşma yolunda bir kılavuz niteliğindedir. Descartes'a göre, kuşkudan bilgiye geçmek zorunludur. Eğer kuşkudan bilgiye geçemezsek bu durum, beraberinde epistemolojik ve ontolojik bir reddedişi de getirecektir. Böylece Descartes, kuşkuyu en son sınırına kadar götürüp daha sonrasında şüpheden sıyrılarak apaçıklığın başka yollarına yönelmiştir. Descartes, şüpheyi bilgi alanında kurmaya çalışırken, Tanrı'yı bu şüphenin kaynağı olarak gösterip varlığın, düşünce ile eşlenmesini olanaklı kılmıştır. Dolayısıyla Descartes'ın epistemolojik çabası yani metafizik bir açıklık seçiklik ilkesi onu, şüpheyi oradan da düşünceye sürüklemiştir. Bu demek oluyor ki,

aslında Descartes, zaten en başından metafizik bir temelle yola çıkmıştı. Çünkü onun açık seçik ya da mutlak doğru bilgi olarak nitelendirdiği kavram, temelde metafizik bir zorunluluk gerektiriyordu. Ancak Descartes'ın felsefesini, önce epistemolojik bir düzlemde özneyi merkeze alıp kurmasını, Modern Dönemin kurucusu yapmış olsa da daha sonrasında cogito'dan hareketle özneyi, ruh ve beden olarak birbirinden ayırması onu, birçok kişi tarafından eleştirilere maruz bırakmıştı. Özellikle Spinoza, Descartes'ın üç töz (Tanrı, ruh ve beden) anlayışını teke indirerek sorunu çözmeye çalışmıştır. Fakat Spinoza ile teke düşürülen töz, Leibniz ile birlikte monad adı verilen sonsuz tözler olarak tekrar çoğulcu bir yapıya bürünmüştür. Yine dönemin ünlü düşünürlerinden biri olan Gassendi, özellikle Descartes'ın Tanrı anlayışına karşı çıkmakla birlikte onu, yöntem cogito, ruh ve beden gibi birçok noktada eleştirmiştir. Descartes'ı eleştirenlerin yanında onun, öğretisini vesilecilik bağlamında geliştirenler de olmuştur. Vesileciliğe eğilimi, açıkça Descartes'ın metafiziğinin Tanrı merkezli bir yöne kanalize edilmesi idi. Özellikle Kartezyenler arasında yer alan bir düşünür olan Malebranche'a göre, beden ile ruh arasında var olan etkileşim sorunu ancak Tanrı'nın yardımı ile açıklanabilir. Malebranche, "Tanrı'da görme" öğretisi ile Descartes'ın fikirler kuramında ve zihin kuramında bulduğu zayıflıkları gidermek istemiştir. Vesileciliğe göre, insan, kendi başına nedensel olarak güçsüzdür. Tanrı'da görme öğretisine göre ise insan zihni, Tanrı'nın fikirlerinin ışığıyla aydınlanmadıkça bilişsel olarak güçsüzdür.

Peki, gerçekten Descartes, Modern Çağın kurucusu mudur? Evet, Descartes, epistemolojik bir çaba içine girerken ruh ve bedeni, düşünce ile Tanrı'yı tartışmaya açarak dünyayı metafizik alandan rasyonel bir alana kaydirmiştir. Yani skolâstik gelenekte katı bir teolojik düzlemde tartışmaya kapalı Tanrı anlayışı, Descartes ile birlikte Tartışmaya açılarak daha akılcı bir düzlemde değerlendirilmiştir. Ancak Descartes'ın, 'Düşünüyorum O Halde Varım'ı Tanrı fikri ekseninde metafizik bir temele göndermede bulunmaktadır. Böylece akıl, Descartes ile birlikte metafizik bir alana taşınarak şüphe ve varlık ilişkisi, temel düşünme paratmetresi haline dönüştürülmüştür. Descartes'ın kesinliği, düşünce olarak varlık ve varlık olarak düşüncedir yani düşünceye varlık eklemek demek, varlık ve düşüncenin birbirine ayrılmaz bir şekilde bağlı olması demektir. Öyle ki Descartes, kendi ben'inin ya da varlığının bilincine vardktan sonra kendinin sebebi olarak da Tanrı'yı göstermişti.

Descartes, her ne kadar özne'yi merkeze almasıyla modern felsefenin mimarı olarak ele alınsa da dış dünyanın bilgisine ulaşabilmek ve kendi zihninin dışına çıkabilmek için Tanrı'nın varlığını ortaya koymak zorundaydı. Descartes, Tanrı'nın varlığını üç kanıt şeklinde ortaya koymaya çalışmıştır. Descartes'ın kullandığı kanıtların ilk ikisi neden kanıtı olmakla birlikte son kanıt ise ontolojik kanıttır. Bu durum Descartes'ın,Ortaçağ felsefesinden izler taşıdığını ve skolâstik gelenekle bağlarını koparamadığının bir göstergesidir diyebiliriz.

Böylece Descartes'ın, Tanrı kanıtlamalarından hareketle Tanrı'nın varlığını kanıtlaması ve sonrasında her bilginin doğruluk ve kesinliğinin sadece Tanrı'nın bilgisine bağlı olduğunu ifade etmesi ontolojik bağlantıları açığa çıkarmaktadır. Descartes'a göre, bilgilerimizin kesinliği için Tanrı'nın sadece düşünce alanında değil, varlık alanında da bulunması zorunludur. Çünkü o zaman bilgilerimizin doğruluğunu hatta var olduğumuzu bile kanıtlayabilecek sağlam bir kanıtımız olmaz. Dolayısıyla Tanrı bilinmedikçe başka hiçbir şey hakkında kesin bir bilgi elde edilemez. Böylece Descartes, Tanrı'yı, bütün varlıkların ve hatta epistemolojisinin en başına yerleştirerek metafizik bir temelden hareketle bilgi sistemini kurmuştur diyebiliriz.

KAYNAKÇA

ALTUNER, İ. (2011). “Descartes Felsefesinde Kuşkudan Bilgiye Geçiş ve Zihnin Kendini Kavrayışı”. *Beytulhikme An International Journal of Philosophy*, Vol.1, ss. 1-19.

ALTUNER, İ. (2012). “Descartes Felsefesinde Tanrı-Varlık İlişkisi”. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, ss. 31-48.

ALTUNER, İ. (2013). “Kartezyen Düalizm ve Ruhun Kavramsal Değişimi”. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4, ss. 55-67.

ATIŞ, N. (2008). “Descartes Felsefesinde Öznenin Epistemolojik Olarak Konumlandırılması”. *Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*, 4(1), ss. 1-20.

ATIŞ, N. (2015). “Descartes Felsefesinde Cogito ve Tanrı’nın Konumunun Bilgi ve İnanç Konusuna Etkisi”. *Beytulhikme Dergisi*, 5, ss. 1-15.

AYDOĞAN, E. (2013). “Descartes Metafiziğinde Tanrı Problemi”. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 50, ss. 91-100.

BACON, F. (2004). *Denemeler*. Çev. Elif Günçe. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.

BEYSSADE, J. M. (1997). “Descartes: Felsefesi Bir Devrim mi?”. Çev. Tülin Bumin. *Cogito*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 10, ss. 63-81.

BOLAY, S. H. (2013). *Aristo ve Gazali Metafizikleri*. Ankara: Nobel Yayın.

BOZKURT, N. (1997). “Descartes Gerçekten Modern Çağın Öncüsü müdür?”. *Cogito*, 10, ss. 119-130.

BRYAN, M. (2001). *Büyük Filozoflar*. Çev. Ahmet Cevizci. İstanbul: Paradigma Yayınevi.

BUMİN, T. (2010). *Tartışılan Modernlik: Descartes ve Spinoza*. İstanbul: YKY.

CEVİZCİ, A. (2001). *17.Yüzyıl Felsefesi Tarihi*. Bursa: Asa Yayınları.

CEVİZCİ, A. (2005). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayıncılık.

CEVİZCİ, A. (2009). *Felsefe Tarihi*. İstanbul: Say Yayıncılık.

COPLESTON, F. (1994). *A History of Philosophy*. New York: Image Books. Vol. 4.

COPLESTON, F. (2010). *Felsefe Tarihi, Modern Felsefe: Descartes'tan Leibniz'e*. Çev. Aziz Yardımlı. İstanbul: İdea Yayınevi.

DARICI, A. (2014). *Descartes'ın Felsefesinde Bilgi ve Yöntem*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, Turkey.

DERİNÖZ, B. (2016). *Etkileşim Sorunu Ve Kartezyen Paradigma Zemininde Töz Düalizminin Bir Eleştirisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, Turkey.

DESCARTES, R. (1946). *Tabiat Işığı İle Hakikati Arama*. Çev. M. Karasan. Ankara: M E.B. Yayınları.

DESCARTES, R. (1998). *Meditasyonlar*. Çev. Aziz Yardımlı. İstanbul: İdea Yayınları.

DESCARTES, R. (2004). *Yöntem Üzerine Konuşma*. Çev. Reagaip Minareci. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.

DESCARTES, R. (2007). *Felsefenin İlkeleri*. Çev. Mesut Akın. İstanbul: Say Yayınları.

DESCARTES, R. (2007). *Meditasyonlar*. Çev. İsmet Birkan, Ankara: Bilgesu Yayıncılık.

DESCARTES, R. (2010). *Felsefenin İlkeleri*. Çev. Mesut Akın. İstanbul: Say Yayınları.

DESCARTES, R. (2013). *Metafizik Üzerine Düşünceler*. Çev. Çiğdem Dürüşken. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.

DESCARTES, R. (2014). *Aklın Yöntemi İçin Kurallar*. Çev. Engin Sunar. İstanbul: Say Yayınları.

DOĞRUCAN, M. F. (2009). *Türk Modernleşmesinin Öncülleri*. Süleyman Demirel Üniversitesi, Erişim: <http://sempozyum.sdu.edu.tr/cumhuriyet/>

DÖLEK, H. (2010). “Descartes’ın Cevher Ve Ruh Anlayışına Leibniz’in Eleştirisi”. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15, ss. 215-225.

DURMAZ, N. (2015). “The Method Itself and Effects in Descartes, Route Educational and Social Science Journal”, 2(3), ss. 119-129.

EREK, E. (2017). “Gazali’nin Descartes’a Olası Etkileri Üzerine”. *ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*, 10(2), ss. 111-126.

ERALP, V. (1939). “Descartes Fiziğinin Metafizik Temelleri”. *Felsefe Semineri Dergisi*, 99.

FOCAULT, M. (2000). *Aydınlanma Nedir? Özne ve İktidar*. Çev. I. Ergüden-O. Akınhay. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

GARBER, D. (2001). *Descartes Embodied: Reading Cartesian Philosophy through Cartesian Science*. Cambridge: Cambridge University Press.

GAZALİ. (2013). *Delaletten Kurtuluş, İslam Filozoflarından Felsefe Metinleri İçinden*. Çev. Mahmut Kaya. İstanbul: Klasik Yayınları.

GÖKBERK, M. (2016). *Felsefe Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

GÜNENÇ, M. (2012). “Modern Felsefenin Diyalektiği”. *Felsefe Dünyası Dergisi*, 56, ss. 147-175.

HACIOĞLU, D. (1996). *Descartes’da Matematizm ve Mathesis Universalis*, Descartes Sempozyumu’na sunulan bildiri, İstanbul.

HEGEL, F.G.W. (1997). “Descartes”. *Cogito*, Çev. Doğan Şahiner. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 10, ss. 135-149.

HENRY, J. (2009). *Bilim Devrimi ve Modern Bilimin Kökenleri*, İstanbul: Küre Yayınları.

JOLLEY, N. (1997). “Descartes Felsefesinin Kabul Edilmesi” *Cogito*. Çev. Doğan Şahiner. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 10, ss. 253-272.

KEHA, M. (2016). “Modern Felsefenin Öncüleri: Descartes ve Bacon’da Yöntem Sorunu”. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 56, ss. 117-132.

KIRGIN, H. H. (2017). “Descartes’in Tanrı Anlayışı”. *Eğitim Dergisi*. 55, 51-60.

KOYRE, A. (1989). *Yeniçağ Biliminin Doğuşu*, Çev. Kurtuluş Dinçer. İstanbul: Ara Yayıncılık.

KUVANCI, C., KÜÇÜKALP, K., ADIBELLİ R., & ALTINTAŞ, İ. (2014). Epistemoloji İçin Seçme Bibliyografya. *Bilimname*, 2003 (2). Retrieved from <http://dergipark.gov.tr/bilimname/issue/3522/47896>

- KÜKEN G. (1997). “Gazali, Descartes Ve Cogito”. *Cogito*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 10, ss. 151-154.
- MAGGEE, B. (2008). *Büyük Filozoflar, Platon’dan Wittgenstein’a Batı Felsefesi*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- MALEBRANCHE, N. (1997). *Hakikatin Araştırılması*. Çev. Miraç Katırcıoğlu.
- MARKİE P. (1997). “Cogito Ve Önemi”. *Cogito*, Çev. Alp Tümertekin. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 10, ss. 213-237.
- ÖKTEM, Ü. (2000). “Descartes’ın Epistemolojisinde Tanrı’nın Yeri”. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Dergisi*, 40, ss. 29-35.
- RAHMİ, H. (1996). “Descartes Yöntem Çalışması”. *Felsefe Dünyası*, 19.
- TOPDEMİR, H. G. (1996). “Descartes’ın Yöntem Çalışması”, *Felsefe Dünyası*, 19, ss. 39-52.
- WEBER, A. (1998). *Felsefe Tarihi*. Çev. H. Vehbi Eralp. İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- YILDIRIM, C. (2005). *Bilim Tarihi*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- YILDIRIMER, Ş. (2013). “İbn Sînâ ve Descartes’ın Bilgi Anlayışları Bakımından Karşılaştırılması II”. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3, ss. 25-53.
- YILDIZDÖKEN, Ç. (2017). “Şüpheden Kartezyen Düşünceye Giden Yol”. *Mavi Atlas Dergisi*, 5(1), ss. 44-68.

T.C.

MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İNTİHAL RAPORU

TezBaşlığıDescartes'ın Epistemolojisinin Metafizik Temelleri

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın kapak sayfası, giriş, ana bölümler ve sonuç kısımlarında oluşan toplam 89 sayfalık kısmına ilişkin 19/03/2019 tarihinde tez danışmanım tarafından Turnitinadlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orjinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı alıntılar dahil % 17

Uygulanan Filtrelemeler:

Kaynakça hariç

Alıntılar dahil

5 Kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç açıklamalar

Açıklamalar

Mardin Artuklu Üniversitesi Turnitinadlı intihal tespit programı sonucunda; azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Adı Soyadı: Seher ORAL

Öğrenci No:13755007

Tarih veİmza

Programı:Tezli Felsefe Yüksek lisans

Statüsü: Yüksek Lisans

Danışman Onayı

A.B.D. Başkanı Onayı

Doç. Dr. Yunus CENGİZ Dr. Öğr. Üyesi Kamuran GÖKDAĞ

